

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 4 stycznia 2017 r.

Poz. 47

UCHWAŁA NR XXIII/176/2016 RADY GMINY JEŻÓW SUDECKI

z dnia 19 grudnia 2016 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Gminy Jeżów Sudecki na lata 2017–2020

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15, art. 40 ust. 1 i art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity Dz. U. z 2016 r., poz. 446 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zmianami) Rada Gminy Jeżów Sudecki uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Gminy Jeżów Sudecki na lata 2017–2020, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Jeżów Sudecki.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady:
W. Lesik

Załącznik nr 1 do uchwały nr XXIII/176/2016
Rady Gminy Jeżów Sudecki z dnia 19 grudnia
2016 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY JEŻÓW SUDECKI NA LATA 2017–2020

WSTĘP

Rozdział 1.

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Rozdział 2.

UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

2.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

2.3. Zadania samorządu gminy wynikające z ustaw

2.4. Inne akty prawne

2.5. Konwencja o ochronie dziedzictwa niematerialnego

Rozdział 3.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z KRAJOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I PROGRAMOWYCH

3.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

3.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

3.2.1. Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków dziedzictwa kulturowego”

3.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

3.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Rozdział 4.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z WOJEWÓDZKICH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

4.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015–2018

4.2. Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020

4.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020

4.4. Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

4.5. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego

4.6. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego – Perspektywa 2020

Rozdział 5.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z POWIATOWYCH I GMINNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

5.1. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2004–2006

5.2. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2006–2014

5.3. Strategia Rozwoju Gminy Jeżów Sudecki

5.4. Gminne Dokumenty Planistyczne

5.5. Ustalenia planu ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru (PKDB) i jego otuliny

Rozdział 6.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY JEŻÓW SUDECKI

6.1. Charakterystyka gminy

6.1.1. Położenie geograficzne i administracyjne, charakterystyka wsi

6.1.2. Przyrodnicze obszary chronione.

6.1.3. Turystyka

6.2. Zarys historii obszaru gminy

6.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

6.3.1. Układy ruralistyczne wsi i zabudowa wsi

6.3.2. Zabytki architektury i budownictwa

6.3.3. Cmentarze

6.3.4. Krzyże pokutne

6.3.5. Zabytki techniki

6.3.6. Miejsca pamięci

6.4. Krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne

Rozdział 7.

ZABYTKI GMINY JEŻÓW SUDECKI OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ

7.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

7.2. Gminna ewidencja zabytków

7.3. Zabytki ruchome

7.4. Zabytki archeologiczne

7.5. Obszary ujęte ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

Rozdział 8.

OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Rozdział 9.

WYTYCZNE POTENCJALNYCH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

9.1. Działania w obszarze ustawowym w ramach ochrony i opieki nad zabytkami nieruchomymi

9.2. Ochrona dziedzictwa archeologicznego

9.3. Wytyczne do opracowań planistycznych

Rozdział 10.

CELE, KIERUNKI DZIAŁANIA ORAZ DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Rozdział 11.

INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I OCENY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Rozdział 12.

FINANSOWANIE OCHRONY, OPIEKI I PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

12.1. Środki z funduszy europejskich

12.1.1. Kreatywna Europa

12.1.2. Europa dla Obywateli 2014–2020

12.1.3. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020

12.1.4. LEADER (PROW), Działanie 7.15

12.1.5. Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020

12.1.6. Program operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020

12.1.7. Programu współpracy INTERREG Polska – Saksonia 2014–2020

12.2. Środki finansowe z budżetu państwa

12.2.1. Programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

12.3. Dofinansowanie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

12.4. Środki Samorządu Województwa Dolnośląskiego

12.5. Środki organów powiatowych lub gminnych

12.6. Inne

12.6.1. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska (NFOŚiGW) i Gospodarki Wodnej (WFOiGW) we Wrocławiu

12.6.2. Fundusz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

12.6.3. Fundusz Kościelny

Załącznik: Gminna Ewidencja zabytków

WSTĘP

Przedmiotem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Jeżów Sudecki na lata 2017–2020 jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Celem opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. 2014, poz. 1446, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami oraz określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Rozdział 1.

PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 87 (t.j. Dz. U. 2014, poz. 1446, ze zm.)

Program opieki nad zabytkami gminy sporządza zarząd gminy na okres 4 lat. Program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu wójt gminy, co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia radzie gminy.

Program opieki nad zabytkami ma na celu:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, które wynikają z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspierania inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Rozdział 2.

UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

2.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP)

Prawny wymiar ochrony dziedzictwa kulturowego został zapisany na poziomie konstytucyjnym, jako obowiązek państwa i obywatela. Konstytucja RP nie posługuje się wprawdzie pojęciem „dziedzictwo kulturowe”, ale stosuje wyrażenia bliskoznaczne „dobra kultury” i „dziedzictwo narodowe”. Umiejscowienie ochrony na tak wysokim poziomie świadczy o wysokiej randze tej problematyki z punktu widzenia interesu prawnego państwa.

2.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 89 (t. j. Dz. U. 2014, poz. 1446, ze zm.) Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest podstawową regulacją prawną normującą sferę ochrony dziedzictwa kulturowego.

DEFINICJA ZABYTKU

ZABYTEK – nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem Człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

ZABYTEK NIERUCHOMY – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1.

ZABYTEK RUCHOMY – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1.

ZABYTEK ARCHEOLOGICZNY – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY LUB RURALISTYCZNY – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w składzie historycznych podziałów własnościowych.

HISTORYCZNY ZESPÓŁ BUDOWLANY – powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zachowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi.

KRAJOBRAZ KULTUROWY – przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

OTOCZENIE – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do Rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

DEFINICJA PRAC PODEJMOWANYCH PRZY ZABYTKACH

PRACE KONSERWATORSKIE – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań.

PRACE RESTAURATORSKIE – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych, estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań.

ROBOTY BUDOWLANE – roboty budowlane w rozumieniu przepisów prawa budowlanego podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku.

BADANIA KONSERWATORSKIE – Działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich.

BADANIA ARCHITEKTONICZNE – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie oraz udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie oraz zabezpieczenie archeologicznego zabytku.

INSTYTUCJA KULTURY – instytucja kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami.

OCHRONA ZABYTKÓW A OPIEKA NAD ZABYTKAMI

• Ochrona zabytków

polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

1. Zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
2. Zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
3. Udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
4. Przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu, nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
5. Kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
6. Uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

• Opieka nad zabytkiem

sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega na zapewnieniu warunków do:

1. Naukowego badania i dokumentowania zabytku;
2. Prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy budynku;
3. Zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
4. Korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości
5. Popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury.

OCHRONIE I OPIECE PODLEGAJĄ BEZ WZGLĘDU NA STAN ZACHOWANIA

ZABYTKI NIERUCHOME

- krajobrazy kulturowe,
- układy urbanistyczne, ruralistyczne lub zespoły budowlane,
- dzieła architektury i budownictwa,
- dzieła budownictwa obronnego,
- obiekty techniki a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe,
- cmentarze,
- parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni,
- miejsca upamiętnienia wydarzenia historycznego bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

ZABYTKI RUCHOME

- dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych oraz uporządkowanych wg koncepcji osób, które stworzyły te kolekcje,
- numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery,
- wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu, maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujące poziom nauki oraz rozwoju cywilizacyjnego,
- instrumenty muzyczne,
- wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne,
- przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji,
- materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. Nr 85, poz. 539, z 1998 r., Nr 106, poz. 668, z 2001 r.; Nr 129, poz. 1440 oraz z 2002 r. Nr 113, poz. 984).

ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

- pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyska,
- kurhany,
- relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

FORMY I SPOSOBY OCHRONY ZABYTKÓW

- wpis do rejestru zabytków
- uznanie za pomnik historii
- utworzenie parku kulturowego
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW

Dla zabytków znajdujących się na terenie województwa rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

- **wpis zabytku nieruchomego**

Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych wchodzących w skład tych układów lub zespołów.

- **wpis zabytku ruchomego**

Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może z urzędu wydać decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

UZNAWIE ZA POMNIK HISTORII

Zabytek nieruchomy wpisany do rejestru zabytków lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może uznać za pomnik historii, na wniosek ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, określając jego granice.

UZNAWIE ZA PARK KULTUROWY

Park kulturowy tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Utworzyć go może utworzyć rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

1. Wójt, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
2. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
3. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin) na terenie, których ten park ma być utworzony.
4. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.
5. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1

PLANOWANIE PRZESTRZENNE

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, w szczególności:

1. Określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
2. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się ochronę:

1. Zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków;
2. Innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
3. Parków kulturowych.

W przypadku, gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, jego ustalenia uwzględnia się w studium i planie. W studium i planie ustala się również strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków, określone ustaleniami planu.

EWIDENCJA ZABYTEKÓW

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Prowadzona jest w formie zbioru kart ewidencyjnych. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków znajdujących się w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa. Wójt prowadzi gminną ewidencję zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków;
2. Inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
3. Inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Zakres informacji o zabytkach nieruchomych, zawartych w karcie ewidencyjnej lub adresowej określa: Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)

ORGANY OCHRONY ZABYTEKÓW

- Minister właściwy do spraw kultury dziedzictwa narodowego w imieniu, którego zadania oraz kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
- Wojewoda w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

AKTY WYKONAWCZE DO USTAWY O OCHRONIE ZABYTEKÓW I OPIECE NAD ZABYTEKAMI

• prowadzenie prac i badań konserwatorskich

rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2015 poz. 1789).

• wwóz i wywóz zabytków do/z kraju

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 50, poz. 256); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę. (Dz. U. Nr 89, poz. 510).

• udzielanie dotacji dla zabytków wpisanych do rejestru zabytków

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940, z późn. zm.); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 25 marca 2010 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. Nr 64, poz. 396); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (Dz. U. Nr 124, poz. 1302).

• ochrona zabytków

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem. (Dz. U. Nr 113, poz. 661); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153).

• organy ochrony zabytków

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. Nr 75, poz. 706).

• odznaczenia i nagrody

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. Nr 124, poz. 1304); Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych. (Dz. U. Nr 71, poz. 650).

• oznakowanie zabytku rejestrowego

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. (Dz. U. Nr 30, poz. 259).

2.3. Zadania samorządu gminy wynikające z ustaw

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2015, poz. 1515); Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.)

Ustawowym zadaniem samorządów gminnych jest podejmowanie działań w zakresie szeroko pojętej kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

1. Ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
2. Kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
3. Kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych;
4. Wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej;
5. Promocji gminy.

Gmina zobowiązana jest do:

1. Uzyskania dla projektowanych lub aktualizowanych studiów lub planów miejscowych opinii lub uzgodnień przez właściwy Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków;
2. Prowadzenia Gminnej Ewidencji Zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy objętych Wojewódzką Ewidencją Zabytków oraz innych obiektów wyznaczonych przez wójta;
3. Przyjmowania zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, przedmiotu, co, do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz zawiadomienie o tym fakcie urzędu ochrony zabytków;
4. Przyjmowania zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co, do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i zawiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków;
5. Sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich oraz budowlanych przy zabytku, do którego tytuł prawny posiada gmina;
6. Udzielania przez organ stanowiący gminy, w trybie określonym odrębnymi przepisami, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
7. Sporządzenia przez Wójta i przyjmowania przez Radę Gminy na okres 4 lat Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami;
8. Sporządzenia przez Wójta sprawozdania z realizacji programu (co dwa lata) i przedstawienia go Radzie Gminy oraz przekazania do wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków w celu aktualizacji wojewódzkiego oraz krajowego programu opieki nad zabytkami.

2.4. Inne akty prawne

Obowiązek ochrony zabytków i opieki nad zabytkami uwzględniono również w innych aktach prawnych:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2015, poz. 199); Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. 2013, poz. 627, ze zm.); Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami; (t. j. Dz. U. 2015, poz. 782); Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. 2012, poz. 406, ze zm.); Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. Dz. U. 2014, poz. 1118, ze zm.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach, archiwach i w bibliotekach zostały określone w aktach: Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2012, poz. 987); Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. 2012 r., poz. 642 z późn. zm.)

Bardzo istotnym dla właścicieli obiektów zabytkowych aktem jest: Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t. j. Dz. U. 2013, poz. 1409, ze zm.) Art. 39:

1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.
2. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.
3. W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
4. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się, jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

2.5. Konwencja o ochronie dziedzictwa niematerialnego

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r. (Dz. U. 2011 Nr 172, poz. 1018); Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r. (Dz. U. 2007 Nr 215, poz. 1585).

Dziedzictwo niematerialne to źródło poczucia tożsamości i ciągłości różnych grup społecznych. Zgodnie z treścią artykułu 2 Konwencji za dziedzictwo niematerialne uważa się „zwyczaję, przekaz ustny, wiedzę

i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki”.

W ślad za w/w konwencją, w 2005 r., na Konferencji Generalnej ONZ przyjęto Konwencję UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego. Realizacja celów sformułowanych w konwencji ma służyć promowaniu i poszanowaniu różnorodności form wyrazu kulturowego na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej, rozwijaniu interakcji między kulturami i wzmocnieniu związków między kulturą a rozwojem gospodarczym i spójnością społeczną. Działania te mają służyć ochronie poszczególnych kultur przed negatywnymi skutkami globalizacji, a także przeciwdziałać dominacji silniejszych kultur nad mniej znanymi. Ochrona różnorodności w kontekście globalnym oznacza, że chronić należy zarówno kultury poszczególnych narodów jak również kultury mniejszościowe.

Obecnie tworzona jest Lista Dziedzictwa Niematerialnego sporządzana w oparciu o podział na następujące kategorie:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu;
- spektakle i widowiska;
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne;
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki;
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działania mające na celu zachowanie, dokumentowanie oraz przekaz autentycznych wartości kultury tradycyjnej i ochronę twórczości ludowej podejmowane w naszym kraju są finansowane z budżetu państwa w ramach wspomnianego programu MKiDN Dziedzictwo Kulturowe (priorytet 5).

Rozdział 3.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z KRAJOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH I PROGRAMOWYCH

Podstawowymi dokumentami strategicznymi, na szczeblu krajowym, dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego są:

3.1. Krajowy Program Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, najważniejszym dokumentem określającym politykę państwa polskiego w sferze ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dnia 24 czerwca 2014 r. uchwałą nr 125/2014 Rady Ministrów ustanowiono, Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” stanowiący program rozwoju w rozumieniu art. 15 ust. 4 pkt 2 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2014 poz. 1649).

Program określa cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposoby finansowania planowanych działań oraz harmonogram ich realizacji.

Przedstawia wykładnię porządkową ochrony zabytków poprzez wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich.

- zasada Primum non nocere,
- zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości materialnych i niematerialnych,
- zasady niezbędnej ingerencji - powstrzymanie się od działań niekoniecznych,
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to i tylko to, co na oryginał działa niszcząco,
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji,
- zasada odwracalności metod i materiałów.
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Zadaniem głównym polityki państwa w dziedzinie ochrony zabytków jest stworzenie procedur, które dostosowałyby tę sferę do warunków gospodarki rynkowej.

Celem głównym Krajowego Programu jest: wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla jego realizacji opracowano trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy	Kierunki działania
1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi A, C) • przygotowanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego;

- wypracowanie jednolitych standardów konserwatorskiego działania w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych zgodnie zobowiązującą doktryną konserwatorską;
- wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego;
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych;
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków;
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych, ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach;
- wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną;
- podniesienie, jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków;
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

W ramach kierunków działań zaplanowano szczegółowe zadania, mające na celu wypracowanie podjętych założeń na lata 2014-2017 lub w przedłużeniu na okres funkcjonowania kolejnej, czteroletniej edycji Krajowego Programu. Program realizują instytucje kultury: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Realizację Programu koordynuje oraz sprawuje nad nią nadzór minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

3.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004–2013 przyjęta została przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., natomiast w 2005 r. przyjęto Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 stanowiącą dokument uzupełniający i wydłużający okres ważności pierwszego opracowania.

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury jest dokumentem tworzącym ramy nowoczesnego gospodarowania dziedzictwem kulturowym kraju, przy jego maksymalnym zachowaniu, jak również wykorzystaniu w podstawowym celu, czyli na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów Polski. Określono kilkanaście podstawowych założeń Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, związanych bezpośrednio lub pośrednio z samorządami terytorialnymi:

ZAŁOŻENIA NARODOWEJ STRATEGII ROZWOJU KULTURY

Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego

- kompleksowa rewaloryzacja zabytków, obiektów przemysłowych i powojkowych oraz ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne, a także inne cele społeczne;
  - zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości;
  - tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
  - budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji potencjału kulturowego regionów;
  - inwentaryzacja i digitalizacja zabytków dziedzictwa ruchomego oraz nieruchomego oraz jego promocja;
  - organizacja imprez o międzynarodowym charakterze;
  - tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej;
  - zachowanie i ochronę krajobrazu kulturowego wsi.
- ### **Wzrost udziału kultury i jej przemysłów PKB**
- modernizacja i rozwój przedsiębiorstw sektora przemysłów kultury (media, sektor wydawniczy, filmowy, muzyczny, etc.);

- wdrażanie nowoczesnych technologii w sektorze przemysłów kultury oraz w sferze usług kulturalnych;
  - tworzenie inkubatorów przedsiębiorczości w sferze przemysłów kultury;
  - rozwijanie systemu dystrybucji i promocja eksportu dóbr i usług kulturalnych.
- Rozwój infrastruktury Kultury**
- budowa, modernizacja i rozbudowa instytucji kultury;
  - unowocześnianie i modernizacja wyposażenia instytucji kultury;
  - wzmocnienie działalności programowej instytucji kultury;
  - wprowadzanie interaktywnych technologii upowszechniania kultury;
  - budowa i rozbudowa sieci informatycznych w celu promocji i upowszechniania kultury.
- Rozwój infrastruktury społecznej na obszarach wiejskich**
- poprawa warunków świadczenia usług kulturalnych poprzez budowę nowych obiektów, remonty już istniejących oraz zakup oraz instalację niezbędnego wyposażenia.
- Budowa zintegrowanego systemu promocji kulturalnej Polski**
- opracowanie spójnej polityki promocji kraju w oparciu o dziedzictwo kulturowe, ofertę kulturalną oraz konkurencyjność dóbr i usług;
  - promocja polskich artystów i instytucji poza granicami kraju;
  - budowa systemu dystrybucji dóbr i usług kultury (produkty audiowizualne, dzieła sztuki, rękodzieło);
  - konsolidacja polskich instytucji promujących Polskę za granicą;
  - promocja dziedzictwa kulturowego Polski za granicą – w celu rozwoju turystyki.
- Budowa środowiskowego systemu wsparcia, w tym zapewnienie pomocy środowiska lokalnego dla osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem**
- rozwój instytucji społecznych: domy kultury, kluby wiejskie, osiedlowe, biblioteki na obszarach zdegradowanych ekonomicznie i społecznie;
  - budowa i modernizacja infrastruktury bibliotek, domów i centrów kultury;
  - realizacja projektów z zakresu upowszechniania kultury;
  - programy integracyjne i resocjalizacyjne w sferze kultury;
  - zwiększenie roli kultury w procesie edukacji, socjalizacji i adaptacji społecznej i adaptacji społecznej;
  - redukcja wtórnego analfabetyzmu oraz promocja języka polskiego;
  - podnoszenie zdolności do i mobilności kapitału społecznego.
- Aktywizacja i mobilizacja partnerów lokalnych, regionalnych i krajowych.**
- Doskonalenie zawodowe i kształtowanie kadr**
- programy socjoedukacyjne, dotyczące budowy tożsamości lokalnej w oparciu o kulturę.
  - działania edukacyjne i szkoleniowe w zakresie wzmocniania zasobów ludzkich dla kadry związanej z kulturą.
- Rozwijanie sieci placówek edukacyjnych i kulturalnych**
- tworzenie ram dla powstawania placówek edukacyjnych i instytucji kultury, oferujących różnorodne formy zajęć dla dzieci i młodzieży na zasadach niekomercyjnych.

Działania podejmowane w ramach Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2020 prowadzić powinny do następujących efektów:

- zmniejszenia dysproporcji w dostępie do kultury w regionach,
- zwiększenia udziału kultury w PKB,
- zwiększenia liczby MSP oraz liczby zatrudnionych w przemyśle kultury,
- radykalna poprawa podstawowej infrastruktury kultury i stanu zabytków,
- stworzenie markowych produktów turystyki kulturowej,

- wykształcenie więzi między kulturą, edukacją i nauką w kształtowaniu kapitału społecznego.

3.2.1 Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków dziedzictwa kulturowego”

Instrumentami wdrażania Narodowej Strategii Rozwoju Kultury są narodowe programy kultury. Sfery materialnej spuścizny kulturowej Polski dotyczy Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego”. Główną przesłanką do jego sformułowania jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów, służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Celem strategicznym programu jest poprawa stanu i dostępności zabytków poprzez:

1. Tworzenie warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków;
2. Kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele społeczne zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych;
3. Promocję polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą;
4. Wzmocnienie zasobów ludzkich w sferze ochrony zabytków;
5. Podnoszenie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego;
6. Tworzenie warunków rozwoju i ochrony dziedzictwa kulturowego;
7. Zabezpieczenie zabytków i archiwaliów przed nielegalnym wywozem za granicę.

3.3. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Przyjęta Uchwałą nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. Stanowi najważniejszy dokument strategiczny dotyczący ładu przestrzennego Polski. Celem dokumentu jest efektywne wykorzystanie przestrzeni i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie czasu. Wśród celów operacyjnych, czwarty i szósty związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego:

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Kierunki działania:

4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych.

4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej.

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

W ramach realizacji niniejszych celów skoncentrowano się na objęciu ochroną prawną najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym krajobrazów naturalnych i historycznych, w tym układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz stanowisk archeologicznych.

3.4. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Strategię Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 przyjęto Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r.

Wg Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2010 dziedzictwo kulturowe stanowi (...) nie tylko przedmiot ochrony, ale jest również zasobem, który winien zostać wykorzystywany dla obecnego i przyszłego rozwoju. Obejmuje ono nie tylko materialne dobra kultury, ale także wartości artystyczne i poznawcze utrwalające naszą pamięć narodową oraz tworzące tożsamość. Wśród przyjętych celów na uwagę zasługują:

Cele szczegółowe

1. Kształtowanie postaw sprzyjających kooperacji, kreatywności oraz komunikacji.

4. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego.

Kierunki działania

1.2.3. Rozwój kompetencji kulturowych w uczeniu się innym niż formalne oraz upowszechnienie różnych form uczestnictwa w kulturze.

1.2.4. Rozwijanie kompetencji społecznych liderów oraz animatorów.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

W ramach wypełnienia postanowień strategii w okresie jej wdrażania, przewidywana jest realizacja dwóch, kolejno następujących po sobie, Krajowych Programów, których zespolone efekty mają stanowić wypełnienie zapisów strategii w zakresie wyznaczonym przez przytoczone powyżej cele.

Rozdział 4.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z WOJEWÓDZKICH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

Dziedzictwo kulturowe jest jednym z elementów, na którym opierają się strategie rozwoju społeczno-gospodarczego regionów. Posiada ono znaczący potencjał bezpośredniego i pośredniego oddziaływania na rozwój społeczny i ekonomiczny: zasila oraz rozwija różne nurty działalności gospodarczej, wspomaga budowę gospodarki opartej na innowacji i kreatywności, podnosi poziom kapitału społecznego, wpływa na jakość życia mieszkańców, sprzyja przemianom ekologiczno – przestrzennym. W trakcie opracowywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Jeżów Sudecki na lata 2016–2019 obowiązującymi dokumentami na poziomie województwa o tematyce ochrony i opieki oraz promocji dziedzictwa kulturowego są:

4.1. Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015–2018

Po przeprowadzeniu analizy zasobów dziedzictwa kulturowego województwa dolnośląskiego, analizy realizacji poprzedniego dokumentu programowego i działań samorządu województwa do 2014 r. oraz analizy szans i zagrożeń, mocnych i słabych stron stanu dziedzictwa kulturowego oraz uwarunkowań jego ochrony na Dolnym Śląsku, sformułowany został cel strategiczny Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2015–2018 oraz cztery cele operacyjne wraz z priorytetami i kierunkami działań. Cel strategiczny:

Zwiększenie roli dziedzictwa kulturowego w rozwoju społecznym i ekonomicznym Dolnego Śląska

Cel strategiczny wdrażany jest przez dwa cele kierunkowe:

1. Zabezpieczenie i zagospodarowanie potencjału kulturowego regionu
2. Zaangażowanie społeczne w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa.

Na cele kierunkowe składają się cztery priorytety:

1. Ochrona i rewitalizacja zabytków.
2. Zwiększenie potencjału ekonomicznego regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe.
3. Poglębianie poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo regionu.
4. Aktywizacja społeczności i podmiotów lokalnych.

Cel kierunkowy 1:

ZABEZPIECZENIE I ZAGOSPODAROWANIE POTENCJAŁU KULTUROWEGO REGIONU

Priorytet 1: Ochrona i rewitalizacja zabytków

Kierunek działania 1.1.

Ratowanie zabytków najbardziej zagrożonych

1. Zabezpieczanie przed dalszą dewastacją zabytków zrujnowanych;
2. Ochrona obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą;
3. Przeciwdziałanie wyburzaniu zabytków ze względu na ich zły stan techniczny.

Kierunek działania 1.2.

Dokumentowanie i badanie dziedzictwa kulturowego

1. Wspieranie działań konserwatorskich zmierzających do wpisywania zabytków do rejestru zabytków i do ewidencji zabytków;
2. Wsparcie działań, mających na celu poprawę stanu dokumentacji i inwentaryzacji dziedzictwa materialnego i niematerialnego, w tym szkoleń z zakresu wykonywania nowoczesnych dokumentacji skierowanych do sektora samorządowego (np. konferencje i warsztaty doskonalące w zakresie GEZ);
3. Działania wspierające starania o wpisywanie dziedzictwa województwa dolnośląskiego na listy Pomników Historii, UNESCO;
4. Pomoc w utworzeniu i uruchomieniu programów ewidencjonowania i porządkowania danych o zabytkach w formie elektronicznej z wykorzystaniem najnowszych metod gromadzenia informacji;

Kierunek działania 1.3.

Promocja dobrych praktyk

1. Wspieranie starań o zachowanie historycznego ładu przestrzennego dolnośląskich miast i wsi poprzez przeciwdziałanie naruszają-

w zakresie ochrony i rewitalizacji dziedzictwa kulturowego

cym go inwestycjom;

2. Promowanie i wspieranie inicjatyw mających na celu interaktywną wymianę informacji na temat firm i osób świadczących usługi w zakresie prac remontowych i budowlanych w zabytkowych obiektach (projektanci, architekci, murarze, malarze, kamieniarze pozłotnicy, parkieciarze i inni specjaliści);
  3. Wspieranie inwestorów poprzez udzielanie informacji na temat źródeł finansowania projektów w zakresie ochrony i rewitalizacji obiektów zabytkowych;
  4. Wspieranie podmiotów organizujących konferencje i warsztaty poświęcone ochronie i zagospodarowaniu zabytków.
1. Wsparcie i organizacja szkolnictwa specjalistycznego w zakresie konserwacji zabytków (np. kamieniarstwo, snycerstwo, parkieciarstwo);
  2. Promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie zawodów ginących (np. ludwisarz, pozłotnik, kowal, introligator, garncarz, bednarz).

Kierunek działania 1.4.**Wsparcie specjalist. kształcenia w zakresie opieki i ochrony zabytków**

Priorytet 2:

Zwiększenie potencjału ekonomicznego regionu w oparciu o dziedzictwo kulturowe

Kierunek działania 2.1.**Rozwój turystyki kulturowej**

1. Działania zapewniające dostępność obiektów zabytkowych regionu
2. Uczestnictwo w krajowych i międzynarodowych targach turystycznych;
3. Uwzględnianie celów i priorytetów turystycznych w organizacji i rozwoju sieci komunikacji w regionie;
4. Współpraca transgraniczna z państwami sąsiedzkimi i ponadregionalna z województwami lubuskim, wielkopolskim, opolskim i śląskim w zakresie promowania wspólnego dziedzictwa kulturowego.

Kierunek działania 2.2.**Nowoczesne zagospodarowanie obiektów zabytkowych**

1. Wypracowanie przyjaznych mechanizmów konkursowych, promujących rozwiązania sprzyjające ochronie zabytku i nadaniu mu funkcji związanej z potrzebami społeczności lokalnych;
2. Uwzględnianie rewitalizowanych zabytków w strategiach regionalnych, planach zagospodarowania przestrzennego i innych;
3. Wsparcie inicjatyw mających na celu tworzenie nowych miejsc pracy przy obiektach zabytkowych.

Kierunek działania 2.3.**Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w dziedzinie zagospodarowania dóbr kultury**

1. Wprowadzenie zachęt dla inwestorów – właścicieli i użytkowników – podejmujących się rewitalizacji i zagospodarowania obiektów zabytkowych;
2. Włączenie właścicieli i użytkowników zabytków w proces ustalania możliwych form użytkowania obiektów zabytkowych i poszukiwania nowych funkcji, zakładających integralną ochronę zabytkowych przestrzeni i ich wyposażenia.

Cel kierunkowy 2

ZAANGAŻOWANIE SPOŁECZNE W ZAKRESIE OCHRONY I PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Priorytet 1: Pogłębianie poczucia odpowiedzialności za wielokulturowe dziedzictwo regionu

Kierunek działania 1.1.**Intensyfikacja działań edukacyjnych**

1. Wprowadzanie profilowanych zajęć edukacyjnych w szkołach na temat dziedzictwa kulturowego regionu;
2. Organizowanie otwartych imprez informacyjnych i warsztatów w celu kształcenia umiejętności korzystania z portali informacyjnych poświęconych dziedzictwu kulturowemu regionu;
3. Wsparcie organizacji szkoleń i konferencji propagujących wiedzę nt. dziedzictwa kulturowego regionu kierowanych do mieszkań-

Kierunek działania 1.2. Poszerzanie kompetencji nauczycieli w zakresie wiedzy o regionie	<p>ców i środowisk opiniotwórczych.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolenie nauczycieli w zakresie wiedzy o dziedzictwie kulturowym Dolnego Śląska; 2. Wspieranie inicjatyw mających na celu przygotowanie pomocy dydaktycznych do edukacji regionalnej.
Kierunek działania 1.3. Intensyfikacja działań popularyzatorskich w zakresie dziedzictwa kulturowego regionu	<ol style="list-style-type: none"> 1. Upowszechnienie dostępu do cyfrowych baz danych dotyczących dziedzictwa kulturowego; 2. Pracowanie na bazie istniejącej literatury przedmiotu serii krótkich przewodników, atrakcyjnych w przekazie, nowoczesnych w formie i poprawnych merytorycznie; 3. Dbalność o miejsca pamięci i martyrologii (wsparcie działań konserwatorskich, tablice informacyjne).
Kierunek działania 1.4. Promocja specyficznych wartości kulturowych, jako marki Dolnego Śląska	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocja regionalnych produktów turystycznych i wybranych walorów kulturowe regionu, np. architektury militarnej, sakralnej, kuchni regionalnej; 2. Podejmowanie i wspieranie działań reklamowych o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym (telewizja, radio, Internet); 3. Zabezpieczenie charakteru tradycyjnej zabudowy, propagowania typowych dla danego regionu (miejsca) formy zabudowy; 4. Zachowanie dominancji w krajobrazie jako elementów wyróżniających dolnośląskie miejscowości .

Priorytet 2: Aktywizacja społeczności i podmiotów lokalnych

Kierunek działania 2.1. Wspieranie organizacji pozarządowych i liderów lokalnych w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ożywienie funkcji społecznego opiekuna zabytków 2. Wspieranie pro turystycznych projektów rewitalizacyjnych 3. Wsparcie oddolnych inicjatyw na rzecz ochrony pamięci i dziedzictwa kulturowego „w skali mikro” (obejmujących np. wieś, dawny klucz dóbr) 4. Wykorzystywanie sieci placówek muzealnych i bibliotecznych do budowania aktywności lokalnych społeczności w oparciu o dziedzictwo historyczne i kulturowe okolicy 5. Organizacyjne i materialne wspieranie autentycznych przejawów kultury ludowej
Kierunek działania 2.2. Wspieranie współpracy międzysektorowej i inicjatyw ponadlokalnych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Promocja działań przekraczających granice administracyjne i obejmujących obszary stanowiące historycznie zwartą całość 2. Wspieranie inicjatyw o już ugruntowanej pozycji (np. Europejskie Dni Dziedzictwa, konkurs „Przyjazna Przestrzeń Publiczna”, Dolnośląski Festiwal Architektury itp.)
Kierunek działania 2.3. Upowszechnianie kreatywnych postaw wobec dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozszerzanie zasobów portalu e-DS przy wykorzystaniu aktywności społecznej 2. Promocja istniejących w regionie tematycznych baz danych i działań opartych na folksonomii 3. Wspieranie oryginalnych przedsięwzięć i inicjatyw wykorzystujących zasoby dziedzictwa historycznego i kulturowego regionu

4.2. Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020 (uchwała Sejmiku WD nr XXXII /932/13 z dnia 28 lutego 2013 r.) wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Wśród trzech najważniejszych celów wymieniono rozwój turystyki, rekreacji i ochrony dziedzictwa kulturowego. Ochrona dziedzictwa kulturowego wpisuje się w wizję regionu, zamkniętą w hasło „Blisko siebie – blisko Europy” oraz główny cel strategii, jakim jest „Nowoczesna gospodarka i wysoka jakość życia w atrakcyjnym środowisku”.

W strategii podkreślono, że „ważnym atutem regionu jest historycznie ukształtowana sieć osadnicza o charakterze policentrycznym”. Dolny Śląsk charakteryzuje się dużą liczbą miast, wysokim wskaźnikiem urbanizacji oraz proporcjonalnym udziałem ludności w małych, średnich i dużych jednostkach osadniczych. Wśród 91

miast regionu przewodnią rolę odgrywa Wrocław zaś głównymi ośrodkami o znaczeniu regionalnym są: Jelenia Góra, Legnica i Wałbrzych. Sieć uzupełniają ośrodki subregionalne i powiatowe oraz wiele mniejszych jednostek miejskich i wiejskich regionu.

Dolny Śląsk dysponuje też wszechstronnym potencjałem turystycznym. Decydują o tym walory kulturowe - zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego, krajobrazowe i przyrodnicze. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Wśród nich są zabytki najwyższej klasy, pamiątki historyczne i zespoły zabytkowe o znaczeniu krajowym i europejskim, co podkreśla się jako mocną stronę regionu. Wśród słabych stron wskazuje się natomiast degradację krajobrazu wsi i małych miast przez chaotyczną suburbanizację oraz niezadowalający stan zachowania wielu obiektów zabytkowych, w tym zwłaszcza architektury rezydencjonalnej.

Szanse dla zrównoważonego rozwoju Dolnego Śląska postrzega się w kontynuacji procesów odnowy wielu obiektów zabytkowych, w tym rezydencjonalnych; rewitalizacji zespołów staromiejskich i uzdrowiskowych oraz w dążeniach do uporządkowania systemu planowania przestrzennego na poziomie regionalnym i lokalnym.

Wśród zagrożeń dziedzictwa wskazuje się między innymi na niewystarczający poziom środków na rewitalizację, renowację, rekultywację środowiska, brak sprzyjających regulacji dla funkcjonowania i rozbudowy obszarów chronionych oraz brak skutecznych rozwiązań kompensacyjnych na obszarach chronionych dla aktywności gospodarczej.

W strategii wymienione zostały obszary strategicznej interwencji (OSI) w województwie, między innymi Aglomeracje Jeleniogórską, obszar transgraniczny – tereny leżące wzdłuż zachodniej i południowej granicy regionu, oraz Autostrada Nowej Gospodarki – pasmo logistyczne obejmujące obszary w zasięgu oddziaływania istniejących i planowanych autostrad i dróg ekspresowych i obszar rolniczy,

4.3. Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020 przyjęty przez Komisję Europejską dnia 18 grudnia 2014 r. stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W zakresie dziedzictwa kulturowego jest to priorytet inwestycyjny 4.3. dotyczący zabytków wpisanych do rejestru prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i obejmuje działania takie jak:

1. Rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, restauracja, zachowanie i adaptacja oraz roboty budowlane obiektów zabytkowych oraz obszarów zabytkowych;
2. Przystosowanie obiektów do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej) wraz z zakupem niezbędnego sprzętu/wyposażenia.

Jako uzupełniający element wyżej wymienionych projektów będą mogły być realizowane:

1. Dostosowanie infrastruktury do potrzeb osób niepełnosprawnych;
2. Adaptacja i zastosowanie środków ochrony, np. przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej;
3. Przedsięwzięcia dotyczące infrastruktury towarzyszącej (np. parkingi, chodniki, drogi) – do 15% wartości projektu;
4. Konserwacja, restauracja zabytków ruchomych znajdujących się w ww. zabytkach nieruchomych objętych wsparciem.

Druga część dotyczy rozwoju instytucji kultury, w tym:

- przebudowa/rozbudowa obiektów zajmowanych przez te instytucje (wraz z zakupem niezbędnego sprzętu), w tym zastosowanie rozwiązań energooszczędnych zmniejszających ogólne koszty eksploatacji;
- doposażenie w sprzęt (w tym informatyczny), niezbędny do rozwoju oferty odpowiadającej na nowe potrzeby w obszarze działalności kulturalnej wynikające z rozwoju technicznego oraz przemian społecznych we współczesnej gospodarce;
- oprogramowania komputerowe ułatwiające wewnętrzne zarządzanie w instytucji.

Preferencyjnie traktowane będą projekty ujęte w programie rewitalizacji danej gminy dotyczące rewitalizacji obszarów zdegradowanych, w czym mieszczą się „kompleksowe działania obejmujące modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, zagospodarowanie przestrzeni publicznych”. Planowane wsparcie „będzie obejmować również działania dotyczące kompleksowej rewitalizacji społecznej, fizycznej, gospodarczej, środowiskowej oraz przestrzennej miejscowości uzdrowiskowych”

4.4. Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 Zarządu Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. Najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych o charakterze kulturowym zajmują zabytki

i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Również zabytków archeologicznych z tym, że warunkiem zainteresowania turystycznego nimi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwoliła stwierdzić, że na terenie Dolnego Śląska znajdują się bardzo liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych. Mocnymi stronami są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Do stron słabych należą, między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej. Konieczne jest zwiększenie atrakcyjności zabytków poprzez uzupełnienie ich odpowiednią infrastrukturą oraz ożywienie cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą.

4.5. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego

Z zarządzaniem przestrzenią publiczną wiąże się także opracowywana przez Instytut Rozwoju Terytorialnego we Wrocławiu „Polityka krajobrazowa dla Dolnego Śląska”. Jej założenia zostały przyjęte uchwałą nr 5983/IV/14 Zarządu Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 lipca 2014 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego przyjęty uchwałą nr XLVIII/873/2002 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego dnia 30 sierpnia 2002 r.

Dziedzictwo kulturowe i opieka nad nim wiązana jest przede wszystkim z funkcjami turystycznymi. W tym kontekście w planie postulowano między innymi konieczność wykonania analiz i waloryzacji zasobów oraz wartości przestrzeni w rejonie potencjalnych oddziaływań planowanych inwestycji, w tym identyfikację elementów i cech najwartościowszych, najbardziej unikatowych oraz podatnych na zakłócenia

Wśród celów strategicznych znajduje się udostępnienie dziedzictwa kulturowego społeczeństwu i włączenie we współczesne struktury funkcjonalno-przestrzenne, z zachowaniem odrębności kulturowej i krajoobrazowej regionu dolnośląskiego, poprzez:

1. Tworzenie uwarunkowań przestrzennych sprzyjających utrwaleniu wielokulturowej tożsamości historycznej regionu z zachowaniem lokalnych odrębności;
2. Odtworzenie wartości obszarów o najcenniejszych walorach krajoobrazu historycznego;
3. Rehabilitacja historycznie ukształtowanych kultur narodowych regionu w sferze materialnej i duchowej;
4. Pozyskanie nowych właścicieli dla zasobów zabytków rezydencjonalnych znajdujących się w gestii AWRSP i dalszą prywatyzację zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa;
5. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego, jako ważnego elementu rozwoju gospodarczego oraz promocji województwa dolnośląskiego.

Kierunki działań:

1. Wspieranie działań służących poprawie stanu obiektów zabytkowych.
2. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja historycznych układów.
3. Ochrona i zachowanie krajoobrazu kulturowego o najcenniejszych walorach artystycznych i krajoobrazowych województwa poprzez ustalenie form ochrony.
4. Utworzenie parków i rezerwatów kulturowych w celu ochrony, utrzymania i wyeksponowania unikatowych walorów krajoobrazowych, przyrodniczych, kulturowych, historycznych i architektonicznych województwa.
5. Zachowanie, ochrona i rewaloryzacja obiektów i zespołów o najwyższej randze i szczególnym znaczeniu dla kultury narodowej.
6. Ochrona, zachowanie i udostępnianie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajoobrazowych do celów naukowych, dydaktycznych i turystycznych.
7. Tworzenie atrakcyjnych ofert inwestycyjnych o charakterze kulturotwórczym, społecznym i gospodarczym, których funkcjonowanie powinno sprzyjać utrzymaniu i wspomaganie zasobów środowiska kulturowego.
8. Rewaloryzacja obszarów zabudowy przemysłowej oraz obiektów i urządzeń technicznych.
9. Przy zagospodarowaniu pozostałych obszarów zalecono kontynuowanie tradycji architektonicznych regionu w zakresie skali, formy, detalu, materiału nowo wznoszonej zabudowy oraz wpisanie jej w historycznie ukształtowaną przestrzeń.

4.6. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020;

Przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 27 marca 2014 r. Podstawowym założeniem planu jest rozwój regionu z poszanowaniem walorów środowiska, przyrodniczo-krajoobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje mu korzystne położenie geograficzne.

Kierunki działań w zakresie ochrony przyrody i krajoobrazu:

1. Zachowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczo-krajoobrazowych;

2. Rozszerzenie i umocnienie regionalnego systemu obszarów chronionych i jego zintegrowanie z systemami krajowymi i europejskimi.

Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

1. Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
2. Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
3. Ochrona dóbr kultury współczesnej.

Rozdział 5.

UWARUNKOWANIA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z POWIATOWYCH I GMINNYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH, PLANISTYCZNYCH I PROGRAMOWYCH

Aktualne dokumenty na szczeblu powiatowym niewiele wnoszą w dziedzinę ochrony i opieki nad zabytkami. Mimo zauważenia potencjału powiatu w zakresie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, nie są przewidziane działania związane z ochroną i opieką nad zabytkami, poza wykorzystaniem potencjału turystycznego powiatu.

5.1. Plan Rozwoju Lokalnego Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2004–2006

Przyjęty uchwałą nr XXI/123/04 Rady Powiatu Jeleniogórskiego z dnia 30 lipca 2004.

Szeroko pojętej kultury dotyczy cel IV: Kreowanie Powiatu Jeleniogórskiego jako regionu o wysokim standardzie kulturalnym, edukacyjnym i administracyjnym, w którym znalazło się m.in. następujące działanie: wspomaganie działalności kulturalnej, oświatowej i wychowawczej realizowanej przez samorządy gminne oraz organizacje społeczne.

5.2. Strategia Zrównoważonego Rozwoju Powiatu Jeleniogórskiego na lata 2006–2014

W dokumencie brak szczegółowych odniesień do problematyki dziedzictwa kulturowego. Jedyne nawiązanie można znaleźć w celu operacyjnym 3. Rozwój funkcji turystyczno-rekreacyjnych i rehabilitacyjno-leczniczych, wśród działań którego zapisane jest stworzenie strategii rozwoju turystyki powiatu jeleniogórskiego na lata 2006–2010 i na lata 2011–2014 oraz cel 11: Rozwój systemu kultury, sformułowany ogólnikowo.

5.3. Strategia Rozwoju Gminy Jeżów Sudecki

Przyjęta uchwałą nr XIII/98/2015 Rady Gminy Jeżów Sudecki z dnia 28 grudnia 2015 r. Zgodnie z zawartą w Strategii wizją gmina Jeżów Sudecki zachowa swój rolniczy charakter, z położeniem nacisku na rozwój wyspecjalizowanych gospodarstw rolnych, spółek produkcyjnych i usługowych bazujących na produktach lokalnych (np. pszczelarstwo, zielarstwo, zdrowa żywność). Istotnym uzupełnieniem będą rozwinięte funkcje usługowe w tym funkcja turystyczno-rekreacyjna zwłaszcza turystyka całoroczna. Strategia dostrzega zasoby zabytkowe gminy, całkowicie pomijając temat ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Podobnie pozostałe dokumenty o charakterze strategicznym, jak np. Sołecka Strategia Rozwoju Wsi Jeżów Sudecki w Gminie Jeżów Sudecki.

5.4. Gminne dokumenty planistyczne

Dokumenty:

1. Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Jeżów Sudecki. Załącznik nr 2 do uchwały nr XXIX/162/2009 Rady Gminy Jeżów Sudecki z dnia 28 października 2009
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Jeżów Sudecki (MPZP) uchwała nr XXX/166/2009 Rady Gminy Jeżów Sudecki z dnia 2 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Jeżów Sudecki.

W kwestii ochrony zabytków i opieki nad zabytkami obydwa dokumenty nie są do końca zintegrowane. Ponadto nie przyjmują oznaczeń innych dokumentów strategicznych stworzonych dla regionu – np. ochrona zespołów ruralistycznych w obszarze otuliny Parku Krajobrazowego Doliny Bobru. Wymagana jest również korekta MPZP w nawiązaniu do gminnej ewidencji zabytków, która została zweryfikowana w 2012 r.

W zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dokumenty wskazują:

- 23 zabytki nieruchome oraz 7 stanowisk archeologicznych - chronionych wpisem do rejestru zabytków;
- wyznaczają strefy ochrony konserwatorskiej:
  - strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej – dla zespołów kościelno-cmentarnych oraz pałacowego wraz parkiem w Czernicy i pałacowo-folwarcznego w Dziwiszowie, także dla wieży książęcej w Siedlęcinie

- strefa „B” ochrony konserwatorskiej – historyczny układ przestrzenny wsi Chrośnica, Czernica; MPZP nie oznacza strefy „B” ochrony konserwatorskiej dla Janówka, Siedlęcina, Płoszczyny, Wrzeszczyna, Jezowa Sudeckiego i Dziwiszowa.
- strefa „W” ochrony archeologicznej – dla zachowanych w rejonie góry Stromiec reliktywów średniowiecznych kopalń złota; w MPZP oznaczona jako strefa „OW” ochrony archeologicznej;
- wskazują potrzebę wpisania do rejestru zabytków szeregu innych obiektów budownictwa;
- wyznaczają obszary wymagające skoordynowanych działań rehabilitacyjno-modernizacyjnych: nie określając wytycznych tychże działań;
- wskazują cmentarze zabytkowe niewpisane do rejestru zabytków;
- określają liczbę 580 obiektów wojewódzkiej ewidencji zabytków, które winny być objęte gminną ewidencją zabytków;
- proponują rozszerzanie różnorodnych form ochrony obejmujących, występujące na terenie gminy walory przyrodnicze, jak również ograniczanie elementów degradujących środowisko przyrodnicze (m.in. poprzez właściwy rozwój gospodarki wodno-ściekowej i ciepłej, racjonalne gospodarowanie odpadami komunalnymi itp.);
- podkreślają konieczność umożliwienia dalszego rozwoju bazy turystyczno-noclegowej i zagospodarowania turystycznego, w celu racjonalnego i efektywnego wykorzystania posiadanych na terenie gminy bogatych walorów do rozwoju działalności sportowo-rekreacyjno-turystycznej.

Studium ustala zasady obowiązujące w strefach ochrony:

STREFA „B” OCHRONY KONSERWATORSKIEJ

- zachowanie charakteru historycznej zabudowy i układów przestrzennych,
- uczynienie historycznych struktur przestrzennych,
- w miarę możliwości eliminacja elementów dysharmonicznych,
- dostosowanie nowych obiektów do charakteru historycznej zabudowy i układów przestrzennych w zakresie sytuacji, skali i formy architektonicznej;

STREFA „W” OCHRONY ARCHEOLOGICZNEJ

- całkowity zakaz działań inwestycyjnych,
- prowadzenie wszelkich prac ziemnych pod ścisłym nadzorem archeologicznym.

5.5. Ustalenia planu ochrony Parku Krajobrazowego Doliny Bobru (PKDB) i jego otuliny.

Załącznik nr 2 do rozporządzenia Wojewody Dolnośląskiego z dnia 23 marca 2001 r.

Wyznaczone cele ochrony PKDB zawierają ochronę krajobrazu kulturowego: park krajobrazowy jest obszarem chronionym ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzowanie i upowszechnianie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania.

Działania na rzecz ochrony i kształtowania Parku Krajobrazowego Doliny Bobru podporządkowuje się realizacji celów:

- ekologicznych – dla umożliwienia trwałego użytkowania zasobami środowiska przyrodniczego obszaru),
- kulturowych – dla zachowania ciągłości historycznej i harmonii w kształtowaniu istniejących na tym obszarze funkcji),
- społecznych – dla poprawy warunków życia mieszkańców i użytkowników parku, rozwoju turystyki, wypoczynku, a także nauki i dydaktyki).

Zasady osiągnięcia celów kulturowych: zachowanie ciągłości historycznej w rozwoju sieci osadniczej oraz ochrona dóbr kultury wymaga realizacji polityki polegającej na ochronie istniejących zasobów kulturowych i walorów krajobrazowych oraz harmonizowaniu z nimi współczesnej zabudowy.

Rozdział 6.

CHARAKTERYSTYKA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY JEŻÓW SUDECKI

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

6.1. Charakterystyka gminy

6.1.1. Położenie geograficzne i administracyjne, charakterystyka wsi

Gmina Jeżów Sudecki położona jest w powiecie jeleniogórskim, w województwie dolnośląskim. Graniczy z gminami: Wleń – od płn. zach., Świerzawa – od płn. wsch., Janowice Wlk. – od wsch., z gminami Stara Kamienica i Lubomierz – od zach. oraz z miastem Jelenia Góra – od płd. Administracyjnie gmina składa się z 8 sołectw o zróżnicowanym obszarze i zaludnieniu: Jeżów Sudecki – wieś gminna, Chrośnica, Czernica, Dziwiszów, Janówek, Płoszczyna, Siedlecin, Wrzeszczyn.

Geograficznie przynależy do Sudetów Zachodnich, obejmując swym zasięgiem fragmenty dwóch mocno zróżnicowanych fizjograficznie mezoregionów: północnej części Kotliny Jeleniogórskiej oraz zachodniego pasma Gór Kaczawskich.

W obrębie Kotliny Jeleniogórskiej na terenie gminy można wyróżnić następujące mikroregiony: równoleżnikowe Obniżenie Jeleniej Góry sięgające po Jezioro Pilchowickie (300-350 m n. p. m.), północne fragmenty pagórkowatego obszaru tworzącego Wysoczyznę Rybnicy (od 350m do 500 m n.p.m.) oraz rejon Wzniesień Dziwiszowskich o pagórkowatym charakterze (do wys. ok. 500 m n.p.m.). Mezoregion Gór Kaczawskich to zachodni Grzbiet składający się z Pasm: Małego, częściowo Południowego i Północnego. Są to wyciągnięte, prawie równoleżnikowe grzbiety górskie o wys. 500 – 700m n.p.m. i bardzo intensywnym rozdolnieniu.

Góry Kaczawskie mimo relatywnie niewielkiej wysokości odznaczają się znacznym bogactwem form morfologicznych. Urozmaicona budowa geologiczna łączy się m.in. z występowaniem wielu rodzajów skał. W Dziwiszowie w rejonie Kapeli występuje granit, a także wapień krystaliczny. Górujące nad Jeżowem Sudeckim wzgórze Stromiec jest zbudowane z piaskowca. W rejonie Jeżowa występują także eksploatowane niegdyś wapienie, a dawniej wydobywano tu złoto. W gminie znajdują się ponadto złoża barytu i fluorytu.

Każda z malowniczo rozlokowanych wsi gminy posiada swoje odrębne cechy:

CHROŚNICA – niewielka wieś w górnej części doliny Lipki (Chrośnicki Potok), pomiędzy masywem Okoła i Wywołańcem – od pn. wsch. i pn., a Łysą Górą i Chrośnickimi Kopami w Grzbiecie Południowym – od pd. i pd. zach. Zabudowania ciągną się na dł. około 2,6 km, w głębokiej i ciasnej dolinie. We wsi zachował się jeden z największych i najcenniejszych zespołów budownictwa z XVIII w. – pocz. XX w., oraz pierwotny układ ruralistyczny.

CZERNICA – jedna z największych wsi Gór Kaczawskich – Dł.ok. 5 km, w krętej dolinie rzeki Lipki i jej dopływu – Ochotnicy, rozcinającej pasma Grzbietu Zachodniego. Wieś od pd. ujmują góra Skowron, od wsch. – Czernicka Góra w masywie Chrośnickich Kop, od pn. – pofałdowana wierzchowina Grzbietu Południowego. Wieś zachowała pierwotny układ ruralistyczny, ponadto posiada wybitne walory krajobrazowe i krajoznawcze.

DZIWISZÓW – duża wieś ciągnąca się wzdłuż górnego i środkowego biegu Złotuchy. Jej zabudowania wznoszą się od dna Kotliny Jeleniogórskiej na wysokości ok. 390 m – pod Widok (610 m n.p.m.) w Grzbiecie Południowym – na dł. ok. 5 km długości. Od zach. wieś osłaniają wzniesienia: Polna, Skiba, Leśna i Łysa Góra, od wsch. – Ulina, szczyt po którego pd.zach. zboczu wspina się serpentyną szosa nr 365. Ze szczytu Uliny w XIX/XX w. rozciągał się najbardziej znany i popularny widok na Kotlinę Jeleniogórską, istniał tu punkt widokowy i pawilon RGV. Występuje tu wiele minerałów wydobywanych w czasach historycznych: rudy miedzi (kopalnia „Klärner”), złoto w korycie Złotuchy, marmur na pobliskiej Kapeli, zieleńce i metadiabazy w pobliżu. W znacznym stopniu zachował się pierwotny układ ruralistyczny oraz wiele budynków z k. XVIII w. i XIX w., kilka z XVII w.

JANÓWEK - malowniczo położona, zróżnicowana wysokościowo wieś w wąskiej, głębokiej dolinie rzeki Lipki, między pn. podnóżem Chrośnickich Kop a Babińcem, Skałami i Rogatką - na pd., na których stokach rozlokowało się kilka gospodarstw. Wieś ma dobrze zachowany układ pierwotny układ zabudowy oraz komplet budynków z końca XVIII w. i głównie z XIX w.

JEŻÓW SUDECKI – wieś znana z pięknych widoków na Kotlinę Jeleniogórską i otaczające ją pasma górskie. W pd. części położona na prawie płaskim obszarze pradoliny Bobru, w części pn. wspina się doliną potoku Szumiąca na pd. zbocze Stromca – na wys. 345 – 561 m n.p.m. W górnej części zabudowę osłania Srebrna Góra – od zach. i Szybowisko – od wsch. W okresie historycznym rozwijało się tu górnictwo złota i srebra, wieś miała charakter rolniczo-usługowy, w końcu XIX – pocz. XX w. również letniskowy. Obecnie na otaczających wieś gruntach rolnych lokują się osiedla domów jednorodzinnych, podobnie przebudowie ulega pierwotna zabudowa, zwłaszcza w centralnej części wsi.

PŁOSZCZYNA – położona w górnej części doliny Ochotnicy, między masywem Chrośnickich Kop – na pn. i pn.wsch., a Stromcem i Szybowiskiem – na na pd. wsch. Okruszczowane formacje skalne Stromca i Szybowiska stanowiły podstawę dawnego górnictwa złota i srebra. W okolicy wsi rozciągają się jedne z piękniej-

szych widoków w Górach Kaczawskich. Pod Przełęczą Chrośnicką zachowane są ślady dawnego grodziska z okresu średniowiecza – zapewne osada powiązana z łowiectwem, nie związana bezpośrednio z powstaniem wsi.

SIEDŁĘCIN – długa wieś położona w poprzek doliny Bobru. Pn. jej część ciągnie się wzdłuż potoku Wapienna, na zboczu Grzbietu Małego sięgając podnóży wzgórza Wapienna. Część pd., znacznie krótsza, wspina się doliną bezimiennego potoku na szerokie siodło, na którym leżą domy Łapiguza – na Wysoczyźnie Rybnickiej. Do Siedłęcina należą zabudowania Polskiego Młyna (podnóże Gap) i schronisko Perła Zachodu. Przez wieś wiedzie linia kolejowa do Lwówka, w pobliżu – dwie ruchliwe szosy: Jelenia Góra – Lwówek Śląski (nr 297) i do Zgorzelca (356). Miejscowość leży w obrębie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru i w jego otulinie. W okresie historycznym działały tu kamieniołomy (zachowane wyrobiska na Wapiennej, Lipniku i Siedłęcince). Wieś zachowała pierwotny układ łańcuchówki, wzbogaconej i rozbudowanej, z bogatym zespołem zabudowy zabytkowej.

WRZESZCZYN – niewielka łańcuchowa wieś o rzadkiej zabudowie, rozlokowana po wsch. stronie, prostopadle do doliny Bobru, u podnóża i na zboczu Kowalowych Skał (331 m.n.p.m.) – na pn., z lokalnym wzniesieniem w części pd. zach. (327 m. n.p.m.), od zach. zamknięta korytem rzeki i wąskim jeziorem Wrzeszczyńskim.

6.1.2. Przyrodnicze obszary chronione

Tereny położone między Jelenią Górą a Lwówkiem Śląskim – najcenniejsze pod względem krajobrazowym, przyrodniczym i kulturowym, obejmuje Park Krajobrazowy Doliny Bobru (PKDB) utworzony w 1989 r. na obszarze 13270 ha (wraz z otuliną 23 670 ha). Główne walory tego obszaru to:

- urozmaicony przebieg Doliny Bobru, zniekształcony na pocz. XX w. przy realizacji kaskady zbiorników wodnych, z największym na Dolnym Śląsku – Jeziorem Pilchowickim;
- duża wartość ekosystemów leśnych, występowanie silnie zróżnicowanych i wzajemnie przenikających się siedlisk leśnych nizinnych, wyżynnych i górskich, z dobrze zachowanymi drzewostanami, często posiadającymi naturalny charakter;
- znaczne nagromadzenie zabytków kultury materialnej o wysokiej klasie, jak np. mieszkalna wieża księżęca w Siedłęcinie.

W inwentaryzacji przyrodniczej gminy Jeżów Sudecki od objęcia ochroną wskazane zostały następujące elementy środowiska przyrodniczego:

1. Góra Wapienna koło Siedłęcina: duży kompleks leśny z licznymi z wyrobiskami po dawnych kamieniołomach wapienia; fragmenty żyznej buczyny sudeckiej z wielogatunkowym runem; gatunki chronione: kruszczyk szerokolistny, marzanka wonna, kopytnik, wawrzynek wilczyłyko, konwalia majowa, pierwiosnka wyniosła;
2. Lasy między Płoszczynką a Czernicą: z fragmentami zbiorowisk buczyny, grądów i lasów łęgowych, wielogatunkowe runo, w tym rośliny chronione: śnieżyca wiosenna, śnieżyczka przebiśnieg, bluszcz, kopytnik, marzanka wonna; proponowana forma ochrony – rezerwat;
3. Jaworzyna górską między Czernicą i Janówkiem: fragmenty zbiorowisk buczyny z jaworzyną górską z obfitym występowaniem miesięcznicy rocznej; rośliny chronione: konwalia majowa, marzanka wonna, bluszcz;
4. Dolina potoku na zach. od Dziwiszowa: zbiorowiska łąkowe i fragmenty zbiorowisk leśnych z obfitym występowaniem storczyka szerokolistnego; proponowana forma ochrony – użytek ekologiczny;
5. Górna część doliny potoku Ochotnica między Płoszczyną i Dziwiszowem – rozległe łąki o różnym stopniu wilgotności z licznymi zakrzyczeniami; gatunki ptaków: derkacz, przepiórka, pokrzewka jarzębata, gąsiorzek, turkawka, świerszczak, świergotek łąkowy, paszkot;
6. Dolina Potoku Chrośnickiego od Chrośnicy do Czernicy Górnej – mało przekształcona dolina, z zachowanym naturalnym układem biotopów; gatunki ptaków: bocian czarny, siniak, turkawka, trzmielojad, krogulec, paszkot, kruk, pliszka górską, świerszczak, strumieniówka, świergotek łąkowy;
7. Kompleks łąkowo-stawowy na zach. od Jeżowa – dolina z wilgotnymi łąkami; gatunki ptaków: zimorodek, łabędź niemy, sieweczka rzeczna, strumieniówka, kłaskawa, świergotek łąkowy, krogulec;

Na terenie gminy występuje 31 gatunków ssaków (oprócz nietoperzy), co stanowi wynik świadczący o zadowalającym stanie środowiska przyrodniczego gminy. Do najliczniej występujących gatunków chronionych należą ryjówkowate: jeż, kret, wiewiórka, gronostaj, łasica i wydra.

6.1.3. Turystyka

Gmina Jeżów Sudecki posiada doskonałe warunki do rozwoju turystyki. Są to: atrakcyjny układ elementów środowiska geograficznego, warunki przyrodnicze i akweny, atrakcyjne obiekty zabytkowe. Jednak istnieją niedobory w zakresie odpowiedniej infrastruktury turystycznej i paraturystycznej. Zróżnicowane ukształtowa-

nie obszaru gminy sprzyja uprawianiu turystyki pieszej i rowerowej. Przez gminę przebiegają szlaki turystyczne o różnych stopniach trudności przejścia. Prowadzą one m.in. przez obszar Parku Krajobrazowego Doliny Bobru. Na ich trasach znajduje się wiele ważnych obiektów kultury materialnej oraz szybowisko i Góra Szybowcowa.

Jeżów Sudecki jest, znanym od lat, miejscem dla uprawiania sportów szybowcowych oraz lotniarstwa. Na uwagę zasługują także Ośrodek Rekreacyjny Jazdy Konnej „Stajnia ERY” w Czernicy oraz Stadnina Koni w Dziwiszowie. Między Chrośnicą a Dziwiszowem, na płn. stoku Łysej Góry znajduje się Mikrostacja Sportów Zimowych „Aesculap” z wyciągami i atrakcyjnymi trasami zjazdowymi o zróżnicowanym stopniu trudności oraz możliwością naśnieżania stoku.

Kompleksem terenów o znacznych walorach przyrodniczo-krajobrazowych jest obszar Wzgórz Dziwiszowskich. Z uwagi na swoje bezpośrednie sąsiedztwo z Zabobrzem – największą mieszkaniową dzielnicą Jeleniej Góry, stanowi atrakcyjny obszar wypoczynkowo-spacerowy dla mieszkańców miasta, będąc naturalnym zapleczem dla codziennej i weekendowej rekreacji.

Na terenie gminy Jeżów Sudeckich organizowanych jest kilka imprez cyklicznych, które mają duży wpływ na popularyzację regionu i podniesienie walorów turystycznych:

- Euroregionalne Zawody Sportowo-Pożarnicze z udziałem partnerów zagranicznych,
- Festyn Gminny z okazji 15–sierpnia,
- Popularyzacyjne marsze na orientację,
- Festyn rekreacyjny w Dziwiszowie organizowany na Św. Krzysztofa,
- Zawody rowerowe „Łysogórki”,
- Bal przebierańców na stokach narciarskich na Łysej Górze w Dziwiszowie,
- Zawody narciarskie na Łysej Górze,
- Kluby sportowe w ciągu roku przeprowadzają szereg imprez sportowych w ramach współzawodnictwa LZS.

6.2. Zarys historii obszaru gminy

W okresie halsztackim epoki brązu (750–400 p.n.e.) tereny obecnej gminy zamieszkiwały rolnicze plemiona kultury łużyckiej. W okresie lateńskim (poł. IV w. p.n.e.) dotarły tu plemiona celtyckie, które asymilując się z plemionami łużyckimi wniosły nieco wyższy rozwój techniczny i organizacyjny przyczyniając się do rozwoju kultury przeworskiej (do V w.n.e.). W I w. p.n.e. nastąpił regres demograficzny związany z wędrówkami ludów, pojawiały się wpływy rzymskie oraz gockie – znad Morza Czarnego. Ekspansja kultury wczesnosłowiańskiej, plemienną datowana jest na VI i pocz. VII wieku n.e. Od poł. VI w. do ok. 950 r. trwał okres rozdrobnienia plemiennego – regres gospodarczy i wyludnienie. Przynależność państwowa ziem dolnośląskich we wczesnym średniowieczu pozostaje w sferze hipotez. Okres wczesnopiastowski nie unicestwił struktur plemiennych, niemniej władza wojskowa i administracyjna nad rozproszonymi ośrodkami plemiennymi została zcentralizowana, powstały liczne warownie ziemne (grodziska).

W ramach podziałów dzielnicowych ziemie ob. gminy Jeżów Sudecki znalazły się w obrębie księstwa jaworskiego, potem świdnicko – jaworskiego (1290–1741). Po zaanektowaniu Śląska przez Prusy (1763) utworzono Prowincję Śląską podzieloną na dwa departamenty kameralne ze stolicami we Wrocławiu i Głogowie, od 1809 r. – w Legnicy. W 1815 r., w miejsce dawnych departamentów wprowadzono rejencje (*Riegierungsbezirk*), a te dzieliły się na powiaty. Ziemie gminy Jeżów Sudecki znalazły się w rejencji legnickiej i pozostały w jej obrębie do 1945 r.

W minionych wiekach miejscowości obecnej gminy Jeżów Sudecki nie tworzyły wspólnego organizmu administracyjnego. Wsie Chrośnica, Czernica, Dziwiszów Janówek, Płoszczyna i Siedlęcín stanowiły posiadłości rycerskie, natomiast Jeżów Sudecki stanowił własność Jeleniej Góry.

Przy podziale administracyjnym w 1945 r. powstały gromady: Jeżów Sudecki (z wsiami Jeżów Sudecki, Płoszczyna) i Siedlęcín (wsie Siedlęcín i Wrzeszczyn, które w końcu 50-tych lat XX w. przyłączono do gromady Jeżów Sudecki) oraz Dziwiszów (z wsiami Dziwiszów, Chrośnica) i Czernica (obejmująca m. innymi Janówek). Przy kolejnym podziale administracyjnym kraju w 1973 r. gmina Jeżów Sudecki uzyskała aktualny obszar.

CHROŚNICA. Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1305 r. jako Ludwigsdorf. W 1660 r. właścicielem majątku w Chrośnicy był Sigmund F. Packisch, w 1672 r. – M. von Schweiniz z Biedrzychowic, w 1677 i 1687 r. – J. Ch. von Schweiniz z Bystrzycy, w 1750 r. – D. Ch. von Schweinitz. Wieś związana była z majątkiem w Bystrzycy jeszcze w 1870 r.

W 1741 lub 1742 r. wzniesiono ewangelicki dom modlitw i ustanowiono parafię katolicką – Czernica była dwuwyznaniowa. W 1750 r. jej właścicielem był von Schweinichen, w 1765 r. – von Winckler z Bystrzycy. Wartość majątku szacowano na 8923 talary, mieszkało tu 20 kmieci, 17 zagrodników, 92 chałupników, ponad-

to 29 wolnych ludzi i 29 rzemieślników, przeważnie tkaczy. W 1786 r. we wsi znajdowały się dwa kościoły, dwie plebanie i dwie szkoły (katolicka i ewangelicka), a wśród mieszkańców było 20 kmieci, 75 zagrodników i 52 chałupników. W pocz. XIX w. wymieniane są ponadto folwark i młyn wodny, a wśród mieszkańców: 29 kmieci, 69 zagrodników i 18 chałupników.

W 1825 r. Chrośnica wchodziła w skład dóbr kłucza w Gródku Wleńskim. Liczyła 152 domy, dwa kościoły, działała tu szkoła ewangelicka z nauczycielem, tartak, dwa młyny wodne, pracowało 12 warsztatów tkackich. Posiadaczem dóbr był Henrich Gottlob Grocke, wymieniany też w 1840 r. i 1870 r. We wsi wymieniane są jeszcze: tartak, gorzelnia z browarem i trzy wyszynki. Wśród mieszkańców było 6 handlarzy, 22 różnych rzemieślników, ponadto 19 warsztatów tkających bawełnę i 6 tkających wełnę. Od poł. XIX w. Chrośnica przekształciła się w małe letnisko z gospodą. Popularnością cieszył się na szlak turystyczny prowadzący przez wieś na Okole, uchodzące za największą atrakcję turystyczną i najwspanialszy punkt widokowy w Górach Kaczawskich. W k. XIX w. zaczął zaznaczać się stopniowy proces wyludniania.

Wg niepewnych informacji podczas II Wojny Światowej istniał tu mały obóz jeniecki, w którym więziono Francuzów. Część z nich zmarła i została pochowana na cmentarzu koło kościoła. Po II wojnie światowej osiedli tu przesiedleńcy z terenów Podhala, Tarnowa. Mszany Dolnej i okolic Lwowa.

CZERNICA. Jedna z najstarszych wsi na terenie gminy i Gór Kaczawskich, wzmiankowana jako Lange-now w 1305 r. Zachowała się też niepotwierdzona informacja o lokacji wsi w 1273 r. Wg historyków niemieckich, początki Czernicy można wiązać z istnieniem wartowni podległej kasztelanii wleńskiej, obsadzonej rycerzami von Langenhaus.

W XV w. w Czernicy i okolicy prowadzono poszukiwania złota i srebra, z nasileniem prac na ok. 1470 r. O możliwości występowania tu złota wspominał Kasper Schwenckfeldt.

W XIV - XVI w. wieś była własnością rodziny Kittlitz, potem von Zedlitz i von Schaffgotsch. W XIV w. istniał tu dwór - zameczek, w którego miejscu, w 1543 r. Schaffgotschowie wzniesli nawodny dwór obronny. W tym czasie Czernica była silnym ośrodkiem protestantyzmu. Słynna jest dysputa teologiczna prowadzona 12.05.1574 między znanym pastorem Mathiasem Flaciussem Illyricusem z Magdeburga a Jacobem Colerusem z Zagrodna, wspieranym przez okolicznych pastorów. Od 1598 r. wieś stanowiła własność i siedzibę rodziny von Lest. W latach 1743-44 wzniesiono kościół ewangelicki, w 1756 r. - kantorówkę.

Około poł. XVIII w. wieś podzielono na część dolną i większą górną. W 1756 r. majątkiem w Czernicy Górnej władała rodzina von Schweintz, mieszkało tu 26 kmieci, 17 zagrodników i 86 chałupników, wśród nich 22 rzemieślników. Mniejsza Czernica Dolna była w rękach hr. von Kottulinsky, mieszkało tu 18 kmieci, 9 zagrodników i 79 chałupników, wśród nich 7 rzemieślników. W 1780 r. zbudowano szkołę ewangelicką.

W 1786 r. we wsi wymieniano 2 kościoły, 2 plebanie i 2 szkoły (katolicką i ewangelicką). W górnej części wsi znajdowały się 2 folwarki, 2 młyny wodne, wśród mieszkańców było 28 kmieci, 22 zagrodników i 81 chałupników. Natomiast w części dolnej – młyn wodny, 18 kmieci, 9 zagrodników i 60 chałupników. W 1787 r. Czernica Górna drogą dziedziczenia dostała się w ręce von Förster. W 1825 r. Czernica Dolna należała do hr. Theresy von Hoyos und Sprinzenstein, było tu 89 domów, szkoła ewangelicka z nauczycielem i młyn wodny, zaś w 1840 r. dodatkowo: 2 gospody, wapiennik i kamieniołom piaskowca, w którym wyrabiano kamienie młyńskie. Wśród mieszkańców było 165 prządków i 13 rzemieślników. Czernica Górna należała do Ernsta F. von Förster z Iwin k. Bolesławca. Były tu 142 domy, dwór zwany starym zamkiem i pałac z folwarkiem, 2 kościoły, 2 szkoły, 2 młyny wodne i wapiennik. W 1840 liczba domów wzrosła o 2, w folwarcznej owczarni trzymano 700 merynosów. Ponadto był kościół ewangelicki z pastarówką oraz szkoła z nauczycielem i dwoma pomocnikami, obsługującymi szkoły filialne w Czernicy Dolnej i Płoszczynie. Była też szkoła katolicka, nabożeństwa katolickie odbywały się tylko 4 razy w roku. Wymieniano ponadto 2 młyny wodne o 4 kołach, młyn o napędzie konnym, tartak, browar, gorzelnię i 5 gospód. Wśród mieszkańców było 170 prządków, 4 tkaczy płótna i 25 innych rzemieślników.

W 1861 r. majątek w Czernicy Górnej kupił radca kameralny, potem tajny radca handlowy Leopold Schöeller von Dürren. W 1870 r. w pałacu rezydował pełnomocnik, od 1892 r. majątkiem władała córka Adela, żona Friedricha von Klitzing-Schierokau. Majątek w Czernicy Dolnej był nieobsadzony.

W 2 poł. XIX w. wieś zyskała popularność wśród turystów dzięki trasie z Wlenia do Jeleniej Góry przez Jezów Sudecki lub Siedlęcín. Turystów przyciągał kościół, szczególnie renesansowy ołtarz z około setką figur i tzw. stary zamek przebudowany w pocz. XX w.

Według niepotwierdzonych źródeł we wsi w czasie II wojny zorganizowano mały obóz pracy. Prawdopodobnie w 1944 r. Niemcy ukryli w Czernicy duży zbiór muzykaliów, które przejęła Armia Czerwona. Po wojnie Czernicę zasiedlili repatrianci, częściowo osadnicy wojskowi.

DZIWISZÓW. Wieś powstała w 1 poł. XIII w., pierwsza wzmianka pochodzi z 1255 r. – Berwisdorff. Od 1816 r. notowany jest Dziwiszów Dolny i Górny. W XV w. w okolicy wydobywano złoto. W czasie reformacji mieszkańcy wsi w większości przeszli na protestantyzm przejmując katolicki kościół, który utracili w 1653 r. – po wojnie trzydziestoletniej. W 1622 r. część miejscowości została spalona przez Lisowczyków w odwecie za nieudaną próbę zdobycia Jeleniej Góry.

W XVIII w Dziwiszów stanowił już jedną z większych wsi w okolicy. W 1726 r. z całej wsi płacono 1378 talarów, nadto z majątku w Dziwiszowie Dolnym – 1057 talarów, z Dziwiszowa Górnego 1018 talarów. Do 1737 r. obie części były w rękach von Bakischa. W 1739 r. Frankenberg z Grodzca uzyskał przywilej na roboty górnicze, co dało początek wydobywaniu rud miedzi. W l. 1748 – 1749 powstał drewniany ewangelicki dom modlitewny, w 1752 r. zastąpiony murowanym kościołem. W 1765 r. Dziwiszów Dolny należał do radcy handlowego Thommana. Mieszkało tu 15 kmieci, 24 zagrodników i 93 chałupników, w tym 40 rzemieślników. Dziwiszów Górny należał do radcy handlowego Jägera, a mieszkało w nim 20 kmieci, 16 zagrodników i 86 chałupników, w tym 31 rzemieślników, w większości tkaczy. W 1785 r. obie części wsi należały do wdów po wspomnianych radcach – siostrach z domu Menzel. W Dziwiszowie Dolnym były: kościoły katolicki i ewangelicki, plebania ewangelicka, szkoła katolicka i ewangelicka, folwark oraz młyn wodny. Wśród mieszkańców było 15 kmieci, 59 zagrodników i 43 chałupników. W Dziwiszowie Górnym były dwa folwarki, wiatrak i młyn wodny, a mieszkało 20 kmieci, 38 zagrodników i 42 chałupników.

Pocz. XIX w. przyniósł szybki rozwój Dziwiszowa, także dzięki górnictwu rud ołowiu, srebra i miedzi. W 1818 r. właścicielem wsi był królewski komisarz ds. poboru i policji Karl Thomann. W 1825 r. istniał tu urząd celny – droga przez wieś była ruchliwym traktem pocztowym, ze znaną gospodą na Kapeli. W Dziwiszowie Dolnym stały 142 domy, pałac z folwarkiem, kościół katolicki, ewangelicki, dom modlitw i szkoła ewangelicka z pomocnikiem nauczyciela oraz browar, młyn wodny i wapiennik. Pracowało tu 71 krosien tkackich. W Dziwiszowie Górnym było 106 domów, pomocnicza szkoła ewangelicka i młyn wodny. Pracowały 74 krosna, wśród rzemieślników było 2 garbarzy. W 1840 r. i w 1870 r. obie części wsi należały do Tschörtnera, zarząd dóbr mieścił się w pałacu w Dziwiszowie Dolnym. W całej wsi było 241 domów, pojawił się browar przy folwarku i kamieniołom. Było też 69 warsztatów tkackich, a wśród mieszkańców 51 różnych rzemieślników i 11 handlarzy. W 1886 r. majątek nabył doradca finansowy Bossa, zaś w 1916 – Maria von Kramsta ze Świebodzic, właścicielka dominium w Morowie (gmina Żarów), której potomkowie (von Kramsta-Wietershaim) zarządzali dobrami do 1945 r. Marie von Kramsta znana była z aktywnej działalności gospodarczej oraz charytatywnej. Doprowadziła do podniesienia poziomu kultury rolnej, finansowała budowę oraz działalność szkół, dziecięcych sanatoriów, kościołów.

W 2 poł. XIX w. intensywnie rozwijał się ruch turystyczny. Największą atrakcją Dziwiszowa była, położona po sąsiedzku Kapela – góra znana z pięknych widoków, kamieniołomu marmurów i gospody z ogrodem różanym i kolumnadą. Turystom polecano browar oraz park pałacowy w Dziwiszowie, nazywany dzikim. W latach 1905–21 istniała tu sekcja RGV i klub sportowy. Rozpoczęła też działalność niewielka fabryka części do maszyn oraz poczta z połączeniem telegraficznym. Turystom szczególnie polecano pomnik wojny 1813 r. i pomnik ofiar I wojny światowej ufundowany na Ulinie, gdzie była też altana widokowa. W okresie międzywojennym działało tu 5 gospód, nie licząc Kapeli, w tym stara karczma i browar.

Po II wojnie światowej nowymi mieszkańcami zostali przesiedleńcy z Podhala, Tarnowa oraz okolic Lwowa – głównie ludność wiejska zajmująca się uprawą roli. Działała fabryka maszyn i części rolniczych. W zabudowaniach pałacowych ulokowano PGR, potem stadninę koni, wreszcie zakład rolny kombinatu w Siedlęcinie.

JANÓWEK. Data powstania osady pozostaje nieznana. Pierwszy odnotowany fakt odnosi się do lat 1588–89 i dotyczy buntu chłopów w Iohnsdorff, wywołanego przez wędrownych kaznodziei ewangelickich. W okresie wojny 30-letniej wieś należała do parafii w Rząśniku, którego właścicielem był wówczas hr. Johann Fryderyk von Nimpsch. W 1726 r. właściciel Kanówka pozostaje nieznan, lecz z majątku płacono 211 talarów podatków rocznie. W 1765 r. właścicielem wsi był Fr. Kahlin. Jego majątek szacowano na 2255 talarów, istniała też osobna część wsi, szacowana na 903 talary. Wśród mieszkańców było 12 kmieci, 13 zagrodników i 50 chałupników, w tym 13 rzemieślników, głównie tkaczy. W 1786 r. Janówek wchodził w skład dóbr hr. von Schweintz. Były tu dwa młyny wodne, mieszkało 13 kmieci, 39 zagrodników i 13 chałupników.

W pocz. XIX w. nastąpił rozwój wsi. W 1825 r. w Janówku było dziedziczne sołectwo w rekjach Christiana Friedricha Helda. Znajdowało się tu 66 domów, szkoła ewangelicka obsługiwana przez nauczyciela z Rząśnika, folwark, tartak, olejarnia, dwa młyny wodne. Wśród mieszkańców wymienia się 3 tkaczy chałupników. W 1840 r. sołectwo stanowiło własność płk. Hoffmanna i Amalie Henriette z domu Held, wdowy po sołtysie.

Wieś rozwinęła się przemysłowo o browar i dwie gorzelnie oraz dwa szynki. Wśród mieszkańców było 4 handlarzy i 11 rzemieślników – tkaczy. W 1870 r. właścicielem majątku w Janówku był por. Müller.

JEŻÓW SUDECKI należy do najstarszych osad w okolicy Jeleniej Góry. Wzmiankowany w 1299 r. w dokumencie księcia świdnicko-jaworskiego Bolka I, dotyczącym zezwolenia dla Seyfrida z Wojanowa na założenie nowego młyna w Jeleniej Górze i zobowiązującym mieszkańców Jeżowa do korzystania wyłącznie z niego. W I poł. XIV w. osada wchodziła w skład lenna zamkowego Jeleniej Góry. Dochody z niej w 1345 r. książę jaworski Henryk odstąpił Konradowi von Cauer, w tymże roku nadał folwark w Jeżowie niejakiemu Kunratowi. W 1355 r. Jeżów Sudecki został wymieniony, jako wieś w obrębie okręgu sądowego Jeleniej Góry. W 1504 lub 1506 r. kupiła wieś rada miejska Jeleniej Góry.

Wzmianki o górnictwie złota w okolicy Jeżowa pojawiają się od 1 poł. XIV w., kiedy książę świdnicko-jaworski Bolko II sprowadził tu górników z Saksonii, co spowodowało sprzeciw chłopów, którym niszczyli pola. W 1488 r. Urząd Górnictwa w Świdnicy nadał przywilej górnicy mieszczaninowi z Jeleniej Góry; w 1492 r. roboty prowadziła rada miasta. W 1498 r. istniała tu kopalnia złota, w 1515 r. zbudowano płuczkarnię. Wydobycie prowadzono przez cały XVI w. W 1569 r. miasto odstąpiło prawa górnicze Franzowi Froehlichowi, część udziałów zachowując dla siebie. W 1594 r. kopalnię zamknięto. Jeszcze w 1696 r. założono gwarectwo, ale po wojnie 30-letniej górnictwo złota już się nieodrodziło.

Znaczny rozwój wsi nastąpił w XVIII w. Powstała jej dolna część – Nowy Jeżów. W 1726 r. z obu części pobierano 1467 talarów podatku, w 1765 r. wartość majątku miejskiego w Jeżowie szacowano na 8214 talarów. Mieszkało tu: 31 kmieci, 25 zagrodników i aż 319 chałupników, wśród nich 68 rzemieślników. Byli to głównie tkacze, ale wieś pozostawała nadal osadą rolniczą, stanowiącą zaplecze żywnościowe miasta. Nowy Jeżów uważany był za przedmieście Jeleniej Góry, a jego mieszkańcy należeli do parafii miejskiej. Koniec XVIII i pocz. XIX w. to okres wystąpień chłopów. W latach 1803-04 wybuchł bunt przeciw wymiarowi pańszczyzny. Sprowadzone wojsko spacyfikowało wieś, ale ostatecznie wymiar pańszczyzny uległ zmniejszeniu. W okresie wojen napoleońskich, 22 .08. 1813 r. koło wsi doszło do potyczki, w której poległo 3 Kozaków w walce z oddziałem 40–50 ułanów saskich.

W XIX w. dolna część Jeżowa została wchłonięta przez miasto. W 1825 r. wieś liczyła 275 domów. Prawie wszyscy mieszkańcy byli ewangelikami, korzystali z kościoła w Jeleniej Górze. Kościół katolicki przy drodze do Strupic pełnił rolę kaplicy cmentarnej. Czynnych było 188 warsztatów tkackich, a na Stromcu okresowo działała kopalnia niejakiego Klärnera – w likwidacji. W 1840 r. wieś liczyła 271 domów, 4 gospody. Większość mieszkańców zajmowała się tkactwem chałupniczym, działało 60 krosien bawełnianych i 215 lnianych, ponadto było 24 innych rzemieślników.

W II poł. XIX w. Jeżów stał się popularnym letniskiem. W 1889 r. powstała tu sekcja turystyczna, działały 3 lub 4 gospody, część z miejscami noclegowymi, w tym gospoda „Schweizerei”, w pocz. XX w. znana z produkcji własnego alkoholu. W międzywojennym okresie było tu już 7 gospód z około 30 miejscami noclegowymi, wśród nich stara karczma sądowa. W 1906 r. przez wieś przeprowadzono linię kolejową z Jeleniej Góry do Lwówka Śląskiego, powstała mała stacja kolejowa. Przed II wojną światową we wsi istniała muzealna izba tkacka, w której odbywały się kiermasze z tańcami.

W 1924 r. w Jeżowie założono Szkołę Szybowcową i zakłady naprawcze. W 1929 r. na Szybowisku zbudowano hangar. Równocześnie podjęto produkcję szybowców szkolnych i wyczynowych. Podczas wojny przy warsztatach działał od 1941 r. niewielki obóz pracy, w którym zatrudniano ok. 40 jeńców francuskich ze Stalagu VIIA w Zgorzelcu. Od 1945 r. szkoła szybowcowa podjęła szkolenia, w warsztatach zaczęto remonty szybowców, które tu pozostały. Utworzono Przedsiębiorstwo Doświadczalno – Produkcyjne Szybowców, które stanowiło filię zakładu w Bielsko-Białej. W 1946 r. na Szybowisku zastosowano do startów wyciągarkę mechaniczną. W 1947 r. w warsztatach uruchomiono produkcję polskiego szybowca treningowego „Jeżyk”. Po 1950 r. szkołę formalnie zlikwidowano, a loty szybowców przeniesiono na lotnisko do Jeleniej Góry.

PŁOSZCZYNA. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1305 r. i dotyczy górnictwa złota – zapewne na Stromcu. Wydobycie prowadzono było w okresie 2 poł. XIII w. – 1 poł. XIV w. Nad Przełęczą Chrośnicką istniało również grodzisko, datowane również na XIV w.

Płoszczyna związana była z dobrami w Czernicy Górnej i należała do kolejnych jej posiadaczy. Do wojny 30-letniej były to kolejno rodziny von Zedlitz, von Schaffgotsch, von Lest i von Schweiniz. W 1677 r. mieszkańcy byli głównie ewangelikami lecz wieś płaciła dziesięcinę: 72 korce pszenicy i owsa. W 1765 r. wartość majątku barona von Schweinitz w Płoszczynie szacowano na 12 745 talarów. Mieszkało tu 15 kmieci, 8 zagrodników i 78 chałupników oraz 13 rzemieślników co świadczy o szybkim rozwoju wsi. W 1786 r. we wsi wymieniano folwark, szkołę ewangelicką i młyn wodny, a mieszkało tu 16 kmieci, 30 zagrodników i 64 chałupników – głównie tkaczy. Szczytowy rozwój Płoszczyny miał miejsce w 1 poł. XIX wieku, potem nasilił się

stopniowy spadek liczby ludności. W 1825 r. i 1849 r. jako właściciel wymieniany jest Ernest Ferdynand von Förster. Płoszczyna liczyła 138 domów. Była tu szkoła ewangelicka z nauczycielem, młyn wodny i tkalnia wełonów. Do wsi należała osada Scheibe (Płoszczynka). W 1840 r. wymienna jest szkoła ewangelicka w Płoszczynce i 4 gospody. Wśród mieszkańców było aż 180 prządków, 19 rzemieślników różnych branż i 11 handlarzy.

W 1863 r. majątek w Płoszczynie należał do radcy handlowego Schöllera von Dürren, w rękach chłopów pozostawało 1.800 morgów. W 1870 r. – do tajnego radcy Leopolda Schöllera zu Dürren bei Aachen, dobrami zarządzał pełnomocnik Mettenheimer, rezydujący w Czernicy Górnej. Po upadku tkactwa chałupniczego wieś znacznie się wyludniła. Po 1945 r. Płoszczyna zasiedlona została przez osadników ze wschodu.

SIEDLEĆCIN. Siedlećcin powstał 2 poł. XIII w. jako wieś lokacyjna, a jej zasadzcą był Rudger. Pierwsza wzmianka pochodzi z 1305 r. wzmiankowany jest, bogato uposażony, kościół. W l. 1313–14 wzniesiono kamienną wieżę mieszkalną - za czasów panowania księcia jaworskiego Henryka I, w którym dopatruje się fundatora inwestycji. Wokół wieży rozciągała się fosa i kamienny mur obronny o wysokości ok. 4 m, zburzony go w l. 40. XIX w. Malowidła ściennie wieży pochodzą z lat 40. XIV w.

W 1521 r. Siedlećcin był w rękach rodziny von Schaffgotsch – do 1945 r. W 1528 r. kościół i szkoła parafialna przejęte zostały przez ewangelików (do 1653 r.). Wieś mocno ucierpiała podczas wojny 30-letniej, spustoszona przez lisowczyków w listopadzie 1622 r. Po wojnie stała się znanym ośrodkiem działalności tzw. leśnych kaznodziei, którzy w pobliskim lesie odprawiali tajne nabożeństwa ewangelickie. W 1665 r. wybuchł bunt kmieci, któremu przewodził Friedrich Tiel. Przywódcę uwięziono na Chojniku, bunt upadł, ale w 1656 r. wybuchł ponownie, obejmując cały chojnicki (potem cieplicki) klucz dóbr Schaffgotschów.

W 1742 r. zbudowano drewniany ewangelicki dom modlitewny. W 1765 r. we wsi mieszkało 25 kmieci, 78 zagrodników i 98 chałupników, było 41 rzemieślników, głównie tkaczy i 64 tzw. wolnych ludzi. W 1782 r. konsekrowano murowany kościół ewangelicki. Parafia ewangelicka obejmowała także Wrzeszczyn i Strzyżowiec. W 1786 r. w Siedlećcinie były 2 kościoły, 2 plebanie i 2 szkoły (katolicka i ewangelicka), 2 folwarki oraz młyn wodny, a mieszkało 26 kmieci, 184 zagrodników i 38 chałupników.

W pocz. XIX w. Siedlećcin podlegał zarządowi dóbr Schaffgotschów w Sobieszowie. W 1825 r. we wsi były 252 budynki, w tym dwór zwany zamkiem, 3 folwarki, 2 kościoły, 2 plebanie (katolicka i ewangelicka), 3 szkoły ewangelickie z nauczycielem i pomocnikiem, szkoła katolicka z nauczycielem, 2 młyny wodne, wapiennik eksploatujący złożę na Wapiennej, pod którą stał tzw. dwór górny oraz 16 warsztatów tkackich. Wieś się rozwijała głównie dzięki przemysłowi.

W 1840 r. w części dworskiej znajdował się zamek, 2 folwarki, browar i gorzelnia oraz 5 domów, a w części gminnej: 252 domy, 2 kościoły, 3 szkoły ewangelickie, (nauczyciel obsługiwał także Wrzeszczyn), szkoła katolicka z nauczycielem, który był równocześnie organistą, 2 młyny wodne o 3 kołach, 20 warsztatów tkackich, z tego 8 wytwarzało cienkie woale, 51 rzemieślników i 10 handlarzy. W folwarkach trzymano 1230 merynosów. Do wsi należała kolonia Baude (ob. pñ. część wsi) i kolonia Kalkofen na pn.wsch. zboczu Wapiennej, z kamieniołomem i wapiennikiem. W 1840 r. zatrudniono w nim 9 robotników, wapiennik dostarczał 9 tys. półkorców wapna. W 1842 r. powstał drugi piec wapienniczy, działała również cegielnia. Podstawę bytu mieszkańców stanowiły głównie rzemiosła. Do Siedlećcina należał Łapiguz.

Już w 1 poł. XIX w. Siedlećcin rozwinął się turystycznie. Szlaki piesze i dla powozów wiodły przez Gapy. W 1906 r. przeprowadzono linię kolejową z Jeleniej Góry do Lwówka Śląskiego i zbudowano stację. W l. 20. XX w. utworzono jeziora zaporowe na Bobrze, powstała trasa turystyczna wzdłuż rzeki i schronisko „Perła Zachodu”, co zwiększyło turystyczną atrakcyjność wsi. W pocz. XX w. działały tu 4 gospody, w tym stara karczma sądowa. W okresie międzywojennym najpopularniejszą karczmą była „Perła Zachodu” z 8 miejscami noclegowymi i „Halbe Meile” w Łapiguzie, a także schronisko młodzieżowe.

Podczas II wojny światowej w okolicy Siedlećcina, na terenie zakładu przemysłowo-maszynowego, istniał obóz jeniecki, w którym przebywało ok. 300 żołnierzy francuskich i angielskich, zatrudnianych w fabryce.

Po wojnie wieś zasiedlili osadnicy z terenów Podhala, Tarnowa, Mszany Dolnej oraz okolic Lwowa. Siedlećcin zachował charakter wsi rolniczo-przemysłowej. Zakłady przemysłowe i elektrownie podjęły produkcję, na ogół zachowując poprzedni profil. Zmiany zaszły w zakładach mechanicznych, które przekształcono w bazę sprzętowo-magazynową przedsiębiorstwa budowlanego. Później uruchomiono wytwórnię prefabrykatów żelbetonowych. Wieś cieszyła się od początku znacznym zainteresowaniem turystów, popularyzował ją m. in. dr Mieczysław Orłowicz, który w l. 1946-59 prowadził tędy chyba wszystkie swoje sierpniowe wycieczki.

WRZESZCZYN. Wieś wzmiankowana w 1305 r., jako Urlici Villa (może chodzić też o Wojcieszów), później – w 1386 r. kiedy Friedrich von Mazonovo pozostawia swój folwark we Wrzeszczynie Hannosowi Neuwenbergenowi.

Przez kolejne stulecia osada wchodziła w skład większych posiadłości w Siedlęcinie lub w Barcinku. W 1726 r. Wrzeszczyn wchodził w obręb majątku w Barcinku, z którego płacono 1200 talarów podatków, a chłopci – 290 talarów. W 1742 r. powstała szkoła ewangelicka. W 1765 r. właścicielem dóbr był Kahl, który również dzierżawił Rybnicę i Nową Kamienicę. Wartość wsi szacowano na 4470 talarów, a mieszkało w niej 4 kmieci, 13 zagrodników, 3 chałupników, 2 rzemieślników i 25 tzw. wolnych ludzi. W 1786 r. posiadaczem wsi jest baron von Rothkirch, właściciel dóbr w Wojanowie i okolicy. We Wrzeszczynie mieszkało tylko 4 kmieci, 32 zagrodników i chałupników, był też młyn wodny. W 1825 r. Wrzeszczyn był w rękach Karla Sigismunda von Rothkirch, właściciela Barcinka. Było tu 46 domów, szkoła ewangelicka z nauczycielem i młyn wodny.

W 1840 r. właścicielem był Sigismund Gebhard z Barcinka. Nadal działała szkoła ewangelicka, młyn wodny o 2 kołach i gospoda. Wśród mieszkańców wymieniano 3 rzemieślników i 1 handlarza. W 1870 r. Wrzeszczyn z Barcinkiem należał do kapitana Duttenhofera.

Wybudowanie zapory na Bobrze (1926–1927) i utworzenie Jeziora Wrzeszczyńskiego wzbudziło turystyczne zainteresowanie wsią. Podczas II wojny światowej we Wrzeszczynie i najbliższej okolicy prowadzono jakieś roboty górnicze przy budowie podziemnych fabryk czy sztolni. Liczba mieszkańców znacznie zmalała po 1945 r.

Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

Podstawy krajobrazu kulturowego wsi gminy Jeżów Sudecki ukształtowała działalność gospodarcza podejmowana przez ich mieszkańców. Podstawową funkcją gminy było i jest rolnictwo i drobne usługi, lecz istniejące warunki terenowe i przyrodnicze sprzyjały rozwojowi turystyki w końcu XIX w. oraz rekreacji i sportu. Istotne znaczenie miało też bliskie sąsiedztwo z Jelenią Górą i oferta kulturalna miasta.

Wsie Jeżów Sudecki sąsiadują z Kotliną Jeleniogórską, w XIX w. nazywanej śląskim Elizjum – ze względu na ogromne nasycenie reprezentacyjnymi założeniami pałacowo-parkowo-folwarcznymi. Walory krajobrazowo-kulturowe Kotliny docenione zostały współcześnie – w 2008 r. powstał tu Park Kulturowy Kotliny Jeleniogórskiej uznany za pomnik historii Polski. Ze zboczy Kapeli górującej nad Dziwiszowem rozciąga się jeden z najpiękniejszych widoków na Kotlinę oraz otaczające ją pasma górskie: Karkonosze i Góry Izerskie, Rudawy Janowickie oraz fragmentarycznie – Góry Kaczawskie. Widok ten miał ogromne znaczenie już w początkowym okresie rozwoju turystyki – w poł. XIX w. Świadczą o tym zapiski w rozmaitych dziennikach podróży, przedwojennych przewodnikach oraz istnienie na Kapeli i, położonym na jej pd. zboczu, Dziwiszowie kilku gospód, gdzie turyści mogli zażyć odpoczynku.

Podobnym widokiem delektować się można z niewielkiego placu górskiego lotniska w Jeżowie Sudeckim, położonego na Górze Szybowcowej, które rozślawiło imię wsi i gminy. Powstało w 1924 r., a wraz z nim szkoła i warsztaty szybowcowe. Na wzgórzach jeżowskich występują doskonałe warunki nośne – dzięki zjawisku tzw. fali: bardzo wysokie wznoszenie się mas powietrza, które przemieszczając się z południa – zza grzbietów Karkonoszy, gwałtownie opadają po ich stokach, po czym napotykając przeszkodę w postaci Gór Kaczawskich, ponownie wznoszą się bardzo wysoko. Umożliwia to osiągnięcie na szybowcach wysokości przekraczających nawet 10.000 m. Dzisiaj lotnisko funkcjonuje, jako baza sportów lotniczych (szybowce, paragilding) i popularny punkt spacerowy dla mieszkańców Jeleniej Góry i okolicznych wiosek.

Nad Dziwiszowem, Płuszczyną – od pd. i Chrośnicą – od pn. wznosi się Łysa Góra, której walory wykorzystano w XX w. w celach rekreacyjno – sportowych. Obecnie mieści się tu Mikrostacja Sportów Zimowych i Letnich, wokół której powstaje baza turystyczno-noclegowa. Sąsiedni szczyt Kapeli, obfitujący w wiele minerałów, znany jest z kamieniołomów marmuru.

Pozostałe wsie zajmują malownicze tereny Gór Kaczawskich na pn. i zach. od Jeżowa i Dziwiszowa. Prowadzą przez nie liczne szlaki turystyczne do Okoła (718 m n.p.m.), najwyższego szczytu Gór Kaczawskich, który wraz z Leśniakiem tworzy rozległy masyw, stanowiący popularny punkt turystyczny. Przed wojną znajdowała się tu wieża widokowa.

Kaczawskie grzbiety górskie tworzą rozległe masywy o urozmaiconej linii i łagodnych zboczach. W wielu miejscach można spotkać skałki zbudowane z różnych minerałów – zlepieńców, piaskowców, łupków, marmurów, zieleńców i innych. W związku z historyczną działalnością górniczą kamieniołomy, szczególnie wapieni, stały się jednym z istotnych elementów rzeźby terenu.

6.3.1. Układy ruralistyczne wsi i zabudowa wsi

Wsie gminy Jeżów Sudecki lokowane są w kotlinach górskich przeciętych strumieniami, wzdłuż drogi. Większość z nich charakteryzuje się średniowiecznym pochodzeniem czytelnym w zachowanym układzie ruralistycznym. Jest to z reguły dobrze rozwinięty łańcuchowy układ osadniczy, w późniejszych stuleciach wzbogacony o nową zabudowę, nie zakłócającą pierwotnej dyspozycji przestrzennej wsi.

Charakterystyczne dla wsi gminy są dobrze zachowane zespoły budownictwa ludowego – o konstrukcjach murowanych i ryglowych oraz o konstrukcji mieszanej, charakterystyczne dla pogranicza śląsko-łużyckiego: Chrośnica, Czernica, Siedlęcín oraz pochodzących z XIX w. budynków murowanych, niejednokrotnie o znacznych gabarytach (Jeżów Sudecki).

We wsiach przeważają małe kościołki romańsko - gotyckie i gotyckie, z reguły lekko przebudowane i wyposażone w dobie baroku. Na terenie gminy zachowały się jedynie dwa zespoły pałacowo z parkami dworskimi: w Dziwiszowie i Czernicy oraz zabudowania folwarczne: w Czernicy, Dziwiszowie, Płoszczynie, Janówku, Siedlęcínie – dwa ostatnie zespoły znacznie zdegradowane.

6.3.2. Zabytki architektury i budownictwa

Do najcenniejszych obiektów architektury i budownictwa na terenie gminy należą: mieszkalna wieża książęca w Siedlęcínie, neorenesansowy pałac w Czernicy z zachowanymi relikwiami renesansowymi w tym z polichromiami o tematyce świeckiej z XVI w., Dom Gwarków z 1601 r. w Jeżowie Sudeckim. Barok reprezentuje świątynia poewangelicka w Siedlęcínie, klasycyzm - pałac w Dziwiszowie zawierający relikwiny budowlane renesansowej.

• Mieszkalna Wieża Książęca z oficyną w Siedlęcínie

Wieża rycerska, pocz. XIV w., k.XVI w.

Oficyna, 2 poł. XVIII w.

Jeden z najstarszych i najcenniejszych zabytków Dolnego Śląska. Wieża wzniesiona w pocz. XIV w. dla ochrony przeprawy na Bobrze oraz jako rezydencja myśliwska księcia. Od 3 ćw. XIV w. znajdowała się w rękach Jentscha von Redern, potem w rękach rodziny von Zedlitz, w l. 1732–1945 – von Schaffgotsch.

Wśród licznych przebudów znaczenie miała przebudowa w k. XVI w.: podwyższenie o piętro, wybicie nowych okien, założenie wykuszy latryn na każdej kondygnacji. W 2 poł. XVIII w. dobudowano oficynę mieszkalną, częściowo zasypano fosę, zaś w 1840 r. rozebrano pozostałości murów obronnych. Konserwacje miały miejsce w k. XIX w. i w l. 1880–90, wówczas odkryto polichromie o tematyce świeckiej, konserwowane w l. 1936–38 oraz w l. 2006–2007.

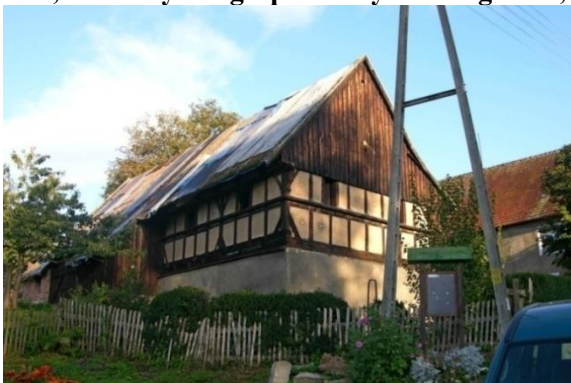
Zachowany budynek w pełni prezentuje walory architektury gotyckiej. Wzniesiony na rzucie prostokąta, podpiwniczony, czterokondygnacyjny nakryty stromym dachem czterospadowym krytym gontem. Murowany z kamienia, opaski otworów kamienne. W przyziemiu zachowany gotycki portal, w oknach – fragmenty laskowań. Dwie dolne kondygnacje podzielone są na mniejsze pomieszczenia, w pozostałych – wnętrza jedno-przestrzenne.

Ściany sali na trzeciej kondygnacji pokrywa duży cykl malowideł o łącznej powierzchni 33m², pochodzących z l. 1320–1340. Wysokiej klasy artystycznej, dobrze zachowane, unikalne ze względu na swoją świecką treść (najstarsze malowidła w Europie środkowo-wschodniej) – przedstawiają sceny związane z ówczesnym życiem dworskim i rycerskim o trzech wątkach: symbolicznym (przedstawienia życia i śmierci), legendarnym (dzieje Lancelota z Jeziora – jednego z rycerzy Okrągłego Stołu króla Artura) i sakralny (postać św. Krzysztofa, apostołowie i prorocy). W niszy okna pñ. znajdują się malowane tarcze herbowe rodzin von Redern i von Zedlitz z ok.1369–1370 roku, na ścianie obok – dwie sylwetki rycerzy konnych. Autorstwo malowideł na ścianie pd. przypisywane jest miejscowemu mistrzowi malarskiemu.

Przyległa do wieży oficyna jest dwukondygnacyjna, nakryta dwuspadowym dachem ze wschodnim nachyleniem. Ściany murowane, tynkowane; szczyt wsch. licowany łupkiem.

- **Dom Gwarków, ob. budynek gospodarczy ul. Długa 135, Jeżów Sudecki**

Wybudowany w 1601 r., jako karczma dla górników kopalń - w czasie intensywnego wydobycia srebra i złota na terenie wsi. Uważany za najstarszy drewniany dom na Dolnym Śląsku. W latach 60-tych odremontowany z licznymi rekonstrukcjami.

Dwukondygnacyjny budynek nakryty dwuspadowym dachem, krytym łupkiem. Przyziemie kamienne, piętro w konstrukcji ryglowej – szachulec, szczyty licowane deskami; wzdłuż części mieszkalnej drewniany ganek dostępny po zewnętrznych schodach. Niektóre pola szachulcowe zdobione skromnymi rozetkami. Budynek znajduje się w złym stanie technicznym, jego właściciel nie jest w stanie samodzielnie wykonać remontu budynku lub zabezpieczenia.

- **Pałac w zespole pałacowym z parkiem, Czernica**

Pałac – 1543 r., XVII w., ok. 1900 r. Obecny kształt budowli uzyskany w trakcie ostatniej, neorenesansowej przebudowy. We wnętrzu znajduje się tzw. kaplica z renesansową polichromią o tematyce częściowo świeckiej (1563 r.). Park z 3 ów. XIX w. ze stawem, otoczony murem.

Czteroskrzydłowy, podpiwniczony, dwukondygnacyjny pałac z wewnętrznym małym dziedzińcem; skrzydło pn. – jednokondygnacyjne, zwieńczone attyką. W pn. zach. narożu – dwukondygnacyjna, cylindryczna wieża zwieńczona dachem stożkowym. W narożu pn.wsch., na piętrze – kolisty balkonik w wykuszu wsparty na filarze. Budynek murowany, tynkowany; dobrej klasy detal kamienny i w tynku, zachowany w znacznym stopniu. Dekoracyjny portal fasady. We wnętrzu budynku zachowane sklepienia kolebkowe, kolebkowe z lunetami i drewniane stropy zwierciadlane. Na parterze – sala balowa na rzucie koła, z dekoracją malarską. W części sal zachowane sztukaterie z XIX w.

Tzw. kaplica zamkowa z renesansową dekoracją o tematyce świeckiej: postacie chłopów, psy myśliwskie i ptaki oraz fryzy kwiatowo-owocowe; na ścianie – Ukrzyżowanie na tle górskiego krajobrazu, na portalu drzwi – Veraikon.

▪ **Kościół pw. Św. Jadwigi, cmentarz przykościelny z murem i bramą, Chrośnica**

Brama w murze cmentarza przykościelnego

Kościół wzmiankowany w 1399 r., obecny z ok. poł. XIV w., przeb. w pocz. XVI w., remontowany w XVIII w., XIX w., 1957, 1979–80 i po 1990. Cmentarz pierwotnie grzebalny, otoczony murem – pocz. XVI w., z bramą z 1786 r.

Kościół murowany z kamienia łamanego, tynkowany. Jednonawowy, prezbiterium prostokątne nieco odchylone od osi, z zakrystią – od pd. Dachy dwuspadowe, nad zakrystią – pulpitowy. Na osi fasady murowana wieża, w narożach umocniona kamiennymi ciosami; w górnej partii drewniana, nakryta czterospadowym dachem przechodzącym w wysoki (20 m) hełm iglicowy. kryty gontem. W ścianie pd. kościoła – piaskowcowe obramienia: ostrołuczny, profilowany portal oraz dwa rozglifione okna; w oknie wsch. – późnogotycki maswerk. Prezbiterium przesklepione krzyżowo, nad nawą strop. We wsch. ścianie – wnęka sakramentarium z obramieniem z piaskowca, zamknięta żelazną kutą kratą.

Wyposażenie skromne: gotycka piaskowcowa chrzcielnica z XVII-wieczną drewnianą obudową; z 2 ćw. XVIII w.: ołtarz z płaskorzeźbą św. Jadwigi Śląskiej, ambona drewniana z płaskorzeźbami czterech Ewangelistów.

Cmentarz przykościelny na rzucie owalu, otoczony kamiennym murem wzmocnionym szkarpami. W murze wieży kościoła, w ościeżu bocznego portalu, w murze bramy i przy jej wejściu – zachowany zespół pięciu krzyży pokutnych (pojednania).

• **Kościół. pw. św. Michała Archanioła z cmentarzem przykościelnym otoczonym murem z bramkami, Czernica**

Kościół z XIII/XIV w., romański z wczesnogotyckimi elementami, rozbudowany ok. 1520 r. i 1615–20. Kilkakrotnie remontowany. Cmentarz w obecnym kształcie – z XVI w.

Wysoki, orientowany budynek jednonawowy z lożą kolatorską od pd., z niższym prostokątnym, oszkarpowanym prezbiterium z dwukondygnacyjną zakrystią – od pd. W fasadzie wieża na rzucie kwadratu, zwieńczona cebulastym hełmem z sygnaturką. Dachy nawy i prezbiterium dwuspadowe, nad zakrystią i lożą kolatorską – pulpitowe. Ściany murowane z kamienia, tynkowane, w narożach umocnione ciosami kamiennymi.

Zachowane ostrołukowe kamienne portale i otwory okienne z maswerkami. Nawa nakryta stropem kasetonowym (ok. 1520 r.), dwuprzęsłowe prezbiterium – sklepieniem krzyżowo-żebrowym ze służkami. Wzdłuż ścian prezbiterium – drewniane empory (ok. 1615 r.) na parapetach zdobione 20 obrazami – ilustracjami Biblii pauperum.

Bogate wyposażenie renesansowe: ambona i ołtarz gł. – ok. 1615 r., chrzcielnica z XVI/XVII w., stalle z XVII w. ora późniejsze, z XVIII–XIX w.

Cmentarz ona rzucie owalu z prostokątnym aneksem, otoczony kamiennym murem z XVI w. z kamiennymi bramkami. Na terenie cmentarza – kamień morderczy i krzyż pokutny (w murze).

• Kościół pw. Św. Wawrzyńca, cmentarz z murem i bramą, Dziwiszów

Kościół

Brama na cmentarz

Kościół wzniesiony w 1 ćw. XV w., przebudowany w XVIII w.; remontowany w pocz. XX w., 1965 r., w latach 1980–81 i 2012 r. Owalny cmentarz przykościelny otoczony murem, z bramą o ostrołukowym prześwicie – XIV w., 2 poł. XIX w.

Gotycki kościół inkastelowany, od poł. XVI w. – protestancki. Orientowany, jednonawowy z niższym, oszkarpowanym, dwuprzęsłowym prezbiterium. Na osi fasady – kwadratowa wieża zwieńczona dwuczłonowym, cebulastym hełmem z prześwitem. Ściany murowane, tynkowane, detal kamienny. Prezbiterium nakryte sklepieniem krzyżowo – żebrowym wspartym na kamiennych służkach, ze zwornikami. Nad nawą strop drewniany. Zachowały się trzy gotyckie i późnogotyckie portale (w ścianach prezbiterium i pd. ścianie nawy) oraz fragment polichromii z XV w. – za ołtarzem.

W wyposażeniu: drewniane, polichromowane ołtarze, ambona, i prospekt organowy z XVIII w. oraz kamienna chrzcielnica.

• Zespół pałacowo-folwarczny i park, Dziwiszów

źródło: <http://dolny-slask.org.pl/foto/96/96562.jpg>

Pałac wzniesiony jako dwór obronny otoczony fosą, dekorowany sgraffito. Przebudowany w 1778 r. i w pocz. XIX w. Park krajobrazowy z małymi stawami – poł. XIX w. Pałac związany z zabudową folwarczną. Dwuskrzydłowy, na rzucie litery L, trójkondygnacyjny z mezzanino;

Skrzydło zach. przedłużone, płasko nakryte, pozostałe dachy czterospadowe. Pośrodku skrzydła pn. – oktogonálna wieża z jedną kondygnacją powyżej połaci dachu, zwieńczona hełmem z sygnaturką. Ściany murowane, tynkowane, detal architektoniczny – w tynku. We wnętrzu sztukaterie oraz balustrada klatki schodowej.

Zespół folwarczny obejmuje budynki gospodarcze: stajnie koni spacerowych i mieszkanie z przejazdem, stajnie koni zarodowych, stajnie koni hodowlanych, budynek stodoły, obory, chlewu i magazynu uprzęży. Budynki zgrupowane wzdłuż pierzei pd. i zach.

• **Kościół cmentarny pw. św. Michała Archanioła, cmentarz z murem i bramką, Jeżów Sudecki**

Kościół wzniesiony w 1574 r., XVIII w.

Mały kościółek salowy na rzucie prostokąta, z wąską zakrystią od pn., nakryty stromym, dwuspadowym dachem z ośmioboczną sygnaturką pośrodku, nakrytą hełmem iglicowym z kulistą sterczyzną. Niewyodrębnione w bryle prezbiterium nakryte jest sklepieniem kolebkowym ze stycznymi lunetami. Wzdłuż pn. i zach. ściany nawy biegnie drewniana empora wsparta na drewnianych słupach. Ściany murowane, tynkowane; w fasadzie ostrołuczny portal w kamiennej opasce, w prezbiterium – kamienne biforium. Dach kryty łupkiem, ściany sygnaturki – licowane łupkiem.

Kościół położony jest na czynny, kolistym cmentarzu otoczonym kamiennym murem, z dwiema bramkami – 2 poł. XVI w. Na terenie cmentarza liczne okazy żywotnika.

• **Kościół pw. św. Mikołaja, Siedlęcín**

pocz. XIV w., pocz. XVI w., XVI/XVII, 1700 r.

Kościół wzmiankowany w 1399 r., obecna budowla pochodzi z pocz. XVI w., wzniesiona zapewne na miejscu starszej. Budynek orientowany, nawa trójprzęsłowa, z węższym i niższym prezbiterium dwuprzęsłowym. W na osi fasady wieża na rzucie kwadratu, zwieńczona drewnianym gankiem nakrytym baniastym hełmem z 1915 r. Od pn. barokowa kaplica z XVIII w., od pd. - kamienna kruchta z 1915 r.

W prezbiterium – sklepienie krzyżowe, w nawie – strop pseudokasetonowy, w kaplicach – kolebki z lunetami. Ściany murowane, tynkowane; naroża kamienne, okna ostrołuczne, zachowane trzy kamienne portale i para okutych drzwi.

Wyposażenie zróżnicowane: gotycki, drewniany krucyfiks z XV w. – w kaplicy, barokowy ołtarz z XVIII w., drewniana, polichromowana ambona i chrzcielnica oraz figury i obrazy – z XVIII w., prospekt organowy z XVIII/XIX w. Na murze renesansowe i barokowe płyty nagrobne z XVI–XVIII w.

Cmentarz przykościelny, 2 poł. XIV w. – na rzucie nieregularnego owalu, otoczony kamiennym, oszkarpowanym murem. Brama od zach.: murowana, tynkowana, przepruta ostrołucznią arkadą; w podłuczcu – tympanon; inna brama wykrojona w łuk dwuramienny; obramienia otworów kamienne. Teren cmentarza porasta trawa; do drzwi prowadzi wąska ścieżka. Wśród nasadzeń kilka żywotników. Kilka nagrobków w części pn. i pn. zach. Na cmentarzu kamienne figury śś. Floriana i Leonarda z 1802 r.

• **Kościół parafialny pw. MB Nieustającej Pomocy, Siedlęcín**

Wzniesiony w l. 1780–82 na miejscu drewnianego. Zbudowany przez mistrza murarskiego Demusa i cieślę Scholza z Jeleniej Góry wg projektu Isemana. Kapitele kolumn – 1832 r. Jednokondygnacyjny budynek na rzucie prostokąta, nakryty łamanym dachem czterospadowym, z sygnaturką w zwieńczeniu.

Wnętrze salowe z trzema kondygnacjami drewnianych empor wspartych na kolumnach o rzeźbionych głowicach. Sklepienie drewniane kolebkowe, nad emporami stropy pseudokasetonowe. Murowany, tynkowany, ściany artykułowanie zdwojonymi pilastrami; detal kamienny. Dach łamany czterospadowy. Wnętrze przekryte drewnianą kolebką. Wyposażenie barokowo - rokokowe z końca XVIII w.: ołtarz główny z figurami śś. Piotra i Pawła (Lachel z Krzeszowa), ambona.

6.3.3. Cmentarze

Cmentarze ukształtowane są wg reguł kulturowych, związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. W gminie Jeżów Sudecki znajdują się zabytkowe cmentarze przykościelne i cmentarze grzebalne związane z obecnością wyznawców różnych religii.

Miejscowość	Obiekt	Czas powstania
Chrośnica	cmentarz poewangelicki, obecnie katolicki, z dzwonnica	2 poł. XIX w
Czernica	cmentarz poewangelicki, obecnie katolicki, z murem i kaplicą	Poł. XIX w.
Czernica	cmentarz rodowy rodziny Schoeller, ze szpalerami lipowymi	Pocz. XX w.
Jeżów Sudecki	cmentarz ewangelicki	Poł. XIX w.
Jeżów Sudecki	cmentarz katolicki	
Płuszczyna	cmentarz parafialny, d. ewangelicki z murem i kaplicą	2 poł. XIX w.
Siedlęcín	Cmentarz ewangelicki z alejami i szpalerami lip, jaworów i grabów, ob. park	Ok. 1870 r.

6.3.4. Krzyże pokutne

Charakterystyczne dla krajobrazu kulturowego gminy Jeżów Sudecki są też kamienne krzyże pokutne (krzyże pojednania) pochodzące głównie z XIV–XVI w., stawiane przez przestępcę na miejscu zbrodni, stanowiące pomniki średniowiecznego prawa.

Chrośnica – zespół wokół kościoła katolickiego.

- przed murem bramy cmentarza przykościelnego, na zewnątrz
- w prawym narożu bramy cmentarnej
- w murze otaczającym kościół, na lewo od bramy
- wmurowany w pd. ścianę wieży kościoła
- w pd. portalu kościoła

Czernica

- ok. 300 m na pn. od pierwszych zabudowań, w kierunku wsi Modrzewie – Krzyż z rytem pistoletu (bandolet z zamkiem kołowo-krzyżowym), górne ramie krzyża ma wykutą datę 1661.
- przy drodze polnej do Strzyżowca, na wzniesieniu pod grupą drzew
- po lewej stronie drogi do Płuszczyny, w pobliżu mostu
- w wewnętrznej części muru otaczającego kościół (pod bluszczem), obok kamień morderczy

Dziwiszów

- po lewej stronie uliczki prowadzącej do przełęczu Kapela, 20 m za posesją nr 84; 1625 r.
- w ogrodzie posesji nr 52

Siedlęcin

- po prawej stronie drogi do Wlenia, przed Strzyżowcem
- w murze oporowym przy ulicy Długiej 20

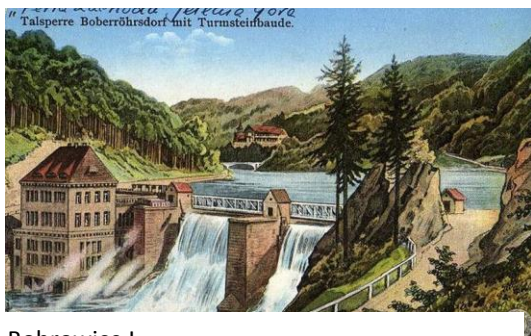
6.3.5. Zabytki techniki

Do obiektów historycznej techniki istniejących w gminie należą:

- Piec wapiennicze w Siedlęcinie, 1779–1780, 1843 r. Usytuowane na górze Wapiennej, między Płuszczyną a Siedlęcinem, zachowane w formie ruiny, w pobliżu – fundamenty budynków mieszkalnych pracowników wapienników, zdziczałe pozostałości sadów i dwa kasztanowce. W okolicy pieców znajdują się wyrobiska wapieni i łupków o kilku poziomach wydobywczych, z niewielkimi okresowymi stawami o intensywnym zielonym zabarwieniu wody – na dnie
- Pozostałości sztolni złota na wzgórzu Stromiec, między Jeżowem i Płuszczyną oraz w okolicach Dziwiszowa, gdzie w latach 1992–1997 odkryto pole górnicze otoczone ponad 50. kamieniami ze znakami krzyży.
- Zbiorniki wodne i urządzenia hydrotechniczne, lata 1925–1927.

Zachodnia część gminy, obejmująca wsie Siedlęcin i Wrzeszczyn, znajduje się na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Bobru, którego oś stanowi koryto rzeki oddzielające Góry Izerskie od Kaczawskich. Dolina Bobru przebiega w bardzo urozmaicony sposób, tworząc w kilku rejonach przełomy rzeczne odsłaniające różnorodnie i różnowiekowe formacje skalne. Na Bobrze zlokalizowana jest zaporą w Pilichowicach (poza obszarem gminy), jazy, zapory, zbiorniki wodne oraz inne zabytkowe urządzenia hydrotechniczne, które tworzą malowniczy system kaskadowej zabudowy Bobru. W wyniku spiętrzenia wód rzeki powstały jeziora: Modre w Siedlęcinie (11 ha, 1925 r.) i Wrzeszczyńskie (11 ha, dł. ok. 3 km i szer. do 200 m, 1926–27) we Wrzeszczynie. Budowane przy zaporach elektrownie wodne stanowiły atrakcję turystyczną więc w pobliżu stawiano restauracje z punktami widokowymi i wytyczano ścieżki spacerowe dla lawinowo rozwijającej się turystyki. Najpiękniejszym przykładem jest, wzniesione w 1927 r. na lewym brzegu Bobru, na zboczach Lipnika (495 m n.p.m.) **schronisko Perła Zachodu** (Turmsteinbaude) nastawione na sobotnio - niedzielne spacerowanie mieszkańców pobliskiej Jeleniej Góry. Przy budynku dostawiono kamienną wieżę widokową. Nad taflą jeziora zaporo-owego powstał kratownicowy mostek do malowniczej skałki Wieżyca.

Zagospodarowanie hydrotechniczne Bobru było wynikiem okresowego występowania katastrofalnych powodzi. W przeciągu XIX w. odnotowano pięć dużych powodzi, w efekcie władze w 1900 r. podjęły decyzję o realizacji zabezpieczenia przeciwpowodziowego wg projektu opracowanego przez O. Intze. Pierwsze urządzenia powstały na Kwisie, następne na Bobrze. Przy zaporach powstały elektrownie wodne, które wraz z urządzeniami hydrotechnicznymi stanowią kompleksowe zabytki techniki:

Bobrowice I,

źródło: <http://fotopolska.eu/foto/162/162384.jpg>

Elektrownia we Wrzeszczynie, pocztówka z l.30. XX w.

źródło: <http://dolny-slask.org.pl/789267,foto.html?idEntity=547615>

- **Bobrowice I** (1924–1925) w Siedlęcinie w głębokim przełomie między wzniesieniem Góra Gapy a Siedlęcinką - elektrownia zbiornikowa o mocy 2,422 MW z jazem oraz budynkiem siłowni i rozdzielni energetycznej usytuowanym w korycie rzeki. Zastosowane rozwiązania techniczne elektrowni (upust nadmiaru wody przez kłapy segmentowe, uruchamianie elektrycznie lub awaryjnie – ręcznie; konstrukcja kłap umożliwia przepuszczanie kry lodowej oraz kłód drewna i innych zanieczyszczeń), architektura budynku siłowni i jego usytuowanie oraz wyposażenie – stało się modelowym typem hydroenergetycznym trzeciej dekady XX w. i było szeroko kopiowane w Europie. w elewacjach budynku elektrowni i filarów jazu zastosowano kamienne wykładziny z granitu idealnie harmonizujące z górską przyrodą.
- **Bobrowice II** (1931–32) elektrownia przepływowa o mocy 0,218 MW. Na jej terenie w XIX w. funkcjonował młyn wodny, tartak, a na pocz. XX w. – fabryka miazgi drzewnej dla przemysłu papierniczego. Siłownia

wodna fabryki, wyposażona w dwie turbiny Francisa z 1912 r., zbudowana została na prawym brzegu przekopanego kanału, dzięki czemu powstała na Bobrze malownicza wyspa Modrzewiowa. Siłownię przebudowano pod nadzorem dr inż. C. Bachmanna, na elektrownię włączoną do systemu elektrowni zawodowych. Na jazie zainstalowano klapę uchylną z napędami. W latach 1955–57 elektrownię zautomatyzowano. W latach 2004–2005 przeprowadzono gruntowną modernizację. Rozruch elektrowni odbywa się zdalnie z pobliskiej elektrowni wodnej Bobrowice I. W szlak pieszy wpisana jest również elektrownia przepływowa Bobrowice III, położona na granicy z miastem Jelenia Góra i administracyjnie należąca do miasta.

• **Elektrownia wodna we Wrzeszczynie** powstała w l. 1926–27. Z dwuprzęsłowym mostem jazowym i budynkiem usytuowanym w przedłużeniu skrzydła jazu. Napędy i układ sterowania umieszczono w filarach jazu, przegradzającego rzekę. Była to pierwsza elektrownia śląska, w której zainstalowano turbiny systemu Kaplana. O wartościach historyczno-technicznych elektrowni, dziś zautomatyzowanej, przesądza kształt budowli hydrotechnicznych tworzących zbiornik, oryginalne wyposażenie siłowni energetycznej, oraz architektura w duchu funkcjonalizmu i modernizmu.

6.3.6. Miejsca pamięci

Groby, mogiły, pomniki i tablice upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości sytuują się na pograniczu dziedzictwa materialnego i niematerialnego. Są istotnym elementem dziedzictwa kulturowego i podlegają ochronie prawnej. W Jeżowie Sudeckim zlokalizowane są:

1. Krzyż Kozacki ustawiony na miejscu potyczki z czasów wojen napoleońskich, w 22 sierpnia 1813 r. w której poległo 3 Kozaków i 5 Francuzów.
2. Krzyż i Pomnik Pamięci Narodowej postawiony z inicjatywy osadników wojskowych dnia 8 sierpnia 1948 r., upamiętniający martyrologię narodu polskiego w latach 1939–1945. Dnia 1 września 1979 r. pod krzyżem złożono ziemię z miejsc walki i martyrologii Polaków spod Monte Cassino, Oświęcimia, Majdanek, Westerplatte i innych.
3. pomnik ofiar I Wojny Światowej w Janówku (dz. 137/12).

6.4. Krajobraz kulturowy, dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne, jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa przekazywany jest z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudne do zdefiniowania w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje także przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów, takie jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język, jako narzędzie przekazu), spektakle, widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem, obecne w miejscowościach gminy.

Dokumenty gminy w niewielkim stopniu informują o historycznym dziedzictwie niematerialnym. Przyczyną tego jest przerwanie w 1945 r. ciągłości kulturowej regionu. Osadnicy z różnych stron kraju, którzy osiedlili się tu po wojnie, przywieźli ze sobą swoje zwyczaje i tradycje, jednak w minimalnym stopniu kultywowane. Nie prowadzono badań etnologicznych im poświęconych.

W gminie Jeżów Sudecki zakres usług kulturalnych jest ograniczony, co wynika z sąsiedztwa Jeleniej Góry i związanej z tym możliwości korzystania z usług oferowanych przez jeleniogórskie placówki kulturalne. W gminie szczególne miejsce zajmują świetlice wiejskie w Chrośnicy, Czernicy, Dziwiszowie, Płoszczynie i Siedlęcinie, które organizują szereg imprez o charakterze kulturalnym, najczęściej komercyjnym.

W 2013 r. uruchomiono w Jeżowie Sudeckim Euroregionalne Centrum Spotkań Gmin Partnerskich, gdzie otwarto izbę pamięci lotnictwa oraz bibliotekę. Należy liczyć, że centrum podejmie nowatorską działalność związaną z upamiętnianiem i rozwojem dziedzictwa niematerialnego regionu.

Rozdział 7.

ZABYTKI GMINY JEŻÓW SUDECKI OBJĘTE OCHRONĄ PRAWNĄ

7.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.

Zabytki architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków występują na terenie całej gminy. Są to głównie kościoły, założenia dworskie i parki oraz budynki mieszkalne i gospodarcze o szczególnych walorach architektoniczno-historycznych. Do rejestru zabytków wpisanych jest 26 obiektów. Wydaje się zasadne wpisanie do rejestru zabytków obiektów techniki – zabytkowych urządzeń hydrotechnicznych, powiązanych systemem kaskadowej zabudowy rzeki Bóbr.

Lp.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Czas powstania	Nr rejestru
1.	CHROŚNICA	Działka nr 16	Kościół pw. św. Jadwigi	XIV-XV w., XIX w.	A/2086/1369 z 9.09.1965 r.
2.		Działka nr 16	Cmentarz przykościelny	Przed 1399 r., pocz. XVI w., Brama 1786	A/2087/1123/J z 21.12.1992 r.
3.	CZERNICA	Działka nr 466	Kościół pw. św. Michała Archanioła	XIV- XIX w.	A/2039/1121 z 27.07.1964 r.
4.		Działka nr 466	Cmentarz przykościelny z murem i bramkami	XVI w.	A/2040/1120/J z 09.12.1992 r.
5.		Nr 102	pałac	1543 r., XVII w., ok. 1900 r.	A/5491/530 z 27.01.1959 r.
6.		Nr 102, Dz.: 448/1, 448/2	Park przy pałacu	3 ćw. XIX w.	A/5377/503/J z 7.12.1977 r.
7.		Nr 102	Tzw. Kaplica w pałacu	Poł. XVI w.	A/5466/1120 z 27.07.1964 r.
8.		Nr 79	Dom mieszkalny	1868 r.	A/5842 z 10.08.2012 r.
9.		Nr 4	Dom mieszkalny	1723 r., 1823 r., 1871 r.	A/5430/1516 z 31.01.1966 r.
10.	DZIWIŚCZÓW	Działka nr 70	kościół pw. św. Wawrzyńca.	XIV w., XVIII w.; Rem.: pocz. XX w., 1965 r., 1980 – 81	A/2020/1140 z 10.10.1964 r.
11.		Działka nr 70	Cmentarz katolicki i ogrodzenie z bramką	XIV w., 2 poł. XIX w.	A/2021/1127/J z 12.02.1993 r.
12.		Nr 1	pałac	2 poł. XVI w., 1778 r., 2 poł. XIX w.	A/5670/714/J z 23.12.1981 r.
13.		Nr 1 Działka 593/3	Zespół pałacowy	Poł. XVI w., 1778 r., pocz. XIX w.	A/1023 z 5.10.2007 r.
14.		Nr 1 Działka 593/4	park	XVIII w., XIX w.	A/5376/504/J z 7.12.1977 r.
15.		Nr 39	Dwór, zajazd, ob. budynek nieużytkowny	Koniec XVIII w., pocz. XX w.	A/5693/618/J z 26.03.1980 r.
16.	JANÓWEK	Nr 27	Dom mieszkalno-gospodarczy	XVIII/XIX w., XX w.	A/5371/513/J z 24.01.1978 r.
17.	JEZÓW SUDECKI	ul. Polna Działka nr 652	Kościół pw. Św. Michała Archanioła	1574 r., XVIII w.	A/2088/1404 z 3.09.1965 r.
18.		ul. Polna Działka nr 652	Cmentarz katolicki przy kościele pw. św. Michała Archanioła	2 poł. XVI w.	A/2089/1121/J z 9.12.1992 r.
19.		Ul. Długa nr 66	Budynek mieszkalny	1748 r.	A/5383/491/J z 5.03.1977 r.
20.		Ul. Długa nr 135	Dom Gwarków, ob. budynek gospodarczy	1601 r. Remont: 1960- 61	A/5483/602 z 26.08.1959 r.
21.		Ul. Kręta nr 16	Budynek mieszkalny	1729 r.	A/5382/493/J z 5.03.1977 r.

22.	SIEDLEĆCIN	Ul. Długa	Kościół pw. św. Mikołaja	XIV w. – XIX w.	A/2092/1419 z 23.09.1965 r.
23.		Dz. nr 354 Ul. Długa	cmentarz przy kośc. pw. św. Mikołaja, ogrodzenie z bramką	2 poł. XIV w.	A/2094/1119/J z 5.12.1992 r.
24.		Dz. nr 343 Ul. Kościelna	Kościół pw. MB Nieustającej Pomocy	1780 – 1782	A/2093/ 1420 z 3.09.1965 r.
25.		Ul. Długa 21	wieża mieszkalna	XIV w.	A/5514/87 z 12.02.1949 r.
26.		Ul. Długa 21	Oficyna przy wieży mieszkalnej	2 poł. XVIII w.	346/A/04 z 23.08.2004 r.

7.2. Gminna ewidencja zabytków

Budynki zabudowy wiejskiej, posiadające zachowane cechy stylowe lub historyczne, wchodzą w skład gminnej ewidencji zabytków, utworzonej na podstawie ewidencji wojewódzkiej, prowadzonej przez konserwatora wojewódzkiego i stanowiącej załącznik do niniejszego Programu. Na terenie gminy, w wojewódzkiej ewidencji zabytków znajdowało się 674 obiekty oraz strefy ochrony historycznych układów ruralistycznych i obszary obserwacji archeologicznej dla wszystkich wsi gminy Jeżów Sudecki.

Po terenowej weryfikacji wojewódzkiej ewidencji zabytków przeprowadzonej w 2012 r. wykreślono obiekty nieistniejące, zrujnowane i przebudowane ze znaczną utratą cech stylowych i historycznych, dopisano obiekty wcześniej nie ujęte. Obecnie Gminna Ewidencja Zabytków liczy 683 obiekty. (załącznik nr I). Większość budynków wykazuje znaczne zaniedbanie w zakresie technicznym i estetycznym oraz znaczny stopień degradacji substancji zabytkowej i historycznej. Podejmowane remonty dotyczą głównie zmiany kształtów i dyspozycji otworów okiennych i drzwiowych, wymiany tynków zewnętrznych z likwidacją pierwotnych podziałów elewacyjnych. Często podejmowane są działania termo modernizacyjne (sidding) czy zmiana kształtu dachu i kolorystyki elewacji.

Gminna ewidencja zabytków obejmuje również historyczne układy ruralistyczne wsi – na całej długości historycznej zabudowy, w tym strefę „B” ochrony konserwatorskiej – dla miejscowości Chośnica i Czernica oraz strefy obserwacji archeologicznej dla wszystkich miejscowości o wczesnej metryce historycznej. Zgodnie z zaleceniem WUOZ układy ruralistyczne pozostałych wsi gminy należy objąć ochroną w ramach ustalonych z WUOZ stref ochrony. Dodatkowo wyznacza strefy ochrony archeologicznej dla:

- średniowiecznego rejonu wydobywania kruszców w Dziwiszowie
- grodziska średniowiecznego w Płoszczynie
- reliktywów średniowiecznego górnictwa kruszcu w Płoszczynie
- rejonu wieży mieszkalnej wraz z folwarkiem w Siedlećcinie
- rejonu średniowiecznego Zamku Zbójnickiego

Gminna ewidencja zabytków odnotowuje stanowiska archeologiczne w liczbie:

- Chośnica: 1; Dziwiszów: 7; Jeżów Sudecki: 19
- Płoszczyna: 10; Siedlećcin: 25;

7.3. Zabytki ruchome

Na terenie gminy Jeżów Sudecki zarejestrowano 333 obiekty ruchome. Do szczególnie wartościowych należy wyposażenie kościoła w Czernicy czy wyposażenie kościoła pw. MB Nieustającej Pomocy w Siedlećcinie.

7.4. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są istotnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach obszaru gminy. Środowisko kulturowe gminy zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki kamienia do czasów nowożytnych. Przebadane stanowiska o znacznej wartości kulturowej wpisane są do rejestru zabytków. Pozostałe stanowiska zewidencjonowane są w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) – nie jest to zbiór zamknięty i nie można wykluczyć, iż w wyniku dalszej weryfikacji i prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady działalności człowieka.

Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków

1.	Dziwiszów	osada późnośredniowieczna	66/ARCH/82
2.		osada późnośredniowieczna	67/ARCH/82
3.		osada późnośredniowieczna	68/ARCH/82
4.		rejon górnictwa złota – średniowiecze	1/ARCH/94
5.	Płuszczyna	grodzisko XIV w.	220/ARCH/66
6.		rejon górnictwa złota – średniowiecze	2/ARCH/97
7.	Siedlęcín	ruiny zamku – średniowiecze	3/ARCH/97

7.5. Obszary ujęte ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

MPZP wskazuje ww. zabytki architektury i budownictwa oraz zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków oraz ustala przebieg stref ochrony konserwatorskiej:

- **CHROŚNICA**
  - strefa „A” ochrony konserwatorskiej dla terenu kościoła filialnego pw. św. Jadwigi i cmentarza przykościelnego z murem i bramą, w obrębie działki gruntu nr 16
  - strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje całą wieś w jej historycznym układzie ruralistycznym
  - udokumentowane stanowisko archeologiczne w pd. części działki gruntu 14/1
- **CZERNICA**
  - strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje teren cmentarza przy kościele parafialnym pw. Św. Michała Archanioła (obrębnie działki nr 466) i kościół (oraz teren zespołu pałacowego z parkiem (działka 448/1, 448/2)
  - strefa „B” ochrony konserwatorskiej obejmuje całą wieś w jej historycznym układzie ruralistycznym
- **DZIWIŚÓW**
  - strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje teren cmentarza przy kościele parafialnym wraz z budynkiem kościoła (w obrębie działki gruntu nr 70 (lub 71) oraz teren zespołu pałacowo-folwarcznego z parkiem (działki 593/3,593/4
  - strefa „K” ochrony krajobrazu – wyznaczona z pd. zboczy Kapeli w kierunku pd., z działek nr 280/3,5,6
  - stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – 5
- **JEŻÓW SUDECKI**
  - strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje teren cmentarza przy kościele cmentarnym pw. Św. Michała wraz z kościołem (działka nr 652 w obrysie murów starego cmentarza
  - strefa „OW” ochrony archeologicznej – dla zachowanych w rejonie góry Stromiec relikwów średniowiecznych kopalń złota (działki 285/243, 287/244, 230/4)
  - stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w strefie „OW” – 2 (na działce nr 285/243)
  - udokumentowane stanowiska archeologiczne – 5
- **PŁOSZCZYNA**
  - stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – 1: (działka 642/227)
  - udokumentowane stanowiska archeologiczne – 7
- **SIEDLĘCÍN**
  - strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje teren cmentarza przy kościele pw. św. Mikołaja, wraz z kościołem – w obrębie murów cmentarza przykościelnego i teren zespołu folwarcznego z mieszkalną wieżą książęcą i oficyną w obrębie działek gruntu: 369/5, części dz. 369/9, 367, 357, 358
  - stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków: 1 (działka 1101/262)
  - udokumentowane stanowiska archeologiczne: 24
- **WRZESZCZYN**
  - udokumentowane stanowiska archeologiczne –1 (działka 42/1)

Rozdział 8.

OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

MOCNE STRONY GMINY	SŁABE STRONY GMINY
<ul style="list-style-type: none"> • atrakcyjne położenie na obszarze sprzyjające rozwojowi turystyki, • bogata historia gminy, • tradycyjny letniskowy charakter części wsi, • różnorodność dziedzictwa kulturowego, • dobry stan zabytków sakralnych, • nasycenie historycznym budownictwem, • dobre zachowanie historycznych wiejskich układów ruralistycznych, • ponadregionalna popularność zabytków: Wieża w Siedlęcinie, malowidła tzw. kaplicy w Czernicy, Dom Gwarków, • walory krajobrazowe – teren zróżnicowany krajobrazowo, obfitość lasów, interesująca fauna i flora oraz różnorodność geologiczna, • lokalizacja znanego produktu turystycznego - Parku Krajobrazowego Doliny Bobru oraz rozbudowana sieć szlaków turystycznych, • środowisko przyrodnicze sprzyjające promowaniu aktywnej rekreacji i sportu, • istnienie Stacji Sportów Zimowych w Dziwiszowie, Ośrodka Lotnictwa w Jeżowie Sudeckim, stadnik koni, • historyczne znaczenie szkoły szybowcowej w Jeżowie S., istnienie górskiego lotniska, tereny atrakcyjne dla rozwoju szybownictwa, • dogodne położenie komunikacyjne wsi Dziwiszów, Siedlęcin i Jeżów w pobliżu miasta, w wypadku Dziwiszowa – przy uczęszczanej drodze do Legnicy, ze znanym widokiem na Kotlinę Jeleniogórską, • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków • Powstanie Euroregionalnego Centrum Spotkań Gmin Partnerskich w ramach współpracy międzynarodowej z gminami Vierkirchen w Niemczech i Paseky nad Jizerou w Czechach, • istnienie na terenie gminy organizacji pozarządowych stawiających sobie za cel ochronę lokalnego dziedzictwa. • Stała współpraca z byłymi mieszkańcami wsi gminy. 	<ul style="list-style-type: none"> • niska estetyka miejscowości, • średni stan zachowania obiektów GEZ, zły stan zachowania zabytków: Dom Gwarków, zespół pałacowo-folwarczny w Dziwiszowie, • brak gminnych środków finansowych na opiekę nad zabytkami oraz mechanizmów umożliwiających tworzenie odpowiednich funduszy przeznaczonych na ten cel, • nie docenianie potencjału gmin w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego, skutkujące nie uwzględnianiem opieki nad nim w dokumentach strategicznych gminy, • brak programu rozwoju turystyki wskazującego możliwość wykorzystania obiektów zabytkowych, • brak wiedzy o możliwości wykorzystania potencjału kulturowego gminy w działalności gospodarczej, • znikoma edukacja na temat problemów ochrony dziedzictwa kulturowego, • mało skuteczna promocja dziedzictwa kulturowego, brak systemu informacji turystycznej, • postrzeganie zasobu zabytkowego, jako balastu finansowego, • niska świadomość mieszkańców gminy na temat dziedzictwa kulturowego; brak popularyzacji idei ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, • brak organizacji pozarządowych przejmujących opiekę nad zabytkami, • niski poziom infrastruktury sanitarnej wymaganej do rozwoju agroturystyki (brak systemu wod.kan.) oraz niewielki zasób atrakcyjnej infrastruktury turystycznej (trasy rowerowe i tereny rekreacji konnej, kąpieliska, gospody).
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • możliwość uzyskania dofinansowania działań związanych z ochroną zabytków z funduszy Unii Europejskiej oraz wielu innych źródeł, 	<ul style="list-style-type: none"> • degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie zgodnych z lokalnymi tradycjami i zmiany w pierwotnych układach ruralistycznych,

• możliwość wykorzystania zabytków dla celów turystyki, zwłaszcza popularnej turystyki kulturowej, • wzrost akceptacji społecznej dla potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego. • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego, jako doskonałego produktu turystycznego, • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; rozwinięcie bazy agroturystycznej, powstanie nowych miejsc pracy; • rozwój usług turystycznych (biwaki, grzybobranie, turystyka piesza, rowerowa, baza sportowa), • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na nowych technologiach internetowych, systemów informacji turystycznej, • szersza promocja walorów kulturowych gminy, przyciągająca turystów, • wypromowanie wizerunku gminy, jako terenu posiadającego wyrazistą tożsamość kulturową, • poprawa standardów życia mieszkańców gminy. • współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony popularyzacji dziedzictwa.	• niewłaściwe działania inwestycyjne lub ich brak, skutkujące dalszą degradacją obiektów zabytkowych, • brak środków finansowych na opiekę nad zabytkami, • brak nakładów z budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego na ochronę zabytków, • niska świadomość mieszkańców w zakresie tożsamości kulturowej i propagowanie wzorców odmiennych kulturowo, • zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie, • zła sytuacja finansowa właścicieli obiektów zabytkowych, • niewielka skuteczność egzekucji prawa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, samowoli budowlanych, dewastacji zabytków i środowiska, • brak skutecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych, • zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego, • niewłaściwa polityka w zakresie promocji zabytków, wiążąca się np. z nadmierną komercjalizacją, • zanik tradycji i tożsamości regionalnych

Rozdział 9.

WYTYCZNE POTENCJALNYCH DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY

Działania w obszarze ustawowym w ramach ochrony zabytków i opieki nad zabytkami powinny polegać na prowadzeniu przez samorząd gminy polityki mającej na celu ochronę i promowanie najcenniejszego dziedzictwa kulturowego.

9.1. Działania w obszarze ustawowym w ramach ochrony i opieki nad zabytkami nieruchomymi

Obszar gminy Jeżów Sudecki, biorąc pod uwagę istniejące zasoby, posiada stosunkowo niewielką ilość obiektów objętych najwyższą formą ochrony tj. wpisem do rejestru zabytków. Wpisanie kolejnych, wartościowych obiektów przyczynić się może do zwiększenia ochrony ich substancji zabytkowej i będzie bardzo istotne dla gminy nastawionej na rozwój turystyki. Działania te należy prowadzić w porozumieniu z właścicielami obiektów oraz z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

Postulaty: wpisanie do rejestru zabytków obiektów techniki - zabytkowych urządzeń hydrotechnicznych powiązanych systemem kaskadowej zabudowy rzeki Bóbr oraz innych obiektów wskazanych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

9.2. Ochrona dziedzictwa archeologicznego

Zabytki archeologiczne zasługują na szczególną uwagę gdyż często nie są reprezentatywnym dziedzictwem kultury, co powoduje, że wiedza społeczeństwa o nich jest znikoma. Postulaty:

- wprowadzić działania edukacyjne, informacyjne i popularyzatorskie, mające na celu zwiększenie świadomości społeczeństwa o wartościach zabytkowych dziedzictwa archeologicznego, jak również występujących dla niego zagrożeniach.
- w ramach ochrony substancji zabytkowej – uwzględnić zapisy dotyczące ochrony zabytków archeologicznych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

9.3. Wytyczne do opracowań planistycznych

Wytyczne opracowano na podstawie lustracji terenowej oraz po zaznajomieniu się z określonymi zasadami i warunkami ochrony dziedzictwa kulturowego przyjętymi w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Jeżów Sudecki.

PODSTAWOWE ZASADY OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO:

1. Wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne w tym historyczne układy ruralistyczne wsi, strefy ochrony konserwatorskiej, archeologicznej i obserwacji archeologicznej należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;
2. Wszystkie zmiany w Gminnej Ewidencji Zabytków, polegające na wykreśleniu lub dodaniu obiektu powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
3. Należy określić w planowaniu przestrzennym (mpzp, decyzja o warunkach zabudowy) warunki i zakres ochrony w zależności od potrzeb: funkcje obiektów, przeznaczenie terenu, linie zabudowy, gabaryty, formy, detale architektoniczne oraz zagospodarowanie bezpośredniego otoczenia z uwzględnieniem linii zabudowy i w miarę konieczności innych wskaźników;
4. Wszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać pozytywną decyzję (zabytek rejestrowy);
5. Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.

Ochrona zabytkowej architektury i budownictwa:

1. Prowadzenie prac konserwatorskich i restauratorskich mających na celu zachowanie substancji zabytkowej lub przywrócenie pełnych wartości zabytkowych;
2. Ograniczenie zmian funkcji obiektów, zaleca się pozostawienie historycznej funkcji obiektów, budynków; przy zmianie funkcji – dopasowanie jej do charakteru budynku;
3. Dla zabytków ewidencyjnych – zakaz przekształcania bryły budynku, podziałów i wystroju elewacji, wprowadzenie ujednoczonych zasad wymiany stolarki okiennej pod względem, podziału, detalu oraz koloru.

Ochrona parków i założeń zieleni komponowanej:

1. Zachowanie starodrzewu oraz odtwarzanie założeń parkowych; prace na terenie zabytkowego założenia powinny być poprzedzone opinią właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - dotyczy przede wszystkim wycinki drzew, nowych nasadzeń, zmianą układu alei i ścieżek;
2. Tereny historycznych parków lub założeń zieleni komponowanej należy pozostawiać bez zmiany funkcji;
3. Wyznaczenie dokładnych granic zabytkowych parków i założeń zieleni powinno odbywać się przy udziale inspektora zabytków zieleni z właściwego Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Ochrona zabytkowych cmentarzy:

1. Zachowanie i konserwacja zabytków architektury sepulkralnej;
2. Zachowanie i rewitalizacja historycznej kompozycji założeń i układów zieleni;
3. Ochrona układu przestrzennego, zachowanych nagrobków i drzew;
4. Zakaz zabudowy, utrzymanie, jako teren zieleni urządzonej;
5. Zaleca się oznakowanie miejsc po dawnych cmentarzach wpisanych do ewidencji zabytków;
6. Projekt prowadzonych prac powinien być zaopiniowany przez właściwy Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków.

Ochrona stanowisk archeologicznych:

1. Wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego;
2. Prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych z udziałem nadzoru archeologicznego, z możliwością zmiany nadzoru na badania archeologiczne w przypadku odkrycia obiektów archeologicznych i architektonicznych;
3. Zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową.

Rozdział 10.**CELE, KIERUNKI DZIAŁANIA ORAZ DZIAŁANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI**

Nadrzędnym celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy jest ochrona dziedzictwa kulturowego oraz wzrost wartości zabytków dla rozwoju gmin przez:

- zachowanie dziedzictwa materialnego
- zachowanie dziedzictwa niematerialnego
- wzrost świadomości społecznej dla ochrony dziedzictwa kulturowego
- stworzenie produktu turystycznego bazującego na dziedzictwie kulturowym gminy i jej walorach krajobrazowych (docelowo).

W ramach osiągnięcia powyższych celów założono następujące kierunki działania:

ZACHOWANIE DZIEDZICTWA MATERIALNEGO

- 1. Ochrona ustawowa**
  - działania zmierzające do zwiększenia liczby obiektów wpisanych do rejestru zabytków ;
  - bieżąca aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (GEZ), poprzez okresowe przeglądy obiektów wpisanych do ewidencji.
- 2. Prace konserwatorskie i restauratorskie**
  - współfinansowanie prac konserwatorsko-restauratorskich przy obiektach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków oraz wspomaganie w/w prac przy obiektach zawartych w GEZ;
  - prowadzenie prac remontowych i adaptacyjnych obiektów zabytkowych GEZ, będących własnością gminy;
  - wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym;
  - wspieranie lub prowadzenie prac porządkowych na terenach zabytkowej zieleni projektowanej;
  - wspieranie stowarzyszeń społecznych dbających o ochronę dziedzictwa kulturowego gminy;
  - prowadzenie nadzoru konserwatorskiego nad inwestycjami ziemnymi realizowanymi przez gminę, a stanowiącymi zagrożenie dla zabytków archeologicznych.
- 3. Zagospodarowanie przestrzenne**
  - uwzględnienie warunków ochrony dziedzictwa kulturowego planach zagospodarowania przestrzennego;
  - egzekwowanie zapisów określonych w przygotowanych mpzp;
  - wspieranie działań planistycznych prowadzących do właściwej ekspozycji przestrzennej obiektów zabytkowych, jak również dostosowanie nowej zabudowy do wartości zabytkowych miejscowości.
- 4. Dokumentacja i popularyzacja**
  - zlecenie oraz współfinansowanie prac badawczych oraz dokumentacyjnych nad dziedzictwem kulturowym gminy;
  - elektroniczna publikacja GEZ i GPONZ na stronie internetowej gminy, w celu zapoznania mieszkańców z problematyką związaną z ochroną i opieką nad zabytkami.

WZROST ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ DLA OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

- 1. Edukacja**
  - wspomaganie lub organizacja konkursów, szkoleń i wykładów związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, podnoszących poziom wiedzy o zabytkach wśród lokalnego społeczeństwa;
  - nagradzanie działań przyczyniających się do zachowania bądź przywracania historycznych wartości obiektom zabytkowym lub miejscom historycznym;
  - wspomaganie organizacji zajęć szkolnych zwiększających świadomość młodzieży o zabytkowych walorach miasta;
  - informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków;
  - merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych;
  - ustalenie z właścicielami wybranych obiektów zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków oraz gminnej ewidencji zabytków, możliwości i zasady ich udostępniania dla celów publicznych, edukacyjnych;
  - organizacja imprez, konkursów ogólnokrajowych, regionalnych oraz miejscowych w postaci np. plenerów w celu edukowania oraz zainteresowania zabytkami gminy.

ZACHOWANIE DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

- 1. Dokumentacja i popularyzacja**
  - zlecenie badań nad zasobami dziedzictwa niematerialnego gminy;
  - popularyzacja dorobku badaczy i artystów zajmujących się tematyką lokalnych społeczności;
  - nawiązanie współpracy z instytucjami badawczymi zajmującymi się dziedziną niematerialnego dziedzictwa kulturowego (np. Muzeum Karkonoskim w Jeleniej Górze);
  - upowszechnianie wiedzy o kulturze tradycyjnej;
  - tworzenie warunków sprzyjających ożywianiu aktywności kulturalnej.

Rozdział 11.

INSTRUMENTARIUM REALIZACJI I OCENY GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Monitoring to proces systematycznego zbierania ilościowych i jakościowych informacji na temat wdrażanych projektów. Gminny Program Opieki nad Zabytkami powinien być monitorowany, w celu zapewnienia zgodności jego realizacji z przyjętymi celami i kierunkami działań oraz zadaniami. Czynności powyższych powinna dokonywać osoba powołana przez wójta Gminy Jeżów Sudecki.

Podstawowymi czynnościami powinno być:

1. Przeprowadzanie, przynajmniej co cztery lata, lustracji terenowej zabytków znajdujących w rejestrze zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków, mającej na celu określenie ich stanu zachowania;
2. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków poprzez uzyskane informacje w trakcie lustracji terenowej oraz innych czynności;
3. Opracowanie wykazu zabytków zagrożonych wymagających działań interwencyjnych;
4. Prowadzenie działalności wykonawczej w zakresie realizacji przyjętych w programie celów;
5. Analiza stopnia realizacji przyjętego programu opieki nad zabytkami.

W miarę rozwoju systemu monitorowania przewiduje się weryfikację sposobu oceny.

Rozdział 12.

FINANSOWANIE OCHRONY, OPIEKI I PROMOCJI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami opieka nad zabytkiem, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. W związku z wysokimi kosztami powyższych prac ustawa umożliwia finansowanie prac przy zabytkach wpisanych do rejestru przez inne podmioty niż właściciel lub posiadacz zabytku, poprzez przyznawanie dotacji celowych pochodzących z różnych źródeł np.:

1. Fundusze Unii Europejskiej
2. Budżet państwa
3. Budżet Dolnośląskiego Konserwatora Zabytków
4. Budżet Samorządu Wojewódzkiego Dolnośląskiego
5. Budżety organów powiatowych i gminnych
6. Inne środki

12.1. Środki z funduszy europejskich

Członkostwo Polski w Unii Europejskiej daje wiele możliwości związanych z realizacją projektów z zakresu kultury, opieki i ochrony dziedzictwa narodowego. Nowym programem Unii Europejskiej, realizowanym w latach 2014–2020, oferującym wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych, jest program

12.1.1. Kreatywna Europa.

Zawiera trzy komponenty: Media, Kultura i część. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie to przede wszystkim budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury. Dofinansowanie dotyczy wyłącznie projektów „miękkich”. Tematem przewodnim może być także dziedzictwo kulturowe. O grant w programie mogą ubiegać się instytucje i organizacje działające aktywnie od minimum 2 lat w sektorze.

12.1.2. Europa dla Obywateli 2014–2020,

program również skierowany na realizację projektów „miękkich”, których celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli jej państw członkowskich. Cele ogólne programu:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy;
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli;
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Wspierane są działania w zakresie: europejskiej wymiany doświadczeń, opinii i wartości; debat na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa oby-

watelskiego; propagowania europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o historii Europy; zachęcania obywateli i organizacji obywatelskich do wzajemnych kontaktów, umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE. Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

12.1.3. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020.

W jego projekcie zapisano m.in., że w jego ramach przewidziane jest działanie 7.8. „Podstawowe usługi i odnowa miejscowości na obszarach wiejskich”, poddziałanie 7.8.2.1. „Ochrona zabytków i budownictwa tradycyjnego”. W ramach działania mogą być wspierane następujące typy operacji:

- odnawianie lub poprawa stanu zabytkowych obiektów budowlanych, służących zachowaniu dziedzictwa kulturowego,
- zakup obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie z przeznaczeniem na cele publiczne.

Koszty kwalifikowalne obejmują:

- koszty zakupu, przebudowy lub modernizacji obiektów budowlanych;
- koszty prac konserwatorskich lub restauratorskich;
- koszty zakupu sprzętu, materiałów i usług, służących realizacji operacji;
- koszty ogólne, bezpośrednio związane z przygotowaniem i realizacją operacji.

12.1.4. LEADER (PROW), Działanie 7.15

Definiowane, jako podejście oddolne, mające na celu rozwój lokalny kierowany przez lokalną społeczność. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy tereny całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000.

Dla danego obszaru na terenach wiejskich (min. 30 000 – maks. 150 000 mieszkańców), powstać powinna tzw. **Lokalna Strategia Rozwoju (LSR)** zawierająca wszelkie aspekty charakterystyczne dla danego terenu i zamieszkującej go ludności, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego, turystycznego, społecznego i kulturowego tego obszaru. LSR będzie realizowana na obszarze obejmującym przynajmniej dwie gminy, których tereny stanowią bądź zawierają obszary wiejskie, dla których utworzona zostanie tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD). Podejście LEADER wskazuje konieczność osiągnięcia przez Lokalną Grupę Działania określonych celów szczegółowych, do których należą m.in.:

- wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie udziału społeczności lokalnej w realizacji LSR;
- rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- rozwój produktów lokalnych;
- zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

Operacje realizowane w ramach LSR powinny jednak wskazywać na wykorzystanie lokalnych zasobów, takich jak: surowce naturalne, miejscową infrastrukturę, lokalizację (położenia geograficzne), dziedzictwo kulturowe i krajobrazowe, potencjał mieszkańców itp.

12.1.5. Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014–2020

Wsparcie w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego dotyczy przedsięwzięć rozwojowych zidentyfikowanych w Strategii Rozwoju Województwa Dolnośląskiego 2020, wykorzystujących unikatowe walory i dziedzictwo województwa (m. inn. dolina pałaców, zamków i ogrodów, szlak cysterski, dolnośląskie dziedzictwo przemysłowe, uzdrowiska). Gminę Jeżów Sudecki obejmuje przedsięwzięcie: Zintegrowane Inwestycje Terytorialne Aglomeracji Jeleniogórskiej.

W ramach jego 4 osi priorytetowej – „Środowisko i zasoby” przewidziano:

- priorytet inwestycyjny nr 4.3. Dziedzictwo kulturowe. Dotyczy działań w zakresie zachowania, ochrony, promowania, rozwoju dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Oczekiwany rezultat ma być zwiększe-

nie atrakcyjności województwa dla jego mieszkańców i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego.

Podjęwane działania mają wpłynąć na podniesienie regionalnego potencjału kulturowego i turystycznego, a inwestycje – dotyczące udostępniania i promocji materialnego dziedzictwa kulturowego – mają zwiększyć udział mieszkańców regionu i turystów w wybranych obszarach kultury. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru zabytków, wraz z ich otoczeniem, oraz zabytki ruchome znajdujące się w zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej). Ponadto wsparcie dotyczyć będzie rozwoju zasobów kultury, w tym podnoszenia jakości funkcjonowania instytucji kultury jako miejsc ochrony i prezentacji dziedzictwa materialnego i niematerialnego.

Finansowanie inwestycji związanych z zabytkami zawiera szоста oś priorytetowa – „Infrastruktura spójności społecznej”,

- **priorytet inwestycyjny nr 6.3 Rewitalizacja zdegradowanych obszarów.** Jako cel szczegółowy przewidziano wzmocnienie zdolności do rozwoju zdegradowanych społecznie, gospodarczo i fizycznie obszarów miejskich i wiejskich. Niezbędne są tu inwestycje w infrastrukturę, która będzie przede wszystkim służyć poprawie warunków życia ubogich społeczności. Rewitalizacja definiowana jest, jako kompleksowe działania w wymiarze społecznym, gospodarczym i przestrzennym zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich. Wsparcie ukierunkowane jest na poprawę jakości życia mieszkańców oraz ożywienie gospodarcze i społeczne obszarów, na których doszło do kumulacji negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, środowiskowych i przestrzennych.

Kompleksowe działania w tym zakresie obejmą remont, modernizację i adaptację istniejących budynków do funkcji społecznych, kulturalnych i edukacyjnych, odnowę zasobów mieszkaniowych (części wspólne budynków), zagospodarowanie przestrzeni publicznych, obejmując też sferę bezpieczeństwa mieszkańców (monitoring miejski) lub dostosowanie przestrzeni do potrzeb osób niepełnosprawnych, a także inwestycje w tzw. drogi lokalne, możliwie jedynie, gdy będą one stanowiły element szerszej koncepcji związanej z rewitalizacją.

Wsparcie będzie udzielane na podstawie przygotowanego kompleksowego programu rewitalizacji lub innych dokumentów obejmujących omawiane kwestie. Finansowanie infrastruktury w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych musi stanowić element uzupełniający dla realizacji celów społecznych i być uzasadnione brakiem możliwości osiągnięcia założonych w programie rewitalizacji rezultatów społecznych bez realizacji wskazanych działań inwestycyjnych. Program rewitalizacji winien być zgodny z wymaganiami wynikającymi z Wytocznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020 oraz z wymaganiami i wytycznymi, przyjętymi przez Instytucje Zarządzające poszczególnymi RPO.

Gminny Program Rewitalizacji przygotowany jest w oparciu o ustawę o Rewitalizacji, która została ogłoszona w Dzienniku Ustaw RP z dn. 9 października 2015 r., w dn. 3 listopada 2015 r. Ustawa tworzy formalnoprawne ramy przygotowania i prowadzenia procesów kompleksowej rewitalizacji obszarów zdegradowanych. Reguluje zawartość i tryb powstawania gminnego programu rewitalizacji – jako podstawy prowadzenia przez gminy działań. Proponuje katalog zachęt dla gmin i innych interesariuszy procesów rewitalizacji, a w zasadach ogólnych wprowadza zasadę partycypacji dla większego uspołecznienia działań rewitalizacyjnych. Umożliwia również wprowadzenie Specjalnej Strefy Rewitalizacji i ustanowienie na jej obszarze szeregu rozwiązań prawnych wspomagających przeprowadzenie tego procesu. Ustawa przewiduje szereg zmian w ustawach odrębnych, w tym wprowadzenie dodatkowego instrumentu planowania przestrzennego dla obszarów zdegradowanych – miejscowego planu rewitalizacji (specjalnej formy miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).

Środki na przygotowanie Gminnego Programu Rewitalizacji można pozyskać w ramach projektu pn. „Przygotowanie programów rewitalizacji na terenie Województwa Dolnośląskiego” współfinansowanego ze środków Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020. Nabór wniosków odbywa się to w formie konkursu.

12.1.6. Program operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020

Program dofinansowuje również działania dotyczące obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków.

Oś priorytetowa I: Zmniejszenie emisyjności gospodarki,

- **Priorytet inwestycyjny 4.3.** Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i w sektorze mieszkaniowym.

Wsparcie dotyczy kompleksowej modernizacji energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych wraz z wymianą ich wyposażenia na energooszczędne, w tym działania w zakresie ocieplenia obiektu, wymiany okien, drzwi zewnętrznych oraz oświetlenia na energooszczędne, przebudowy systemów grzewczych wraz z wymianą źródła ciepła oraz podłączeniem do niego lub modernizacją przyłącza, systemów wentylacji i klimatyzacji, instalacji odnawialnych źródeł energii (OZE), instalacji systemów chłodzących, w tym także z OZE, wprowadzeniem systemów zarządzania energią. W budynkach powinny być stosowane instalacje OZE, które będą zapewniały przynajmniej częściowe pokrycie zapotrzebowania na energię, pełniąc jednocześnie funkcję demonstracyjną i edukacyjną. W ramach opisywanego obszaru instalacja OZE budowana na/przy budynkach musi być w pełni przeznaczona na potrzeby energetyczne obiektu, a jedynie niewykorzystana część energii elektrycznej może być oddawana do sieci dystrybucyjnej. **Wsparciem mogą też zostać objęte działania związane z przygotowaniem audytów energetycznych takich budynków oraz prac projektowych w formie dotacji.**

Beneficjentami mogą być: organy władzy publicznej, w tym administracji rządowej oraz podległych jej organów i jednostek organizacyjnych, jednostki samorządu terytorialnego oraz działające w ich imieniu jednostki organizacyjne, państwowe jednostki budżetowe, spółdzielnie i wspólnot mieszkaniowej, a także podmioty świadczące usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego niebędących przedsiębiorcami. Projekty wyłaniane będą w trybie konkursowym i pozakonkursowym. Podstawowym trybem wyboru jest tryb konkursowy.

- **Priorytet inwestycyjny 6.3.** Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, swoim wsparciem obejmuje:
  - kompleksowe zadania związane z ochroną i udostępnieniem, w tym turystycznym, zabytków o znaczeniu ogólnopolskim i światowym, w tym znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa UNESCO i liście obiektów uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii.
  - realizację projektów dotyczących rozwoju zasobów kultury, jako miejsc prezentacji dziedzictwa kulturowego, w tym przez poprawę standardów funkcjonowania instytucji kultury odgrywających rolę kulturotwórczą i rolę ośrodków życia kulturalnego w wielu miastach Polski.
  - wspierane będą też nowoczesne rozwiązania w zakresie dostępu do kultury

W ramach inwestycji wspierane będą projekty z zakresu renowacji zabytków nieruchomych wraz z otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych i ich digitalizacji (w wypadkach, gdy została ujęta, jako element projektu).

W ramach przedsięwzięć odnoszących się do rozwoju zasobów kultury realizowane będą projekty:

- dotyczące zwiększenia dostępu do zasobów kultury, poprawy jakości funkcjonowania instytucji kultury, w tym przez podnoszenie standardów infrastruktury oraz zakup trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej i edukacyjnej,
- projekty uzupełniające inwestycje infrastrukturalne o elementy związane z wykorzystaniem nowych technologii w obszarze kultury,
- projekty, których jednym z elementów są zmiany techniczne istniejącej infrastruktury, poprawiające dostępność dla osób niepełnosprawnych.

Priorytetowo traktowane będą projekty o ponadregionalnym oddziaływaniu, wpływające na zwiększenie dostępu do wysokiej jakości oferty kulturalnej (w tym dotyczące obiektów przemysłowych, którym nadane zostaną nowe funkcje kulturalne) oraz projekty komplementarne z innymi działaniami podejmowanymi w zakresie rozwoju kultury na obszarze planowanej interwencji.

Beneficjentami w ramach priorytetu będą instytucje kultury, archiwa państwowe, jednostki samorządu terytorialnego, szkoły i uczelnie artystyczne prowadzone i nadzorowane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na Listę Dziedzictwa UNESCO. Wsparcie będą mogły uzyskać też partnerstwa projektowe zawiązane przez uprawnionych beneficjentów.

12.1.7. Programu współpracy INTERREG Polska – Saksonia 2014-2020

Oś priorytetowa I Wspólne dziedzictwo naturalne i kulturowe

Priorytet inwestycyjny 6.(C) Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego. Działania finansowane z programu powinny być skoncentrowane na dążeniu do zachowania, ochrony oraz rozwoju dziedzictwa kulturowego i naturalnego, np.:

- opracowanie wspólnych standardów i strategii w zakresie ochrony i konserwacji zabytków kultury;
- rewitalizacja i promocja zabytków przyrody i kultury;
- poprawa infrastruktury kultury przez rozwój i zachowanie obiektów kultury i projektów kulturalnych;

- opieka nad wspólnym historycznym krajobrazem kulturowym (np. kraina domów przysłupowych);
- programy wymiany zabytków ruchomych i muzealiów (np. wystawy czasowe);
- tworzenie, rozbudowa sieci ścieżek rowerowych wraz z małą infrastrukturą;
- tworzenie i promocja wspólnych produktów, sieci informacyjnych i dydaktycznych w zakresie dziedzictwa naturalnego i kulturowego;
- sieciowanie (szlaki m.in. tematyczne, dydaktyczne, strategie marketingowe), w tym rozbudowa istniejącego systemu ścieżek krajobrazowych, kulturowych, rowerowych, jako elementu wykorzystania szczególnego potencjału do rozwoju turystyki;
- koordynacja transgraniczna systemów informacji turystycznej, stworzenie spójnego systemu oznakowania i informacji o zabytkach kulturowych i naturalnych; utworzenie i wspieranie wspólnej marki regionu;
- tworzenie i rozbudowa transgranicznych systemów przesiadkowych komunikacji publicznej poprawiających dostępność komunikacyjną obszarów przyrodniczych;
- tworzenie i rozbudowa wielojęzycznych systemów informacyjnych i sprzedażowych związanych z promocją obiektów turystycznych i kulturalnych;
- rozbudowa systemu integracji biletowej na obszarze wsparcia;
- budowa i rozbudowa węzłów transportu multimodalnego, w tym transportu rowerowego umożliwiających dojazd do obszarów cennych przyrodniczo;
- budowa małej infrastruktury na potrzeby transportu publicznego (przystanki, stojaki na rowery, tabliczki przystankowe itp.) służącej poprawie turystycznego wizerunku terenu.

Beneficjentem lub partnerem projektu mogą być:

- jednostki administracji państwowej, regionalnej i lokalnej, stowarzyszenia tych jednostek i instytucje im podległe, organizacje pozarządowe non-profit, stowarzyszenia oraz organizacje partnerstwa społecznego i gospodarczego posiadające osobowość prawną, zgodnie z obowiązującym prawem krajowym lub nieposiadające osobowości prawnej, pod warunkiem, że ich przedstawiciele są uprawnieni do podejmowania w imieniu danego podmiotu zobowiązań prawnych oraz finansowych. W tym wypadku wymagane są stosowne dokumenty potwierdzające posiadane uprawnienia;
- podmiot ustanowiony zgodnie z prawem publicznym lub prywatnym dla konkretnego celu zaspokajania potrzeb w interesie ogólnym, niemający charakteru przemysłowego lub handlowego oraz posiadający osobowość prawną i finansowany w głównej części przez państwo, władze regionalne lub lokalne albo inne organy zarządzane prawem publicznym lub których zarząd podlega nadzorowi przez te organy albo mające radę administracyjną, zarządzającą lub nadzorczą, z której więcej niż połowa członków jest wyznaczana przez państwo, władze regionalne lub lokalne lub inne organy zarządzane prawem publicznym;

12.2. Środki finansowe z budżetu państwa

12.2.1. Programy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (MKiDN)

MKiDN corocznie umożliwia dostęp do różnorodnych programów, których finansowanie umożliwia działania na rzecz ochrony, opieki i promocji dóbr kultury między innymi pod hasłami programowymi:

- wydarzenia artystyczne
- kolekcje
- promocja literatury i czytelnictwa
- edukacja
- obserwatorium kultury
- dziedzictwo kulturowe
- rozwój infrastruktury kultury.

Bezpośrednio na ochronę dziedzictwa kulturowego ukierunkowany jest

PROGRAM DZIEDZICTWO KULTUROWE, w ramach którego corocznie ogłaszanych jest kilka priorytetów. W 20165 r. są to:

1. Ochrona zabytków
2. Wspieranie działań muzealnych
3. Kultura ludowa i tradycyjna
4. Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą
5. Ochrona zabytków archeologicznych
6. Miejsca Pamięci Narodowej

Priorytet 1. OCHRONA ZABYTKÓW

Rodzaje kwalifikujących się zadań

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowane do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok założenia wniosku.

Uprawnieni wnioskodawcy

- osoby fizyczne
- jednostki samorządu terytorialnego
- inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie

Poziom finansowana

- 50%–100% kosztów kwalifikowanych
- minimalna kwota dofinansowania: 25 tys. zł.

Priorytet 3. KULTURA LUDOWA I TRADYCYJNA

Rodzaje kwalifikujących się zadań

- działania badawczo-dokumentacyjne, edukacyjne i popularyzatorskie:
  - projekty badawcze i popularyzatorskie z zakresu antropologii kulturowej, etnologii i etnografii, folklorystyki i dialektologii;
  - dokumentacja, archiwizacja i udostępnianie unikalnych zjawisk z zakresu dziedzictwa kultur tradycyjnych, w tym sztuki, rękodzieła i rzemiosła; gwary i języka regionalnego; muzyki, tańca, śpiewu; obrzędowości dorocznej i rodzinnej; obyczajowości, w tym zwyczajów środowiskowych;
  - wydawanie publikacji związanych z dokumentacją kultur tradycyjnych oraz współczesnych kontekstów ich funkcjonowania;
  - szeroko pojęta animacja kulturowa i społeczna prowadzona w oparciu o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe, wspomagająca lokalne społeczności w twórczych działaniach nawiązujących do miejscowych tradycji;
  - działania edukacyjne, w tym warsztaty, kursy i szkolenia dotyczące kultury tradycyjnej;
  - działania popularyzujące unikalne i żywe elementy kultur tradycyjnych, w tym konkursy, przeglądy, festiwale, seminaria i konferencje;
  - zadania o charakterze artystycznym i użytkowym, inspirowanych tradycyjną twórczością;
- zadania realizujące projekty „mistrz tradycji”, związane z międzypokoleniowym przekazem unikatowej wiedzy i umiejętności kulturowych w następujących dziedzinach:
  - literatura (np. proza i poezja, opowiadanie, oracje);
  - muzyka (np. śpiew, gra na instrumencie, gra w kapeli, taniec w parach, taniec grupowy);
  - sztuka, rękodzieło i rzemiosło ludowe;
  - rzemiosło artystyczne;
  - praktyka obrzędowa związana ze zwyczajami praktykowanymi przez społeczności lokalne;
  - tradycyjna uprawa i hodowla, przetwórstwo żywności oraz potrawy obrzędowe;
  - inne przejawy kultury spełniające kryteria niematerialnego dziedzictwa.

Uprawnieni wnioskodawcy

- samorządowe instytucje kultury z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego
- organizacje pozarządowe
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą
- kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.

Poziom finansowana

- wnioskowana kwota nie może przekraczać 75% budżetu
- minimalna i maksymalna kwota dofinansowania dla zadań punktu 1: 25 000 zł – 250 000 zł
- minimalna i maksymalna kwota dofinansowania dla zadań punktu 2: 12 000 zł – 20 000 zł

Priorytet 5: OCHRONA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Rodzaje kwalifikujących się zadań

- ewidencja i inwentaryzacja zabytków archeologicznych metodą badań powierzchniowych, w tym kontynuacja badań w ramach programu Archeologiczne Zdjęcia Polski oraz weryfikacja badań dotychczasowych;

- nieinwazyjne badania archeologiczne, niezwiązane z planowanymi bądź realizowanymi inwestycjami, wykorzystujące nowoczesne metody i sprzęt;
- opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach badań zabytków.

Uprawnieni wnioskodawcy

- samorządowe instytucje kultury
- państwowe instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- publiczne i niepubliczne uczelnie akademickie
- podmioty prowadzące działalność gospodarczą

Poziom finansowana

- minimalna i maksymalna kwota dofinansowania:
40 000 zł – 200 000 zł
- maksymalna kwota dofinansowania:
85% środków kwalifikowalnych

Priorytet 6: MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ**Rodzaje kwalifikujących się zadań**

- naukowe badanie i dokumentowanie miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych;
- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci;
- zabezpieczenie i utrzymanie miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystanie z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyczności;
- popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.

Uprawnieni wnioskodawcy

- samorządowe instytucje kultury sprawujące opiekę nad przynajmniej jednym miejscem pamięci, oprócz instytucji kultury współprowadzone przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego.

Poziom finansowana

- minimalna i maksymalna kwota dofinansowania:
10 000 zł – 500 000 zł
- maksymalna kwota dofinansowania:
90% środków kwalifikowalnych

12.3. Dofinansowanie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o dofinansowanie do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, można ubiegać się z funduszy Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków

Rodzaje kwalifikujących się zadań

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- prowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizacja instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;

- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Zasady udzielenia dotacji

- dotacja może być udzielona na prace planowane w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź przed upływem 3 lat po ich wykonaniu.
- w przypadku refundacji wniosek może być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono prace.
- prace, na które udzielono dotacji mogą być ponownie dofinansowane po upływie 10 lat od roku udzielenia dotacji.

Poziom finansowana

- do 50% nakładów;
  - do 100% nakładów, w przypadku:
    1. zabytku o wyjątkowej wartości naukowej, historycznej, artystycznej;
    2. zabytku o stanie zachowania wymagającym niezwłocznego podjęcia prac ;
    3. zabytku wymagającego przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych;
- Dotacja udzielona łącznie przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków nie może przekroczyć 100% nakładów koniecznych poniesionych lub planowanych.

12.4. Środki Samorządu Województwa Dolnośląskiego

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014 - 2020 szerzej omówiony został w rozdziale 4.3. oraz 12.1.
- **Konkurs ofert na wykonanie zadań publicznych związanych z realizacją zadań Samorządu Województwa w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego.**

Zarząd województwa, zgodnie z ustawą z 24 kwietnia 2003 r. o działaniach pożytku publicznego i wolontariacie, ogłasza co roku konkurs ofert szczegółowo określając jego cele i priorytety w rocznym planie współpracy z organizacjami pozarządowymi oraz podmiotami wymienionymi w art. 3 ust. 3 powyższej ustawy. W 2016 r. przewiduje się dofinansowanie zadań w następujących kategoriach:

Zadanie I. FESTIWALE SZTUKI. Przedsięwzięcia o regionalnym lub ponadregionalnym charakterze, polegające na organizowaniu festiwali i przeglądów muzycznych, teatralnych, filmowych lub innych mających szczególne znaczenie dla kultury Dolnego Śląska.

Zadanie II. EDUKACJA KULTURALNA DZIECI I MŁODZIEŻY. Przedsięwzięcia polegające na organizowaniu lub uczestniczeniu dzieci i młodzieży w festiwalach, przeglądach twórczości artystycznej, wystawach, warsztatach i innych wydarzeniach mogących mieć istotne znaczenie dla wspomagania rozwoju i uzdolnień dzieci i młodzieży.

Zadanie III. TRADYCYJNE DZIEDZICTWO KULTUROWE. Inicjatywy służące popularyzacji i ochronie elementów tradycyjnej kultury regionalnej ze szczególnym uwzględnieniem folkloru i dziedzictwa kulturowego społeczności lokalnych Dolnego Śląska w formie przeglądów, konkursów, festiwali, wystaw, konferencji, działań edukacyjnych służących idei kontynuacji wartości tworzących poczucie tożsamości kulturowej.

Zadanie IV. INICJATYWA ARTYSTYCZNA. Przedsięwzięcia polegające na przygotowaniu i prezentacji wydarzeń artystycznych mogących mieć wpływ na promocję kultury Dolnego Śląska zarówno w kraju, jak i za granicą.

Zadanie V. DIALOG KULTUROWY. Przedsięwzięcia polegające na budowaniu dialogu wśród grup narodowych i etnicznych, organizowaniu lub uczestniczeniu w działaniach zmierzających do ochrony, zachowania i rozwoju tożsamości kulturowe

12.5. Środki organów powiatowych lub gminnych

Współpraca finansowa odbywa się w formie powierzenia zadania do realizacji wraz z udzieleniem dotacji na finansowanie zadania lub wspierania realizacji zadania wraz z udzieleniem dotacji na jego dofinansowanie. W 2016 r. Powiat Jeleniogórski będzie wspierał lub powierzał organizacjom pozarządowym i innym podmiotom działającym w sferze pożytku publicznego, realizację zadań, w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kul-

tury i dziedzictwa narodowego poprzez: organizację przedsięwzięć artystycznych i kulturalnych o zasięgu o ponadlokalnym, mających szczególne znaczenie dla kultury powiatu i regionu.

Gmina Jeżów Sudecki każdego roku przewiduje w budżecie środki finansowe na dofinansowanie prac przy obiektach zabytkowych po uprzednim złożeniu wniosku o dofinansowanie i jego pozytywnym rozpatrzeniu.

12.6. Inne

Projekty związane z ochroną zabytków mogą być też finansowane z różnego rodzaju funduszy krajowych, powołanych do realizacji zadań w innych obszarach. Wśród nich:

12.6.1. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska (NFOŚiGW) i Gospodarki Wodnej (WFOiGW) we Wrocławiu, który w ramach priorytetowych działań wspiera prace leczniczo-pielęgnacyjne przy drzewach i krzewach, a szczególnie przy pomnikach przyrody oraz założeniach parkowych i ogrodach.

Działania na rzecz ochrony zabytkowych parków i ogrodów oraz inicjowanie szczegółowych prac badawczych w tych obiektach prowadzone są także z ramienia Narodowego Instytutu Dziedzictwa (NID). W ramach wieloletniej współpracy, w zakresie wspierania procesu rewaloryzacji najbardziej prestiżowych historycznych założen ogrodowych, między NID a NFOŚiGW, powstała Lista zabytkowych założen ogrodowych, których właściciele i użytkownicy mogą ubiegać się o dofinansowanie ze środków funduszu. Lista ma dwie części: stałą pt. „Lista najcenniejszych zabytkowych założen ogrodowych Polski” i ruchomą, ustalaną w cyklu trzyletnim, pt. „Lista preferencyjnej zabytkowych parków i ogrodów dla Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej”. Środki mogą być przeznaczone m.in. na:

- edukację ekologiczną oraz propagowanie działań proekologicznych i zasady zrównoważonego rozwoju,
- przedsięwzięcia związane z ochroną przyrody, w tym urządzenie i utrzymanie terenów zieleni, zadrzewień, zakrzewień oraz parków,
- dofinansowywanie działań związanych z utrzymaniem i zachowaniem parków oraz ogrodów, będących przedmiotem ochrony na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

WFOŚiGW udziela pomocy finansowej w formie pożyczek, dotacji, dopłaty do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych. O pomoc ze środków WFOŚiGW we Wrocławiu ubiegać się mogą zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i przedsiębiorcy oraz organizacje pozarządowe. Dotacja oraz dofinansowanie w formie przekazania środków państwowym jednostkom budżetowym mogą być przyznawane do wysokości 99% całkowitego kosztu zadania z zakresu ochrony przyrody i krajobrazu obejmujące prace rewitalizacyjne realizowane na terenach objętych ochroną lub w stosunku do obiektów poddanych pod ochronę, ujętych w rejestrze albo ewidencji, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W wypadku zabudowań architektury zabytkowej ich właściciele lub zarządcy mogą także wnioskować o dofinansowanie inwestycji wymiany źródeł ogrzewania oraz termomodernizacji budynków w ramach krajowych środków dystrybuowanych przez NFOŚiGW lub WFOŚiGW.

12.6.2. Fundusz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń oraz miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Wsparcie można uzyskać na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

12.6.3. Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny, którego dysponentem jest Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, stanowi formę dofinansowania o bardzo mocno zawężonym zakresie prac, jak również liście beneficjentów mogących z niego skorzystać.

Rodzaje kwalifikujących się zadań

podstawowe prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy nieruchomych zabytkach sakralnych (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolacje, remonty i wymiany zniszczonej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.)

Uprawnieni wnioskodawcy

- osoby prawne Kościoła Katolickiego
- osoby prawne innych kościołów i związków wyznaniowych, działających na podstawie ustaw o stosunku państwa do kościoła oraz związków wyznani-

Poziom finansowana

- środki przeznaczone na dotacje utrzymywane są na poziomie 8% całości budżetu funduszu

wych

- osoby prawne Kościoła i związków wyznaniowych, wpisanych do rejestru Kościołów i związków wyznaniowych, zgodnie z art. 30 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz. U. z 2005 r. Nr 231, poz. 1965 r., z późn. zm.

Termin i nabór wniosków

- na dofinansowanie prac przyszłych, które zostały określone we wniosku

Załącznik do Gminnego Programu Opieki
Nad Zabytkami Gminy Jeżów Sudecki na
lata 2017–2020

GMINNA EWIDENCJA ZABYTKÓW
Gmina: JEŻÓW SUDECKI

Lp.	Miejscowość	Adres	Nr	Obiekt	Numer w rejestrze zabytków
1	Chrośnica			Kościół pw. św.Jadwigi	A/2086/1396 z dn.9.09.1965 r.
2	Chrośnica			Cmentarz przy kościele pw. św. Jadwigi	A/2040/1120/J z dn. 9.12.92 r.
3	Chrośnica			Mur cmentarza przy kościele św. Jadwigi i brama	
4	Chrośnica			Cmentarz ewangelicki ob. kato- licki.	
5	Chrośnica		2	Budynek mieszkalny	
6	Chrośnica		3	Budynek mieszk.-gosp.	
7	Chrośnica		9	Budynek gospodarczy	
8	Chrośnica		13	Budynek mieszk.-gosp.	
9	Chrośnica		13	Obora	
10	Chrośnica		14	Budynek mieszk.-gosp.	
11	Chrośnica		14	Stodoła	
12	Chrośnica		14	Budynek gospodarczy	
13	Chrośnica		17	Budynek mieszk.-gosp.	
14	Chrośnica		19	Budynek mieszk.-gosp.	
15	Chrośnica		20	Budynek mieszk.-gosp.	
16	Chrośnica		20	Stodoła	
17	Chrośnica		20	Budynek gospodarczy	
18	Chrośnica		21	Budynek gosp.	
19	Chrośnica		21	Budynek mieszk.-gosp.	
20	Chrośnica		22	Budynek mieszk.-gosp.	
21	Chrośnica		23	Budynek mieszk.-gosp.	
22	Chrośnica		25	Budynek mieszk.-gosp.	
23	Chrośnica		25	Kuźnia	
24	Chrośnica		26	Budynek mieszkalny	
25	Chrośnica		27	Budynek mieszk.-gosp.	
26	Chrośnica		27	Stodoła	
27	Chrośnica		28	Budynek mieszk.-gosp.	
28	Chrośnica		28	Stodoła	
29	Chrośnica		29	Budynek mieszk.-gosp.	
30	Chrośnica		29	Stodoła	
31	Chrośnica		30	Budynek mieszk.-gosp.	
32	Chrośnica		30	Stodoła	
33	Chrośnica		31	Budynek mieszk.-gosp.	
34	Chrośnica		32	Stodoła	
35	Chrośnica		34	Budynek mieszk.-gosp.	
36	Chrośnica		34	Budynek gosp.	
37	Chrośnica		34	stodoła	
38	Chrośnica		36	Budynek mieszkalny	
39	Chrośnica		38	Budynek mieszkalny	
40	Chrośnica		41	Budynek mieszk.-gosp.	
41	Chrośnica		42	Budynek mieszk.-gosp.	
42	Chrośnica		43	Budynek mieszkalny	
43	Chrośnica		44	Budynek mieszk.-gosp.	
44	Chrośnica		45	Budynek mieszk.-gosp.	
45	Chrośnica		45	Stodoła	
46	Chrośnica		45	Stodoła 2	

47	Chrośnica		50	Budynek mieszk.-gosp.	
48	Chrośnica		50	Budynek gospodarczy	
49	Chrośnica		53	Budynek mieszkalny	
50	Chrośnica		53	Stodoła	
51	Chrośnica		58	Szkoła	
52	Chrośnica		59	Budynek mieszkalny	
53	Chrośnica		60	Budynek mieszkalny	
54	Chrośnica		62	Budynek mieszkalny	
55	Chrośnica		65	Budynek mieszkalny	
56	Chrośnica		66	Budynek mieszkalny	
57	Chrośnica		67	Budynek mieszkalny	
58	Chrośnica		69	Budynek mieszk.-gosp.	
59	Chrośnica		70	Budynek mieszk.-gosp.	
60	Chrośnica		72	Budynek mieszk.-gosp.	
61	Chrośnica		73	Budynek mieszkalny	
62	Chrośnica		75	Budynek mieszkalny	
63	Chrośnica		77a	Budynek mieszkalny	
64	Chrośnica		80	Budynek mieszkalny	
65	Czernica			Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła,	A/2039/1121 z dn. 27.07.64 r.
66	Czernica			Cmentarz katolicki pw. św. Michała Archnioła.	A/2040/1120/J z dn. 9.12.92 r.
67	Czernica			Dzwonnica	
68	Czernica			Dom pogrzebowy	
69	Czernica			Cmentarz ewangelicki z murem	
70	Czernica		102	pałac	530 z dn. 27.01.59 r.
71	Czernica		102	kaplica zamkowa w pałacu	1120z dn. 27.07.64 r.
72	Czernica			park przy pałacu	503/J z dn. 7.12.77 r.
73	Czernica		102	Oficyna pałacu	
74	Czernica			Zespół folwarczny	
75	Czernica		1	Budynek mieszk.-gosp.	
76	Czernica		2	Budynek mieszk.-gosp.	
77	Czernica		3	Budynek mieszk.-gosp.	
78	Czernica		3	Bud.mieszk.-gosp. ob.stodoła	
79	Czernica		4	Dom Mieszkalny 1723, 1823	1516 z dn. 31.01.1966 r.
80	Czernica		4	Stodoła	
81	Czernica		5	Budynek mieszk.-gosp.	
82	Czernica		5	Stodoła	
83	Czernica		6	Budynek mieszk.-gosp.	
84	Czernica		6	Stodoła	
85	Czernica		7	Budynek mieszk.-gosp.	
86	Czernica		7	Stodoła	
87	Czernica		8	Budynek mieszkalny	
88	Czernica		8	Stodoła	
89	Czernica		8	Budynek gospodarczy	
90	Czernica		9	Budynek mieszkalny	
91	Czernica		10	Budynek mieszk.-gosp.	
92	Czernica		12	Budynek mieszk.-gosp.	
93	Czernica		12	Budynek gosp.	
94	Czernica		13	Budynek mieszk.-gosp.	
95	Czernica		14	Zajazd, ob. budynek mieszkalny	
96	Czernica		15	Budynek mieszk.-gosp.	
97	Czernica		15	Stodoła	
98	Czernica	dawny nr 16	15	Stodoła	
99	Czernica		15	Transformator	
100	Czernica		17	Budynek mieszk.-gosp.	
101	Czernica		18	Budynek mieszk.-gosp.	

102	Czernica		18	Stajnia	
103	Czernica		19	Budynek mieszkalny	
104	Czernica		19	Stodoła	
105	Czernica		20	Budynek mieszcz.-gosp.	
106	Czernica		21	Budynek mieszcz.-gosp.	
107	Czernica		21	Stodoła	
108	Czernica		21	Budynek gospodarczy	
109	Czernica		22	Budynek mieszcz.-gosp.	
110	Czernica		23	Budynek mieszcz.-gosp.	
111	Czernica		Obok 24	Mostek	
112	Czernica		24	Budynek mieszcz.-gosp.	
113	Czernica		24	Budynek gosp.	
114	Czernica		25	Budynek mieszcz.-gosp.	
115	Czernica		26	Budynek mieszcz.-gosp.	
116	Czernica		26	Stodoła	
117	Czernica		26	Budynek gospodarczy	
118	Czernica		27	Budynek mieszcz.-gosp.	
119	Czernica		28	Budynek mieszcz.-gosp.	
120	Czernica		29	Budynek mieszkalny	
121	Czernica		29	Stodoła	
122	Czernica		31	Budynek mieszcz.-gosp.	
123	Czernica		32	Dom mieszkalny	
124	Czernica		32	Stodoła	
125	Czernica		33	Budynek mieszcz.-gosp.	
126	Czernica		33	Stodoła	
127	Czernica		34	Dom mieszkalny	
128	Czernica		35	Budynek mieszcz.-gosp.	
129	Czernica		36	Budynek mieszcz.-gosp.	
130	Czernica		36	Stodoła	
131	Czernica		39	Budynek mieszcz.-gosp.	
132	Czernica		Obok 39	Mostek	
133	Czernica		40	Budynek mieszcz.-gosp.	
134	Czernica		41	Budynek mieszcz.-gosp.	
135	Czernica		41	Szopa wł. Gminny Fundusz Ziemi	
136	Czernica		42	Budynek mieszcz.-gosp.	
137	Czernica		44	Budynek mieszcz.-gosp.	
138	Czernica	dawny nr 45	45/46	Budynek mieszcz. – gosp.	
139	Czernica		46	Budynek mieszcz.-gosp.	
140	Czernica		46	Stodoła	
141	Czernica		50	Budynek mieszcz.-gosp.	
142	Czernica		50	Budynek gospodarczy	
143	Czernica		50	Budynek gospodarczy i stodoła	
144	Czernica		50	Budynek gospodarczy	
145	Czernica		51	Budynek mieszkalny	
146	Czernica		52	Budynek mieszkalny	
147	Czernica		52	Stodoła	
148	Czernica		53	Budynek mieszkalny	
149	Czernica		53	Stodoła	
150	Czernica		54	Budynek mieszkalny	
151	Czernica		55	Budynek mieszcz.-gosp.	
152	Czernica		56	Budynek mieszcz.-gosp.	
153	Czernica		57	Stodoła	
154	Czernica		57	Budynek mieszcz.-gosp.	
155	Czernica		58	Budynek mieszkalny	
156	Czernica		59	Budynek mieszkalny	
157	Czernica		60	Budynek mieszcz.-gosp.	

158	Czernica		61	Budynek mieszk.-gosp.	
159	Czernica		61	Dom mieszkalny	
160	Czernica	dawny dom modlitw	63	Budynek Gospodarczy	
161	Czernica		63	Budynek mieszk.-gosp.	
162	Czernica		63	Budynek gospodarczy	
163	Czernica		64	Budynek mieszk.-gosp.	
164	czernica		66	Dom mieszkalny	
165	Czernica		67	Budynek mieszk.-gosp.	
166	Czernica		68	Budynek mieszk.-gosp.	
167	Czernica		69	Budynek mieszk.-gosp.	
168	Czernica		70	Budynek mieszk.-gosp.	
169	Czernica		70	stodoła	
170	Czernica		71	Budynek mieszk.-gosp.	
171	Czernica		74	Dom mieszkalny	
172	Czernica		Obok 76	mostek	
173	Czernica		77	Budynek mieszkalny	
174	Czernica		77	Obora	
175	Czernica		79	Budynek mieszk.-gosp.	
176	Czernica		80	Budynek mieszk.-gosp.	
177	Czernica		82	Budynek mieszk.-gosp.	
178	Czernica		82	Budynek gospodarczy	
179	Czernica		82	Budynek gospodarczy II	
180	Czernica		82	Stodoła	
181	Czernica		83	Budynek mieszk.-gosp.	
182	Czernica		84	Budynek mieszk.-gosp.	
183	Czernica		86	Budynek mieszk.-gosp.	
184	Czernica		88	Budynek mieszkalny	
185	Czernica		Obok 88	Transformator	
186	Czernica		89	Budynek mieszkalny	
187	Czernica		90	Budynek mieszkalny	
188	Czernica		92	Budynek mieszk.-gosp.	
189	Czernica		Obok 92	mostek	
190	Czernica		93	Budynek mieszk.-gosp.	
191	Czernica		93	Budynek gosp., ob. sklep	
192	Czernica		94	Budynek mieszk.-gosp.	
193	Czernica		95	Budynek mieszkalny	
194	Czernica		96	Budynek mieszk.-gosp.	
195	Czernica	dawny nr 99	96	Budynek gospodarczy	
196	Czernica		99	Budynek mieszk.-gosp.	
197	Czernica		102b	Budynek mieszkalny	
198	Czernica		103	Dom mieszk.-gosp.	
199	Czernica		103	Szopa/Stodoła	
200	Czernica		104	Budynek mieszkalny	
201	Czernica		105	Budynek mieszkalny	
202	Czernica	dawna pastorówka	107	Budynek mieszk.-gosp.	
203	Czernica		Obok 107	Mostek	
204	Czernica		108	Budynek mieszkalny	
205	Czernica		110	Dom mieszkalny	
206	Czernica		113	Budynek mieszkalny	
207	Czernica		114	Budynek mieszkalny	
208	Czernica		115	Budynek mieszkalny	
209	Czernica		116	Budynek mieszkalny	
210	Czernica		117	Budynek mieszk.-gosp.	
211	Czernica		118	Budynek mieszk.-gosp.	

212	Czernica		120	Budynek mieszkalny	
213	Czernica		123	Budynek mieszkalny	
214	Czernica		125	Szkoła Podstawowa	
215	Czernica		127	Budynek mieszk.-gosp.	
216	Czernica		128	Budynek mieszk.-gosp.	
217	Czernica		129	Budynek mieszk.-gosp.	
218	Czernica		129	Stodoła	
219	Czernica		130	Budynek mieszk.-gosp.	
220	Czernica		130	Budynek gospodarczy	
221	Czernica		130	Stodoła	
222	Czernica		130	Obora	
223	Czernica		131	Budynek mieszk.-gosp.	
224	Czernica		131	Stodoła	
225	Czernica		131	Budynek gospodarczy	
226	Czernica		132	Budynek mieszk.-gosp.	
227	Czernica		132 A	Budynek gospodarczy	
228	Czernica		132 A	Budynek gospodarczy II	
229	Czernica		133	Budynek mieszk.-gosp.	
230	Czernica		134	Budynek mieszk.-gosp.	
231	Czernica		137	Budynek mieszk.-gosp.	
232	Czernica		138	Budynek mieszk-gosp.	
233	Czernica		139	Budynek mieszk.-gosp.	
234	Czernica		140	Budynek mieszk.-gosp.	
235	Czernica		141	Budynek mieszk.-gosp.	
236	Czernica		141	Budynek gospodarczy	
237	Czernica		142	Budynek mieszk.-gosp.	
238	Czernica		143	Budynek mieszk.-gosp.	
239	Czernica		Obok 143	Mostek	
240	Czernica		144	Dom mieszk.-gosp.	
241	Czernica		144	Stodoła	
242	Czernica		145	Stodoła	
243	Czernica		145	Budynek mieszk.-gosp.	
244	Czernica		147	Budynek mieszk.-gosp.	
245	Czernica		147	Stodoła	
246	Czernica		148	Budynek mieszk.-gosp.	
247	Czernica		149	Budynek mieszk.-gosp.	
248	Czernica		149	Stodoła	
249	Czernica		150	Budynek mieszkalny	
250	Czernica		151	Budynek mieszk.-gosp	
251	Czernica		152	Budynek mieszk.-gosp	
252	Dziwiszów			Kościół parafialny pw. św. Wawrzyńca.	1140 z dn. 10.10.1964 r.
253	Dziwiszów			Brama kościoła i mur	
254	Dziwiszów			Cmentarz katolicki	A/2021/1127/J z dn. 12.02.93 r.
255	Dziwiszów		1	Pałac	714/J z dn. 23.12.1981 r.
256	Dziwiszów		1	Zespół pałacowo – folwarczny 1. stajnie koni spacerowych i mieszkanie z przejazdem w zespole pałacowym 2. stajnie koni zarodowych w zespole pałacowym 3. stajnie koni hodowlanych w zespole pałacowym 4. budynek stodoły, obory, chlewu i magazynu uprzęży w zespole pałacowym	A/1023 z dn. 05.10.2007 r.

257	Dziwiszów		1	Park w zespole pałacowo-folwarcznym	504/J z dn. 7.12.77 r. Działka 593/4
258	Dziwiszów		1a	Budynek mieszkalny	
259	Dziwiszów		1b	Dom mieszkalny	
260	Dziwiszów		3	Budynek mieszk.-gosp.	
261	Dziwiszów		8	Budynek mieszk.-gosp.	
262	Dziwiszów		17	Budynek mieszk.-gosp.	
263	Dziwiszów		19	Budynek mieszk.-gosp.	
264	Dziwiszów		20	Budynek mieszk.-gosp.	
265	Dziwiszów		23	Budynek mieszk.-gosp.	
266	Dziwiszów		23	Stodoła	
267	Dziwiszów		23	Transformator	
268	Dziwiszów		24	Dom mieszk.-gosp.	
269	Dziwiszów		26	Budynek mieszkalny	
270	Dziwiszów		27	Budynek mieszkalny	
271	Dziwiszów		32	Budynek mieszk.-gosp.	
272	Dziwiszów		33	Budynek mieszk.-gosp.	
273	Dziwiszów		36	Budynek mieszk.-gosp.	
274	Dziwiszów	dz.ew. nr 74/3		spichlerz	
275	Dziwiszów		38	Budynek mieszk.-gosp.	
276	Dziwiszów		39	Dwór, zajazd, ob. bud. nieużytkowane	618/J z dn. 26.03.1980 r.
277	Dziwiszów		46	Budynek mieszkalny	
278	Dziwiszów		47	Budynek mieszkalny	
279	Dziwiszów		48	Dom mieszk.-gosp.	
280	Dziwiszów		48	Stodoła	
281	Dziwiszów		50	Transformator	
282	Dziwiszów		50	Zakład przemysłowy	
283	Dziwiszów		66	Budynek mieszk.-gosp.	wykreślony z wykazu wojewódzkiej ewidencji zabytków
284	Dziwiszów		70	Budynek mieszk.-gosp.	
285	Dziwiszów		71	Budynek mieszkalny	
286	Dziwiszów		72	Budynek mieszk.-gosp.	
287	Dziwiszów		72	Stodoła	
288	Dziwiszów		73	Budynek mieszk.-gosp.	
289	Dziwiszów		74	Budynek mieszk.-gosp.	
290	Dziwiszów		80	Budynek mieszkalny	
291	Dziwiszów		82	Budynek mieszkalny	
292	Dziwiszów		83	Budynek mieszk.-gosp.	
293	Dziwiszów		84	Budynek mieszk.-gosp.	
294	Dziwiszów		84	Stodoła	
295	Dziwiszów		84	Stodoła II	
296	Dziwiszów		86	Budynek mieszk.-gosp.	
297	Dziwiszów		86	Budynek gospodarczy	
298	Dziwiszów		87	Budynek mieszk.-gosp.	
299	Dziwiszów		88	Budynek mieszk.-gosp.	
300	Dziwiszów		89	Budynek mieszk.-gosp.	
301	Dziwiszów		89	Stodoła	
302	Dziwiszów		91	Dom mieszkalny	
303	Dziwiszów		98	Budynek mieszk.-gosp.	
304	Dziwiszów		100	Dom mieszkalny	
305	Dziwiszów		103	Budynek mieszk.-gosp.	
306	Dziwiszów		103	Stodoła	
307	Dziwiszów		105	Budynek mieszk.-gosp.	
308	Dziwiszów		105	Budynek gosp. ze stodołą	
309	Dziwiszów		108	Budynek mieszk.-gosp.	
310	Dziwiszów		111	Dom mieszk.-gosp., ob. gospo-	

				darczy	
311	Dziwiszów		113	Budynek mieszkalny	
312	Dziwiszów		114	Budynek mieszkalny	
313	Dziwiszów		115	Budynek mieszkalny	
314	Dziwiszów		116	Budynek mieszkalny	
315	Dziwiszów		122	Karczma., ob. budynek mieszkalny	
316	Dziwiszów		123	Budynek mieszkalny	
317	Dziwiszów		139	Budynek mieszkalny	
318	Dziwiszów		141	Budynek mieszkalny	
319	Dziwiszów		142	Budynek mieszk.-gosp.	
320	Dziwiszów		145	Budynek mieszk.-gosp.	
321	Dziwiszów		147	Zajazd	
322	Dziwiszów		148	Budynek mieszk.-gosp.	
323	Dziwiszów		156	Budynek mieszk.-gosp.	
324	Dziwiszów		157	Szkoła	
325	Dziwiszów		158	Dom mieszkalny	
326	Dziwiszów		159	Budynek mieszk.-gosp.	
327	Dziwiszów		159	Budynek gospodarczy	
328	Dziwiszów		168	Budynek mieszk.-gosp.	
329	Dziwiszów		168	stodoła	
330	Dziwiszów		169	Budynek mieszk.-gosp.	
331	Dziwiszów		172	Dom mieszkalny	
332	Dziwiszów		175	Budynek mieszk.-gosp.	
333	Dziwiszów		197	Budynek mieszk.-gosp.	
334	Dziwiszów		213	Budynek mieszk.-gosp.	
335	Janówek		1	Budynek mieszkalny	
336	Janówek		2	Budynek mieszk.-gosp.	
337	Janówek		3	Budynek mieszk.-gosp.	
338	Janówek		3	Stodoła	
339	Janówek		4	Budynek gosp.	
340	Janówek		4	Budynek mieszk.-gosp.	
341	Janówek		5	Budynek mieszk.-gosp.	
342	Janówek		5	Stodoła	
343	Janówek		6	Budynek mieszk.-gosp.	
344	Janówek		6	Stodoła	
345	Janówek		7	Budynek mieszk.-gosp.	
346	Janówek		10	Gospodarczy ze stodołą	
347	Janówek		10	Budynek mieszk.-gosp.	
348	Janówek		12	Budynek mieszk.-gosp.	
349	Janówek		12	Stodoła	
350	Janówek		13	Budynek mieszk.-gosp.	
351	Janówek		14	Budynek mieszk.-gosp.	
352	Janówek		18	Budynek mieszkalny, ob. sklep	
353	Janówek		18	Remiza	
354	Janówek		18	Transformator	
355	Janówek		21	Budynek mieszk.-gosp.	
356	Janówek		22	Stodoła	
357	Janówek		23A	Budynek mieszk.-gosp.	
358	Janówek		24	Budynek mieszk.-gosp..	
359	Janówek		24	Stodoła	
360	Janówek		24	Szopa	
361	Janówek		25	Budynek mieszk.-gosp.	
362	Janówek		26	Budynek mieszk.-gosp.	
363	Janówek		27	Dom mieszk.-gosp.	513/J z dn. 24.01.78 r.
364	Janówek		27	Stodoła	
365	Janówek		28	Budynek mieszk.-gosp.	
366	Janówek		28	Stodoła	

367	Janówek		29	Budynek mieszk.-gosp.	
368	Janówek		31	Budynek mieszk.-gosp.	
369	Janówek		31	Stodoła	
370	Janówek		32	folwark	
371	Janówek		32	Budynek gospodarczy.	
372	Jeżów Sudecki			Kościół parafialny pw. św. Michała	A/2088/1404 z dn.23.09.65 r.
373	Jeżów Sudecki			Cmentarz katolicki przy kościele pw. św. Michała Archanioła z murem	A/2089/1121/J z dn. 9.12.92
374	Jeżów Sudecki			Cmentarz ewangelicki	
375	Jeżów Sudecki	Boczna	1	Budynek mieszkalny	
376	Jeżów Sudecki	Boczna	2	Budynek mieszk.- gosp.	
377	Jeżów Sudecki	Boczna	3	Budynek mieszkalny	
378	Jeżów Sudecki	Boczna	6	Budynek mieszkalny, plebania	
379	Jeżów Sudecki	Boczna	7	Budynek mieszkalny	
380	Jeżów Sudecki	Boczna	9	Budynek mieszk.-gosp.	
381	Jeżów Sudecki	Boczna	14	Budynek mieszkalny	
382	Jeżów Sudecki	Boczna	15	Budynek mieszkalny	
383	Jeżów Sudecki	Długa	10	Dom mieszkalny z zakładem	
384	Jeżów Sudecki	Długa	12	Budynek mieszkalny	
385	Jeżów Sudecki	Długa	14	Budynek mieszkalny	
386	Jeżów Sudecki	Długa	16	Budynek mieszkalny	
387	Jeżów Sudecki	Długa	17	Budynek mieszk.-gosp.	
388	Jeżów Sudecki	Długa	17 a	Budynek gosp.-mieszkalny, ob. usługowy	
389	Jeżów Sudecki	Długa	19	Budynek mieszkalny	
390	Jeżów Sudecki	Długa	21	Budynek mieszkalny	
391	Jeżów Sudecki	Długa	22	Budynek mieszk.-gosp.	
392	Jeżów Sudecki	Długa	23	Budynek mieszkalny	
393	Jeżów Sudecki	Długa	24	Budynek mieszkalny	
394	Jeżów Sudecki	Długa	25	Budynek mieszkalny	
395	Jeżów Sudecki	Długa	26	Budynek mieszkalny	
396	Jeżów Sudecki	Długa	28	Budynek mieszkalny	
397	Jeżów Sudecki	Długa	29	Budynek mieszkalny z aneksem gosp.	
398	Jeżów Sudecki	Długa	30	Budynek mieszkalny	
399	Jeżów Sudecki	Długa	32	Budynek mieszkalny	
400	Jeżów Sudecki	Długa	33	Budynek mieszkalny	
401	Jeżów Sudecki	Długa	34	Budynek mieszkalny	
402	Jeżów Sudecki	Długa	35	Budynek mieszkalny	
403	Jeżów Sudecki	Długa	36	Budynek mieszkalny	
404	Jeżów Sudecki	Długa	37	Budynek mieszkalny	
405	Jeżów Sudecki	Długa	39	Budynek mieszkalny	
406	Jeżów Sudecki	Długa	41	Budynek mieszkalny	
407	Jeżów Sudecki	Długa	43	Budynek mieszkalny	
408	Jeżów Sudecki	Długa	44	Budynek mieszkalny	
409	Jeżów Sudecki	Długa	45	Budynek mieszkalny	
410	Jeżów Sudecki	Długa	45 B	Budynek gospodarczy	
411	Jeżów Sudecki	Długa	46	Budynek mieszkalny	
412	Jeżów Sudecki	Długa	47	Budynek mieszkalny	
413	Jeżów Sudecki	Długa	47	Stodoła	
414	Jeżów Sudecki	Długa	47	Obora	
415	Jeżów Sudecki	Długa	50	Budynek mieszkalny	
416	Jeżów Sudecki	Długa	51	Dom mieszkalny	
417	Jeżów Sudecki	Długa	55	Budynek mieszkalny	
418	Jeżów Sudecki	Długa	56	Budynek mieszkalny, cukiernia, ob. drukarnia	
419	Jeżów Sudecki	Długa	57	Budynek mieszkalny	

420	Jeżów Sudecki	Długa	58	Budynek mieszkalny	
421	Jeżów Sudecki	Długa	60	Budynek mieszkalny	
422	Jeżów Sudecki	Długa	61	Restauracja LOT, Dom weselny	
423	Jeżów Sudecki	Długa	65	Budynek mieszkalny	
424	Jeżów Sudecki	Długa	66	Budynek mieszkalny	491/J z dn.05.03.1977 r.
425	Jeżów Sudecki	Długa	68	Budynek mieszkalny	
426	Jeżów Sudecki	Długa	72	Budynek mieszk.-gosp.	
427	Jeżów Sudecki	Długa	73	Budynek mieszkalny	
428	Jeżów Sudecki	Długa	78	Budynek mieszkalny	
429	Jeżów Sudecki	Długa	80	Szkoła Podstawowa	
430	Jeżów Sudecki	Długa	83	Remiza strażacka	
431	Jeżów Sudecki	Długa	83	Karczma sądowa, Dom Ludowy, ob. szkoła	
432	Jeżów Sudecki	Długa	84	Budynek mieszkalny	
433	Jeżów Sudecki	Długa	85	Budynek mieszkalny	
434	Jeżów Sudecki	Długa	86	Budynek mieszkalny	
435	Jeżów Sudecki	Długa	87	Budynek mieszkalny	
436	Jeżów Sudecki	Długa	88	Budynek mieszkalny	
437	Jeżów Sudecki		89	Budynek mieszkalny i sklep, omyłkowo wpisany jako 65	
438	Jeżów Sudecki	Długa	90	Budynek mieszkalny	
439	Jeżów Sudecki	Długa	91	Budynek mieszkalny	
440	Jeżów Sudecki	Długa	91	stodoła	
441	Jeżów Sudecki	Długa	93	Budynek mieszk.-gosp.	
442	Jeżów Sudecki	Długa	95	Budynek mieszk.-gosp.	
443	Jeżów Sudecki	Długa	96	Budynek mieszkalny	
444	Jeżów Sudecki	Długa	97	Budynek mieszkalny	
445	Jeżów Sudecki	Długa	99	Budynek mieszk.-gosp.	
446	Jeżów sudecki	Długa	99	stodoła	
447	Jeżów Sudecki	Długa	100	Budynek mieszk.-gosp.	
448	Jeżów Sudecki	Długa	100	Budynek gospodarczy	
449	Jeżów Sudecki	Długa	100	stodoła	
450	Jeżów Sudecki	Długa	102	Budynek mieszkalny	
451	Jeżów Sudecki	Długa	103	Budynek mieszkalny	
452	Jeżów Sudecki	Długa	104	Budynek mieszkalny	
453	Jeżów Sudecki	Długa	105	Budynek mieszkalny	
454	Jeżów Sudecki	Długa	107	Budynek mieszkalny	
455	Jeżów Sudecki	Długa	108	Budynek mieszkalny	
456	Jeżów Sudecki	Długa	109	Budynek mieszkalny	
457	Jeżów Sudecki	Długa	110	Budynek mieszkalny	
458	Jeżów Sudecki	Długa	111	Budynek mieszkalny	
459	Jeżów Sudecki	Długa	112	Budynek mieszkalny	
460	Jeżów Sudecki	Długa	114	Budynek mieszk.-gosp.	
461	Jeżów Sudecki	Długa	118	Budynek mieszkalny	
462	Jeżów Sudecki	Długa	119	Budynek mieszkalny	
463	Jeżów Sudecki	Długa	120	Budynek mieszkalny	
464	Jeżów Sudecki	Długa	121	Budynek mieszk.-gosp.	
465	Jeżów Sudecki	Długa	123	Budynek mieszkalny	
466	Jeżów Sudecki	Długa	125	Budynek mieszk.-gosp.	
467	Jeżów Sudecki	Długa	126	Budynek mieszkalny	
468	Jeżów Sudecki	Długa	128	Budynek mieszkalny	
469	Jeżów Sudecki	Długa	130	Budynek mieszkalny	
470	Jeżów Sudecki	Długa	132	Budynek mieszkalny	
471	Jeżów Sudecki	Długa	133	Budynek mieszk.-gosp.	
472	Jeżów Sudecki	Długa	135	Dom Gwarków, ob. Budynek gospodarczy	602 z dn. 25.08. 1959 r.
473	Jeżów Sudecki	Długa	135	Budynek mieszk.-gosp.	
474	Jeżów Sudecki	Długa	139	Budynek mieszkalny i gosp.	

475	Jeżów Sudecki	Długa	140	Budynek mieszk.-gosp.	
476	Jeżów Sudecki	Długa	141	Budynek mieszk.-gosp.	
477	Jeżów Sudecki	Długa	142	Budynek mieszk.-gosp.	
478	Jeżów Sudecki	Długa	143	Budynek mieszkalny	
479	Jeżów Sudecki	Długa	147	Budynek mieszk.-gosp.	
480	Jeżów Sudecki	Długa	147	Stodoła	
481	Jeżów Sudecki	Długa	151	Budynek mieszkalny	
482	Jeżów Sudecki	Dworcowa	1	Budynek mieszkalny	
483	Jeżów Sudecki	Dworcowa	2	Budynek mieszkalny	
484	Jeżów Sudecki	Dworcowa	4	Dworzec PKP	
485	Jeżów Sudecki	Górna	6	Budynek mieszkalny	
486	Jeżów Sudecki	Górna	9	Budynek mieszk.-gosp.	
487	Jeżów Sudecki	Górna	9	stodoła	
488	Jeżów Sudecki	Górna	10	stodoła	
489	Jeżów Sudecki	Górna	13	Budynek mieszkalny	
490	Jeżów Sudecki	Górna	14	Budynek mieszkalny	
491	Jeżów Sudecki	Kręta	2	Budynek mieszk.-gosp.	
492	Jeżów Sudecki	Kręta	4	Budynek mieszkalny	
493	Jeżów Sudecki	Kręta	7	Budynek mieszk.-gosp.	
494	Jeżów Sudecki	Kręta	15	Budynek mieszkalny	
495	Jeżów Sudecki	Kręta	16	Budynek mieszkalny 1722	493/J z dn. 5.03.1977 r.
496	Jeżów Sudecki	Kręta	19	Budynek mieszk.-gosp.	
497	Jeżów Sudecki	Kręta	20	Budynek mieszkalny	
498	Jeżów Sudecki	Kręta	21	Budynek mieszkalny	
499	Jeżów Sudecki	Kręta	21	Stodoła	
500	Jeżów Sudecki	Kręta	22	Budynek mieszkalny	
501	Jeżów Sudecki	Kręta	27	Budynek administracyjny szkoły szybowniczej, szkoła szybownicza, ob. Euroregionalne Centrum Spotkań Gmin Partnerskich	
502	Jeżów Sudecki	Leśna	8	Budynek mieszkalny	
503	Jeżów Sudecki	Leśna	9	Budynek mieszkalny	
504	Jeżów Sudecki	Leśna	10	Budynek mieszkalny	
505	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	2	Budynek mieszkalny	
506	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	4	Budynek mieszk.-gosp.	
507	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	5	Budynek mieszk.-gosp.	
508	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	6	Budynek mieszk.-gosp.	
509	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	7	Budynek mieszkalny	
510	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	9	Budynek mieszkalny	
511	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	10	Budynek mieszkalny	
512	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	11	Budynek mieszkalny	
513	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	10	Budynek mieszkalny	
514	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	12	Budynek mieszkalny	
515	Jeżów Sudecki	Ogrodowa	13	Budynek mieszkalny	
516	Jeżów Sudecki	Polna	1	Budynek mieszkalny	
517	Jeżów Sudecki	Polna	3	Budynek mieszkalny	
518	Jeżów Sudecki	Polna	8	Budynek mieszkalny	
519	Jeżów Sudecki	Polna	9	Budynek mieszkalny	
520	Jeżów Sudecki	Polna	10	Budynek mieszkalny	
521	Jeżów Sudecki	Polna	13	Budynek mieszkalny	
522	Jeżów Sudecki	Sportowa	1	Budynek mieszk.gosp.	
523	Jeżów Sudecki	Sportowa	2	Budynek mieszkalny	
524	Jeżów Sudecki	Sportowa	3	Budynek mieszkalny	
525	Jeżów Sudecki	Sportowa	5	Budynek mieszkalny	
526	Jeżów Sudecki	Sportowa	6	Budynek mieszkalny	
527	Jeżów Sudecki	Sportowa	7	Budynek mieszkalny	
528	Jeżów Sudecki	Sportowa	9	Budynek mieszkalny	
529	Jeżów Sudecki	Zachodnia		Zakłady Szybownicze	

530	Płosczyzna			Cmentarz ewangelicki	
531	Płosczyzna			Dom przedpogrzebowy	
532	Płosczyzna		1	Budynek mieszk.-gosp.	
533	Płosczyzna		1	Budynek gospodarczy	
534	Płosczyzna		7	Budynek mieszk.-gosp.	
535	Płosczyzna		9	Budynek mieszkalny	
536	Płosczyzna		10	Budynek mieszk.-gosp.	
537	Płosczyzna		14	Budynek mieszk.-gosp	
538	Płosczyzna		16	Budynek mieszk.-gosp	
539	Płosczyzna		19	Budynek mieszk.-gosp	
540	Płosczyzna		21	Dom mieszk.-gosp	
541	Płosczyzna		21	stodoła	
542	Płosczyzna		23	Stodoła	
543	Płosczyzna		24	Dom mieszk.-gosp	
544	Płosczyzna		26	Budynek mieszk.-gosp.	
545	Płosczyzna		26	Stodoła	
546	Płosczyzna		28	Budynek mieszk.-gosp.	
547	Płosczyzna		29	Budynek mieszk.-gosp.	
548	Płosczyzna		33	Budynek mieszk.-gosp.	
549	Płosczyzna		33	Stodoła	
550	Płosczyzna		34	Budynek mieszk.-gosp.	
551	Płosczyzna		36	Budynek mieszk.-gosp.	
552	Płosczyzna		39	Budynek mieszk.-gosp.	
553	Płosczyzna		40	Budynek mieszk.-gosp.	
554	Płosczyzna		41	Budynek mieszk.-gosp.	
555	Płosczyzna		44	Budynek mieszk.-gosp.	
556	Płosczyzna		46	Budynek mieszk.-gosp.	
557	Płosczyzna		48	Budynek mieszk.-gosp.	
558	Płosczyzna		48	Budynek mieszk.-gosp.	
559	Płosczyzna		48	mostek	
560	Płosczyzna		50	Budynek mieszk.-gosp.	
561	Płosczyzna		53	Budynek mieszk.-gosp.	
562	Płosczyzna		54	Budynek mieszk.-gosp.	
563	Płosczyzna		56	Budynek mieszkalny	
564	Płosczyznka		56	Transformator	
565	Płosczyzna		Obok 56	Remiza strażacka	
566	Płosczyzna		57	Dom mieszk.-usługowy	
567	Płosczyzna		58	Dom mieszkalny	
568	Płosczyzna		59	Dom mieszkalny	
569	Płosczyzna		60	FOLWARK	
570	Płosczyzna		63	Dom mieszk.-gosp.	
571	Płosczyzna		65	Bud.mieszk. -gosp.	
572	Płosczyzna		65	Stodoła	
573	Płosczyzna		65	Bud. gosp.	
574	Płosczyzna		67	Mostek	
575	Płosczyzna		68	Budynki gospodarcze	
576	Płosczyzna		70	Dom mieszkalny	
577	Płosczyzna		70	Bud. gosp.	
578	Płosczyzna		72	Budynek mieszkalny	
579	Płosczyzna	Płosczyznka	78	Dom mieszkalny	
580	Płosczyzna	Płosczyznka	79	Budynek mieszkalny	
581	Płosczyzna	Płosczyznka	79	Stodoła	
582	Płosczyzna	Płosczyznka	80	Budynek mieszk. – gosp.	
583	Płosczyzna	Płosczyznka	83	Budynek mieszkalny	
584	Płosczyzna	Płosczyznka		Leśniczówka	
585	Siedlęcín			Kościół pw. św.Mikołaja	A/2092/1419 z dn. 23.09.1965 r.

586	Siedlęcín			Cmentarz katolicki przy kościele pw. św. Mikołaja warz z murem	A/2094/119/J z dn. 5.12.92
587	Siedlęcín			Kościół pw. NMP	A/2093/1420 z dn. 23.09.1965 r.
588	Siedlęcín			Park pocmentarny	
589	Siedlęcín			Mur cmentarza ewangelickiego	
590	Siedlęcín			Gościniec Perła Zachodu	
591	Siedlęcín			Most na Jez. Modrym	
592	Siedlęcín	Długa	1	Budynek mieszk. Ob. ,sklep	
593	Siedlęcín	Długa	4	Budynek mieszkalny	
594	Siedlęcín	Długa	6	Budynek mieszkalny	
595	Siedlęcín	Długa	16	Budynek mieszkalny	
596	Siedlęcín	Długa	18	Budynek mieszkalny	
597	Siedlęcín	Długa	19	Budynek mieszkalny	
598	Siedlęcín	Długa	20	Budynek mieszkalny	
599	Siedlęcín	Długa	21	Wieża księżęca	87 z dn. 12.02.1949 r.
600	Siedlęcín	Długa	21	oficyna przy wieży	346/A/04 z dn. 23.08.04 r.
601	Siedlęcín	Długa	21	Folwark	
602	Siedlęcín	Długa	22	GMINNA BIBLIOTEKA PUBLICZNA	
603	Siedlęcín	Długa	24	Plebania i duszpasterstwo	
604	Siedlęcín	Długa		Most	
605	Siedlęcín	Cicha	1	Budynek mieszkalny	
606	Siedlęcín	Cicha	2	Budynek mieszkalny	
607	Siedlęcín	Cicha	4	Budynek mieszkalny	
608	Siedlęcín	Cicha	6	Budynek mieszkalny	
609	Siedlęcín	Cicha	6	Bud. gosp.	
610	Siedlęcín	Cicha	12	Budynek mieszkalny	
611	Siedlęcín	Cicha	14	Budynek mieszkalny	
612	Siedlęcín	Cicha	14	Stodoła	
613	Siedlęcín	Górna	24	Budynek mieszkalny	
614	Siedlęcín	Górna	32	Budynek mieszkalny	
615	Siedlęcín	Górna	42	Budynek mieszkalny	
616	Siedlęcín	Górna	48	Budynek mieszkalny	
617	Siedlęcín	Górna	49	Budynek mieszkalny	
618	Siedlęcín	Górna	54	Budynek mieszkalno-gosp.	
619	Siedlęcín	Górna	55	Bud. gospodarczy	
620	Siedlęcín	Górna	55	Budynek mieszk.-gosp.	
621	Siedlęcín	Górna	60	Budynek mieszk.-gosp.	
622	Siedlęcín	Górna	66	Budynek mieszk.-gosp.	
623	Siedlęcín	Górna	66	Budynek gosp.	
624	Siedlęcín	Górna		Most drogowy na Bobrze	
625	Siedlęcín	Kościelna	2	Budynek mieszkalny	
626	Siedlęcín	Kościelna	3	Gminny ośrodek zdrowia	
627	Siedlęcín	Kościelna	5	Szkoła podstawowa	
628	Siedlęcín	Krótká	7	Budynek mieszkalno-gosp.	
629	Siedlęcín	Krótká	8	Budynek mieszkalny	
630	Siedlęcín	Krótká	8	Budynek gospodarczy	
631	Siedlęcín	Krótká	10	Budynek mieszkalno-gosp.	
632	Siedlęcín	Lwówecka	5	Budynek mieszkalny	
633	Siedlęcín	Lwówecka	6	Budynek mieszkalny	
634	Siedlęcín	Lwówecka	8	Budynek mieszkalny	
635	Siedlęcín	Lwówecka	8	Budynek gospodarczy	
636	Siedlęcín	Lwówecka	8	stodoła	
637	Siedlęcín	Lwówecka	12	Budynek gospodarczy	
638	Siedlęcín	Lwówecka	14	Budynek mieszkalny	
639	Siedlęcín	Lwówecka	24	Budynek mieszkalno-gosp.	

640	Siedlęcín	Lwówecka	34	Dworzec, ob. budynek mieszkalny	
641	Siedlęcín	Lwówecka	36	Budynek mieszkalny	
642	Siedlęcín	Lwówecka	42	Budynek mieszkalny	
643	Siedlęcín	Nadbrzeźna	3	Budynek mieszkalny	
644	Siedlęcín	Nadbrzeźna	5	Budynek mieszkalny	
645	Siedlęcín	Nadbrzeźna	6	Budynek mieszkalny	
646	Siedlęcín	Nadbrzeźna		Elektrownia Bobrowice I	
647	Siedlęcín	Nadbrzeźna		Elektrownia Bobrowice II	
648	Siedlęcín	Ogrodowa	1	Budynek mieszkalno-gosp..	
649	Siedlęcín	Ogrodowa	3	Budynek mieszkalno-gosp.	
650	Siedlęcín	Ogrodowa	11	Budynek mieszkalny	
651	Siedlęcín	Ogrodowa	12	Budynek mieszkalny	
652	Siedlęcín	Ogrodowa	13	Budynek gosp.	
653	Siedlęcín	Ogrodowa	13	Budynek mieszkalno-gosp.	
654	Siedlęcín	Ogrodowa	19	Budynek mieszkalno-gosp.	
655	Siedlęcín	Ogrodowa	22	Budynek mieszkalno-gosp.	
656	Siedlęcín	Ogrodowa	26	Budynek mieszkalny	
657	Siedlęcín	Ogrodowa	29	Budynek mieszkalno-gosp.	
658	Siedlęcín	Ogrodowa	30	Budynek mieszkalno-gosp.	
659	Siedlęcín	Ogrodowa	31	Budynek gospodarczy	
660	Siedlęcín	Ogrodowa	31	Stodoła	
661	Siedlęcín	Ogrodowa	32	Budynek mieszk.-gosp.	
662	Siedlęcín	Ogrodowa	35	Dom mieszk.-gosp.	
663	Siedlęcín	Płoszczyńska	6	Budynek mieszkalny	
664	Siedlęcín	Płoszczyńska	7	Budynek mieszkalny	
665	Siedlęcín	Płoszczyńska	8	Budynek mieszkalno-gosp.	
666	Siedlęcín	Płoszczyńska	10	Budynek mieszkalno-gosp.	
667	Siedlęcín	Płoszczyńska		transformator	
668	Siedlęcín	Szkolna	2	Budynek mieszkalno-gosp.	
669	Siedlęcín	Szkolna	2	Budynek mieszkalny	
670	Siedlęcín	Szkolna	10	Szkoła podstawowa	
671	Siedlęcín	Szkolna	12	Budynek mieszkalny	
672	Siedlęcín	Topolowa	2	Budynek mieszkalny	
673	Wrzeszczyn			Kapliczka	
674	Wrzeszczyn		1	Dom mieszkalny	
675	Wrzeszczyn		2a	Dom mieszkalny	
676	Wrzeszczyn		Bez n-ru obok 2b	Dom mieszkalny	
677	Wrzeszczyn		7	Dom mieszk.-gosp.	
678	Wrzeszczyn		8	Dom mieszkalny	
679	Wrzeszczyn		8	Stodoła	
680	Wrzeszczyn		11	Dom mieszkalny	
681	Wrzeszczyn		12	Dom mieszkalny	
682	Wrzeszczyn		16	Dom mieszkalny	
683	Wrzeszczyn		22	Dom mieszkalny	
684	Wrzeszczyn		22a	Elektrownia wodna	
685	Wrzeszczyn		24	Dom mieszkalny	
686	Chrośnica			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
687	Czernica			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
688	Dziwiszów			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	

				nej	
689	Janówek			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
690	Jeżów Sudecki			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
691	Płosczyzna			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
692	Siedlęcín			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	
693	Wrzeszczyn			Historyczny układ ruralistyczny i obszar obserwacji archeologicznej	

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE

Lp.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr stanowiska na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia
694	Chrośnica	82-17	1/2	Średniowiecze (?)	Nieokreślona
695	Dziwiszów, Jeżów Sudecki, Płosczyzna i Siedlęcín	83-16	5/31	Średniowiecze	Rejon górnictwa kruszcu
		83-16	6/32	XIII–XV w.	Osada
		83-16	7/58	XV–XVI w.	Teren wydobywania kruszcu
		83-16	1/33	Średniowiecze (?), okres nowożytny (?)	Ślad osadnictwa- konstrukcja kamienna
		83-16	2/34	Średniowiecze	Szyb górnicy
		83-16	3/35	XIII–XV w.	Osada
		83-16	4/36	XIII–XV w.	Osada
		83-16	5/37	XIII–XV w.	Osada
		83-16	6/38	XIII–XV w.	Osada
		83-16	7/39	XIII–XV w.	Osada
		83-16	8/40	XIII–XV w.	Osada
		83-16	9/41	XIII–XV w.	Osada
		83-16	10/42	XIII–XV w.	Osada
		83-16	11/43	XIII–XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	12/44	XIII–XV w.	Osada
		83-16	13/45	XIII–XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	14/46	XIII–XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	15/47	XIII–XV w.	Osada
		83-16	16/48	XIII–XV w.	Osada
		83-16	17/49	XIII–XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	18/50	XIII–XV w.	Osada
		83-16	19/51	XIII–XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	4/27	XIII–XV w.	Osada
		83-16	5/28	XIII–XV w.	Osada
		83-16	6/29	XIII–XV w.	Osada
		83-16	7/30	XIII–XV w.	Osada
		83-16	8/59	XIV–XIX w.	Kamieniołom/ piaskowiec
		83-16	9/60	XIII–XIV w.	Kopalnie złota
83-16	10/61	XIII–XIV w.	Kopalnie złota		
83-16	1/1	XIV w.	Rycerska wieża mieszkalna		
83-16	2/2	Średniowiecze	Ślad osadnictwa		
83-16	3/3	Średniowiecze	Ślad osadnictwa		
83-16	4/4	XIII–XIV w.	Osada		

		83-16	5/5	Średniowiecze (?)	Zamek (?)
		83-16	6/6	XIII-XV w.	Osada
		83-16	7/7	XIII-XV w.	Osada
		83-16	8/8	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	9/9	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	10/10	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	11/11	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	12/12	XIII-XV w.	Osada
		83-16	13/13	XIII-XV w.	Osada
		83-16	14/14	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	15/15	XIII-XV w.	Osada
		83-16	16/16	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	17/17	XIII-XV w.	Osada
		83-16	18/18	XIII-XV w.	Osada
		83-16	19/19	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	20/20	XIII-XV w.	Osada
		83-16	21/21	XIII-XV w.	Ślad osadnictwa
		83-16	22/22	XIII-XV w.	Osada
		83-16	23/23	XIII-XV w.	Osada
		83-16	24/24	XIII-XV w.	Osada
		83-16	25/25	XIII-XV w.	Osada
696	Dziwiszów	83-17	1/1	Epoka kamienia	Znalezisko luźne
		83-17	2/2	XIV-XV w.	Osada
		83-17	3/3	XV w.	Osada
		83-17	4/4	XIV-XV w.	Osada
697	Płosczyzna	82-16	1/1	XIV-XV w.	Grodzisko
		82-16	2/2	Średniowiecze	Ślad osadnictwa
		82-16	3/3	Średniowiecze – okres nowożytny	Kamień graniczny